

Domovinski rat u istočnoj Slavoniji

Somogyi, Hrvoje

Master's thesis / Diplomski rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:434822>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-06**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Filozofski fakultet

HRVOJE SOMOGYI

DOMOVINSKI RAT U ISTOČNOJ SLAVONIJI

Diplomski rad

Pula, rujan 2020.

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Filozofski fakultet

HRVOJE SOMOGYI

DOMOVINSKI RAT U ISTOČNOJ SLAVONIJI

Diplomski rad

JMBAG: 0303057997, redoviti student

Studijski smjer: diplomski studij povijesti

Predmet: Ostvarenje suvremene hrvatske države

Znanstveno područje: humanističke znanosti

Znanstveno polje: povijest

Znanstvena grana: hrvatska i svjetska moderna i suvremena povijest

Mentor: prof. dr. sc. Nevio Šetić

Pula, rujan 2020.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisani Hrvoje Somogyi , kandidat za magistra povijesti ovime izjavljujem da je ovaj diplomski rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio diplomskog rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz kojega necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

U Puli, 28. rujna 2020.

Student

IZJAVA
o korištenju autorskog djela

Ja, _____ Hrvoje Somogyi _____ dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj diplomski rad pod nazivom _____ Domovinski rat u istočnoj Slavoniji _____

_____ koristi na način da gore navedeno autorsko djelo, kao cjeloviti tekst trajno objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te kopira u javnu internetsku bazu diplomskih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu s Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

U Puli, 28. rujna 2020.

Potpis

Sadržaj

1. Uvod.....	1
2. Smrt Josipa Broza Tita i kriza osamdesetih u Jugoslaviji.....	3
2.1. Velikosrpske ideje i konačan raspad Jugoslavije	5
2.2. Osnutak prvih ne komunističkih stranaka u SR Hrvatskoj.....	8
2.3. Slom komunizma u Hrvatskoj i prvi višestranački izbori.....	9
2.4. Donošenje novog Ustava	11
3. Prvi nagovještaji krvavog rata u istočnoj Slavoniji	15
3.1. Istočna Slavonija 1991.	16
3.2. Masakr u Borovu Selu	18
3.3. Referendum o hrvatskoj samostalnosti.....	24
4. Svibanj, lipanj i srpanj 1991. u Hrvatskoj	26
4.1. Smotra „Zbora narodne garde“	26
4.2. Ustavna odluka Sabora Republike Hrvatske o suverenosti i samostalnosti Republike Hrvatske (25. lipnja 1991.).....	26
4.3. Raspad SFRJ u očima svijeta i instaliranje Mesić za predsjednik SFRJ.....	27
4.4. Brijunska deklaracija	28
5. Početak sukoba u istočnoj Slavoniji.....	29
5.1. Neprijateljske snage u istočnoj Slavoniji.....	29
5.2. Crveni <i>fićo</i>	30
6. Istočna Slavonija, srpanj 1991.	32
6.1. Čelije, prvo spaljeno selo	32
6.2. Tenja.....	35
6.3. Uništen prvi tenk JNA	35
6.4. Mirkovci	36
6.5. Erdut, Dalj, Aljmaš.....	39
6.6. Blokada vojarni u istočnoj Slavoniji.....	41
7. Vukovar (kolovoz i rujan 1991.)	43
7.1. Petrovci, Marinci i Cerić, stezanje obruča oko Vukovara	48
7.2. Nuštar	50
7.3. Berak i Slakovci	53
7.4. Tovarnik i Ilača.....	53

7.5. Svinjarevci, Stari i Novi Jankovci, Đeletovci.....	55
7.6. Tordinci.....	57
7.7. Masakr u Lovasu, Hrvati napuštaju Ilok.....	58
7.8. Bogdanovci.....	61
8. Vukovar (listopad i studeni 1991.).....	62
8.1. Ovčara.....	66
8.2. Bitka na Bosutu.....	66
9. Osijek 1991.....	68
10. Vinkovci 1991.....	72
11. Sarajevsko primirje.....	74
11.2. Međunarodno priznanje Republike Hrvatske.....	74
12. Agresija u istočnoj Slavoniji nakon potpisanog formalnog primirja i Međunarodnog priznanja.....	76
13. Proces mirne reintegracija (Plan Z4, Erdutski sporazum i vlak mira).....	79
14. Posljedice Domovinskog rata.....	84
15. Zaključak.....	87
16. Popis literature.....	88
Popis dokumentarnih filmova.....	90
Web stranice.....	91
Tiskani izvor.....	92
17. Sažetak.....	94
18. Abstract.....	95

1.Uvod

„Nigdje ne postoji jednostavan put do slobode, i mnogi od nas će morati proći više puta kroz dolinu smrti kako bi dosegli vrh naših želja.“ Poznati je citat velikog borca za ljudska prava Nelsona Mandele. Hrvatski san o slobodi i samostalnosti kroz stoljeća je oduvijek bio prisutan u hrvatskoj povijesti. Mnogi hrvatski velikani sanjali su o njoj, a stvarale su se pjesme koje su govorile o slobodi kao najvažnijoj sastavnici svakog pojedinca, zajednice ili države te kako bez nje čovjek nikada neće moći biti istinski sretan. Takve pjesme ujedno su predstavljale simbol čežnje hrvatskog naroda za toliko željenom slobodom. Međutim, povijest se nažalost piše i krvlju. Malo je naroda koji su imali tu sreću da do slobode i neovisnosti dođu bez žrtava. Hrvatski put do slobode u tom je smislu bio osobito gorak. Upravo o tom krvavom putu će se govoriti u ovom diplomskom radu koji nosi naziv Domovinski rat u istočnoj Slavoniji.

Iako je tema poprilično dobro obrađena u hrvatskoj historiografiji te se o njoj puno piše i priča zbog ne toliko velikog vremenskog odmaka, smatram kako ima tu još itekako puno prostora za nove spoznaje i istraživanja. Moj zadatak kroz ovaj diplomski rad je stvoriti jasnu, kronološku i preglednu sliku zbivanja u ratom zahvaćenoj istočnoj Slavoniji. Ovaj diplomski rad se temelji na istraživanju literature raznih autora, od kojih su mnogi i sudionici ovoga rata. Između ostalih, koristiti će se knjige, Davora Runtića, koji se smatra jednim od najplodonosnijih autora vezanih uz Domovinski rat te umirovljenog stožernog brigadira hrvatske vojske Mileta Dedakovića Jastreba. Glavni povijesni izvor ovog rada, biti će novine Vinkovački list (1989.,1990., 1991., 1992.), a od ostalih izvora koristit će se dokumentarni filmovi: Sveto ime Vukovar, Vukovar 1991., Zaseda u Borovu Selu, Krvava berba grožđa i Šlep za rasute terete.

Ovaj rad je podijeljen u nekoliko dijelova. U prvom dijelu rada govoriti će se o velikoj gospodarskoj krizi koja je potresala Jugoslaviju osamdesetih godina, buđenju velikosrpskih ideja i početku kraja za Jugoslaviju. Također, u ovom dijelu rad će se baviti slomom komunizma u Hrvatskoj, odnosno pratiti će događanja prilikom prvih višestranačkih izbora u SRH. Biti će govora i o novom Ustavu Republike Hrvatske, kao

temeljnem dokumentu jedne države. U sljedećem dijelu, rad će se baviti prilikama u istočnoj Slavoniji početkom 1991., a posebno detaljno biti će opisan masakr u Borovu Selu. Kako rad prati kronološka događanja, spomenuti će se Referendum o Hrvatskoj samostalnosti, kao i situacija u Hrvatskoj tijekom svibnja, lipnja i kolovoza 1991. Glavni dio rada će se temeljito baviti ratnim zbivanjima u selima istočne Slavonije te gradovima Vukovaru, Vinkovcima i Osijeku. Biti će jasno prikazan odnos snaga, ratni zločini i sve ono što se događalo u istočnoj Slavoniji tijekom 1991. U posljednjem dijelu rada, govoriti će se o Sarajevskom primirju, Međunarodnom priznanju RH, ali i agresiji u istočnoj Slavoniji nakon potpisanog Sarajevskog primirja. U završnom dijelu, biti će opisan proces Mirne reintegracije, te ću za kraj prikazati sve posljedice ovog krvavog rata za Hrvatsku samostalnost. Na samome kraju dati ću svoj zaključak vezan uz ovu temu.

Kroz ovaj diplomski rad odgovarati će se na nekoliko postavljenih istraživačkih pitanja kao što su; Kako i na koji način je Vinkovački list prenosio ratna zbivanja u istočnoj Slavoniji, što je dovelo do raspada Jugoslavije i početka rata, kakav je bio omjer snaga JNA i hrvatske policije/vojske početkom rata u Slavoniji, kakav je bio tijek rata, koji ratni zločini su počinjeni na prostoru istočne Slavonije, kako i na koji način je došlo do sporazuma o Mirnoj reintegraciji te koje su posljedice rata u istočnoj Slavoniji.

2. Smrt Josipa Broza Tita i kriza osamdesetih u Jugoslaviji

Prilikom održavanja Jedanaestog kongresa Saveza komunista Jugoslavije održanog 23. lipnja 1978., mnogi delegati tvrdili su za Jugoslaviju da je ona jedna od najrazvijenijih zemalja na svijetu, što je bilo jedno veliko zavaravanje. Jugoslavija se tada nalazila pred velikom krizom koja je bila neizbježna, a vrijeme će pokazati kako je očuvanje takve države bilo neizvedivo.¹

Dana 4. svibnja 1980. umro je predsjednik socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, Josip Broz Tito. Za cijeli svijet to je bila udarna vijest, za Jugoslaviju puno više od toga, umro je predsjednik države bez ograničenja mandata, apsolutni vladar i diktator te ujedno posljednji veliki lider Drugog svjetskog rata. Nakon ove vijesti, gotovo da nije postojala osoba koja se nije zapitala „što nas sada čeka?“. Avioni su prestali letjeti, stali su vlakovi, brodovi i tvornički pogoni, drugim riječima stala je zemlja koju je samo Tito uspijevaio održavati na okupu. Zemlja od preko 20 miliona stanovnika koja je sastavljena od šest republika, dvije autonomne pokrajine, šest naroda, pet jezika, tri religije, dva pisma i puno neizmirenih računa iz prošlosti.

Na posljednji ispraćaj Josipa Broza Tita došlo je 209 stranih delegacija iz 127 zemalja.² Tito je u svijetu bio pamćen kao organizator i vođa antifašističke borbe jugoslavenskih naroda, također hrabrost je pokazao kada se kao državnik i partijski čelnik 1948. suprotstavio Staljinu te izvukao Jugoslaviju iz sovjetskog bloka socijalističkih zemalja, osim svega toga poznat je kao i jedan od glavnih organizatora i kreatora pokreta nesvrstanih zemalja u njihovom zagovoru miroljubive politike i međusobne suradnje.³ Ipak, treba istaknuti i onu drugu stranu medalje, Tito je imao brojne mane za koje je svijet više ili manje znao, neke stvari koje svakako nisu išle Titu u prilog bile su te da je on bio komunistički diktator, iako po mnogo čemu drugačiji od ostalih, ipak diktator, po njegovom naređenju, odobrenju ili prešutnom suglasju učinjeno je puno zla, među kojima je bilo ubijenih, zatvaranih i progonjenih na razne načine.

¹ Ivo Goldstein, *Hrvatska 1918.-2008.*, Europapress holding Novi Liber, Zagreb, 2008., 587.

² Nevio Šetić, *Ostvarenje suvremene hrvatske države*, Družba „Braća Hrvatskog Zmaja“, Zagreb, 2017., 150.

³ Isto

Velika nepravda učinjena je završetkom Drugog svjetskog rata kada je bez ikakvog suda stradao veliki broj Hrvata.⁴

Utjecaji svjetske ekonomske krize, kao i unutarnja politička nestabilnost bili su rezultati stanja u kojem se Jugoslavija našla. Naglim skokom vrijednosti dolara, veliki inozemni dug je povećan, kao i monetarna nelikvidnost što je dovelo zemlju do ruba nemogućnosti vraćanja dugova, odnosno bankrota. Vanjski dug države 1980. iznosio je 18 bilijuna dolara.⁵

Veselin Đuranović obnašao je dužnost predsjednika Saveznog izvršnog vijeća u vremenu od 14. veljače 1977. do 16. svibnja 1982. Upravo u to vrijeme javljaju se najnoviji znaci političke i gospodarske krize u SFRJ. Probleme je pokušao riješiti novim zaduživanjima te je zadnji ugovoreni i aktivirani kredit bio od zapadnonjemačkih banaka u iznosu od 1,4 milijarde njemačkih maraka.⁶ U Jugoslaviji se napokon počelo govoriti o gospodarskoj krizi, tzv. Kraigherova komisija je konstatirala ono što je odavno već bilo poznato, a to je visoka inflacija, prekomjerno zaduživanje u inozemstvu, nekontrolirano upravljanje i veća potrošnja od ostvarenih dobitaka.⁷

Ekonomska, ali i politička kriza tijekom osamdesetih postajala je sve jača, a socijalistička ideologija posve je izgubila na uvjerljivosti. Ipak, zapad je pod svaku cijenu želio održati kakvu takvu Jugoslaviju, koja se ipak razlikovala od drugih zemalja Istočnoga bloka, vidjevši u njoj svojevrсну *tampon* zonu između dvaju blokova. Upravo iz tog razloga zapad je davao mogućnost djelomičnih odgoda plaćanja, ali to nije moglo zaustaviti dužničku krizu koja je tresla Jugoslaviju. Vanjskotrgovinski deficit na godišnjoj razini popeo se na čak sedam milijardi dolara.⁸

Nakon Đuranovića, u razdoblju od 1982. do 1986. Vlada Milke Planinc pokušala je socijalizacijom dugova i tečajnom kamatnom politikom stabilizirati stanje u Jugoslaviji. Dijeljeni su bonovi stanovništvu čiji je zadatak bio uvesti pravednu potrošnju u općoj nestašici. Svaka republika nastojala je štititi svoje interese što je to više moguće, takva

⁴ N. Šetić, n.dj., 150.

⁵ Toni Milanović, „Križa 1980-ih u Jugoslaviji i međunarodni pogledi“, *Rostra: Časopis studenata povijesti Sveučilišta u Zadru*, Vol. 4. No. 4., 2011., 86.

⁶ Isto

⁷ T. Milanović, n.dj., 86.

⁸ I. Goldstein, n.dj., 596.

klima bila je pogodna za razvijanje „gospodarskog nacionalizma“ koji je u potpunosti rascjepkao jugoslavensko tržište te je postepeno dolazilo do sukoba između republika. Jugoslavija je postala jedna od najdezintegriranih zemalja na svijetu.⁹ Iako je Milka Planinc isticala kako je izlazak iz gospodarske krize na pomolu, realno stanje pokazivalo je drugačije. Naime, inflacija je imala ubrzan i velik zamah, 1983. iznosila je 39%, dok je u 1986. iznosila 80%.¹⁰ Cijene su se udvostručavale svakog mjeseca, došlo je do pada uvoza, a uvedene restrikcije dovele su do nestašice robe. Nedostajalo je benzina, kave, čokolade i praška za pranje odjeće.¹¹ Na primjeru cijene benzina super, koje se koristilo kao pogonsko gorivo većine automobila vidljivo je stanje u kakvom su se našli stanovnici Jugoslavije. U listopadu 1981. jedna litra benzina stajala je 40 dinara, u studenom 1982. 71 dinar, u studenom 1984. 113 dinara, dok se u siječnju 1986. cijena jedne litre goriva popela na čak 240 dinara.¹² Inflacija je svoj vrhunac dosegla tijekom 1989. kada je iznosila: u ožujku 412%, svibnju 616%, rujnu 1.195%, studenom 1.890%, a krajem prosinca 2.679%. Krajem prosinca, jedan američki dolar vrijedio je 118.160 dinara¹³.

2.1. Velikosrpske ideje i konačan raspad Jugoslavije

Nakon Titove smrti, sve više dolazi do buđenja velikosrpske politike. Srbi su smatrali da su postojeće republičke granice nepravedne te da su Srbi iz drugih republika u nepovoljnom položaju, pogotovo oni na Kosovu i u Hrvatskoj. U proljeće 1981. stvorila se prilika za raspravu o podjeli Srbije u tri savezne jedinice, a sve je obilježeno početkom albanskih prosvjeda na Kosovu, kada je većinsko albansko stanovništvo u demonstracijama tražilo više autonomije unutar Republike Srbije.¹⁴ U

⁹ Zdenko Radelić, Davor Marijan, Nikica Barić, Albert Bing, Dražen Živić, (urednik Dražen Budiša), *Stvaranje hrvatske države i Domovinski rat*, Školska knjiga, Zagreb, 2006., 55.

¹⁰ N. Šetić, n.dj., 152.

¹¹ Skupina autora (ur. Dražen Budiša), n.dj., 54.

¹² N. Šetić, n.dj., 152.

¹³ Isto, 158.

¹⁴ I. Goldstein, n.dj., 616.

Srbiji je pokrenuta kampanja protiv Ustava iz 1974, te su se počela otvarati tzv. srpska pitanja.¹⁵

Godine 1986. krugovi unutar *Srpske akademije nauka i umetnosti* (SANU) izradili su dokument pod nazivom *Memorandum* koji je objavljen u beogradskim *Večernjim novostima*. Njegov osnovni cilj bio je zagovaranje velikosrpskog nacionalizma te isticanje navodnog zapostavljanja Srba u SFRJ. Također cilj memoranduma bio je pozvati ljude na srpska okupljanja u svrhu ujedinjenja svih Srba. Ideja proširene Srbije osmišljena je još u 19. stoljeću, prema kojoj je zapadna granica tzv. Velike Srbije planirana duboko na hrvatskom teritoriju, do smjera Virovitica – Karlovac – Karlobag, što je otprilike bila granica osmanlijskih osvajanja u razdoblju od 15.-17. stoljeća. Istaknuti komentar jednog novinara u spomenutim novinama (24. rujna 1986.) je da sadržaj Memoranduma srpskih akademika „zvuči kao novi poziv na novo prolivanje krvi“¹⁶.

Kriza je dodatno zaoštrena kada je u siječnju 1986. Slobodan Milošević postao predsjednik Predsjedništva Centralnog komiteta Saveza komunista Srbije koji je za svoj politički uspon iskoristio krizu na Kosovu. Posebnu popularnost dobio je nakon što je TV kamera 24. travnja 1987. u Kosovu Polju snimila njegovo obraćanje srpskim radnicima sljedećim riječima: „Nitko ne sme da vas bije!“¹⁷ Milošević i njegovi ljudi vlast u Srbiji preuzeli su na 8. sjednici Centralnog komiteta Saveza komunista Srbije koja je održana krajem rujna 1987, a 8. svibnja 1989. Milošević je postao predsjednik predsjedništva SR Srbije.¹⁸ Miloševićeva komisija je već u srpnju 1989. predložila temeljitu reformu političkog sustava Jugoslavije, ključna promjena se odnosila na način usvajanja odluka u federalnoj skupštini. Slovenija se protivila ovoj promjeni te su ostali vjerni odlukama iz Ustava (1974.), odnosno paritetnoj regionalnoj zastupljenosti u federalnim organima i usvajanju odluka konsenzusom.¹⁹

¹⁵ Skupina autora (ur. Dražen Budiša), n.dj., 65.

¹⁶ Ante Nazor, *Velikosrpska agresija na Hrvatsku 1990.-ih*, Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata – Zagreb, Zagreb, 2011., 19.-20.

¹⁷ Isto

¹⁸ Isto

¹⁹ Davor Pauković, „Posljednji kongres Saveza komunista Jugoslavije: uzroci, tijek i posljedice raspada“, *Suvremene teme : međunarodni časopis za društvene i humanističke znanosti*, Vol. 1 No. 1, 2008., 21.-22.

Milošević je zajedno sa svojim pristašama pomoću raznih mitinga preuzeo vlast i u autonomnim pokrajinama Vojvodini i Kosovu (što se protivilo Ustavu iz 1974!), te je SR Crnoj Gori, te autonomnim pokrajinama Vojvodini i Kosovu oduzet status konstitutivnih jedinica jugoslavenske federacije, no ipak su zadržani njihovi glasovi u kolektivnom Predsjedništvu SFRJ. Takvo stanje definirano je novim Ustavom Republike Srbije, donesenim u rujnu 1990. Na položaje Predsjedništva SFRJ postavljeni su prosrpski orijentirani predstavnici SR Crne Gore, autonomne pokrajine Vojvodine i autonomne pokrajine Kosova. Srbija je stvorila dominaciju nad ostalim jugoslavenskim republikama što je naravno izazvalo reakciju u SR Sloveniji i SR Hrvatskoj.²⁰

Bitka na Kosovu polju u kojoj su 28. lipnja 1389. Osmanlije porazili srpsku vojsku s vremenom je postala nacionalni mit čija se politička ideologija pretvorila u najradikalniji izraz velikosrpske politike. 600 godina kasnije, 28. lipnja 1989. obilježena je obljetnica ove bitke koja je poslužila za isticanje nacionalističkih velikosrpskih težnji prema tuđim teritorijima. Isticane su Miloševićeve slike, klicalo se i pjevalo „Slobodane da te nije bilo srpsko bi se ime ugasilo.“ Na Kosovu polju okupilo se oko 2 milijuna ljudi iz svih dijelova Srbije, kao i niz Srba iz ostalih jugoslavenskih republika i pokrajina te iz inozemstva.²¹ Sve je bilo popraćeno brojnim represivnim postupcima u kojima su bili svi segmenti kršenja ljudskih prava Albanaca.²² Slobodan Milošević je tada na Gazimestanu poručio: „Danas smo opet u bitkama i pred bitkama. One nisu oružane, mada i takve nisu isključene“.²³ Mnogi su ove riječi protumačili kao objavu rata, što će se u narednom periodu pokazati i točnim.

U srpnju 1989. na mitingu kod crkve Lazarice na Kosovu (Kninskom) polju nedaleko od Knina lokalni hrvatski Srbi, potpomognuti grupama demonstranata iz Srbije uzvikivali su „Ovo je Srbija!“, uz brojne ostale parole podrške Miloševiću. Predsjedništvo SR Hrvatske oštro je osudilo ovakvu vrstu srpskog nacionalizma, a uhićenje 14

²⁰ A. Nazor, n.dj., 21.

²¹ N. Šetić, n.dj., 161.

²² Ivica Miškulin, *Šeks., Politička biografija*, Alfa d.d., Zagreb, 2017., 180.

²³ Ozren Žunec, „Rat u Hrvatskoj 1991.-1995. Prvi dio: Uzroci rata i operacije do sarajevskog primirja“, *Polemos: časopis za interdisciplinarna istraživanja rata i mira*, Vol. I No. 1, 1998., 60.

mitingaša srpski mediji okarakterizirali su na način da Srbi u Hrvatskoj nemaju nikakva prava.²⁴

Na naslovnoj stranici Vinkovačkog lista 25.7.1989. pisalo je: „Sada se već bez imalo dileme može reći da nikada u poslijeratnoj povijesti Jugoslavije nacionalizam nije bio u većem naletu, da nikada nije bio tako otvoren, tako eksponiran, toliko prisutan na javnoj sceni i s takvom podrškom u nekim sredstvima javnih komunikacija.“²⁵

2.2.Osnutak prvih ne komunističkih stranaka u SR Hrvatskoj

Samoinicijativno i u kontekstu očitog kašnjenja pred pojavom sličnih inicijativa u Sloveniji, do početka veljače 1989. Franjo Tuđman, koji se već tada nametnuo u glavnog programskog vođu skupine, izradio je radni dokument pod nazivom *Nacrt prijedloga za pokretanje Hrvatske demokratske zajednice*. U dokumentu kojeg je sastavio je jasno pisalo: „Sveopća kriza jednostranačkog socijalizma u svijetu i Jugoslaviji u potpunosti je odrekla bilo kakvu vjerodostojnost komunističkim režimima, pa se izlaz iz nemoguće situacije nalazio jedino u uvođenju političkog pluralizma temeljenog na punom poštivanju građanskih prava i sloboda pojedinaca te naroda kao najvišeg oblika društvene zajednice.“²⁶ Smisao predstojećeg organiziranja HDZ-a Tuđman je obrazložio pred tristo-četiristo ljudi, 28. veljače 1989. na Tribini Društva književnika Hrvatske u Zagrebu.²⁷

U Zagrebu, 20. svibnja 1989. osnovan je Hrvatski socijalno-liberalni savez, to je ujedno bila prva nekomunistička politička stranka u SR Hrvatskoj.²⁸ Osnivačka skupina HDZ-a održana je u tajnosti (iz razloga što su joj prostori po nalogu komunističkih vlasti otkazivani, a održavanje skupštine zabranjivano) 17. lipnja 1989. u zagrebačkom

²⁴ A. Nazor, n.dj., 25.

²⁵ „Naslovnica“, *Vinkovački list*, 25.7.1989.

²⁶ I. Miškulin, n.dj., 165.-166.

²⁷ N. Šetić, n.dj., 168.

²⁸ Isto

naselju Staglišće, u prostoriji nogometnog kluba „Borac“.²⁹ Nakon osnutka HSLS-a i HDZ-a osnovane su još neke političke udruge i stranke u Hrvatskoj kao što su: Mirotvorni demokratski pokret, Inicijativa za formiranje Saveza zelenih, Društvo za jugoslavensko-europsku suradnju, Transnacionalna radikalna stranka...³⁰

2.3. Slom komunizma u Hrvatskoj i prvi višestranački izbori

U Beogradu je 20. siječnja 1990. počeo 14. izvanredni kongres Saveza komunista Jugoslavije, desetljećima je to bila jedina dopuštena stranka u Jugoslaviji, koja je na ovakvim skupovima ponosno isticala svoje monolitno jedinstvo. Međutim, ovoga puta, između ostalih, tema je bila novi pokret demokratskog socijalizma koja je izazvala oštre sukobe koji su doveli do potpunog raspada već praktički uništene Jugoslavije. 14. partijski kongres trebao je riješiti sudbinu Jugoslavije Miloševiću u korist. Nakon dva dana žustrih rasprava, arogantna većina srpskih zastupnika redom je odbijala apsolutno svaki slovenski prijedlog, ponižavajući poklici i podsmijesi pratili su svaki istup Miloševićevih neistomišljenika. U takvom ozračju Kongres je 22. siječnja napustilo slovensko izaslanstvo okrenuvši leđa izrežiranoj predstavi napustivši dvoranu Save centra u Beogradu. Milošević je tada samouvjereno izjavio kako treba uspostaviti novi kvorum i nastaviti Kongres kao da se ništa nije dogodilo, međutim dvoranu je napustilo i hrvatsko izaslanstvo, koje nije pristalo raspravljati bez predstavnika Slovenije. Tim činom došlo je do raspada Saveza komunista Jugoslavije. Na taj način je nakon smrti Tita (1980.) nestao i drugi čimbenik očuvanja Jugoslavije, a jedini preostali čimbenik bila je JNA.³¹

Sabor SR Hrvatske je 14. veljače 1990. usvojio dva ustavna amandmana koji su glasili: „Građani su jednaki u pravima i dužnostima bez obzira na nacionalnost, rasu, spol, jezik, vjeroispovijest, političko uvjerenje i društveni položaj [...] Jamči se sloboda štampe i drugih oblika informiranja, sloboda političkog i drugog udruživanja, sloboda

²⁹ N. Šetić, n.dj., 169

³⁰ Isto, 172.

³¹ A. Nazor, n.dj., 27.

zboru i drugog javnog okupljanja.³² Dana 23. veljače 1990. predsjednik Sabora SRH Anđelko Runjić donio je Odluku o raspisivanju izbora zastupnika za Sabor SRH. Političke stranke u Hrvatskoj već su početkom veljače formalno legalizirane, a do 9. travnja u Republičkom sekretarijatu za upravu i pravosuđe registrirane su ukupno 33 stranke.³³ Stranke su u izbornoj kampanji pokušavale steći naklonost birača raznim plakatima, novinskim oglasima i političkim skupovima. Također, čelnicima političkih stranaka bilo je omogućeno obrazlaganje političkih programa putem radija i televizije.³⁴

Najdominantnija tema kampanje bila je nacionalni položaj Hrvata, odnosno položaj Hrvatske u Jugoslaviji te međunacionalni odnosi. Također tema antikomunizma predstavljala je bitan element predizborne kampanje i značajno je utjecala na opredjeljenje birača. Osim svega toga u predizbornoj kampanji bilo je puno govora o socijalnim temama, individualnoj slobodi, europskoj integraciji, tržišnoj ekonomiji, pravnoj državi, uspostavi mira, ali i o religioznosti koja se pokazala kao bitan čimbenik pri izjašnjavanju birača, ponajviše zbog potisnutosti religije tijekom čitavog trajanja Jugoslavije.³⁵

Nedjelja 22. travnja 1990. pamtit će se kao jedan od najvažnijih datuma hrvatske političke povijesti. Toga dana, u Hrvatskoj je održan prvi krug prvih slobodnih višestranačkih izbora. Na izbore je ukupno izašlo 80-ak% birača, što je bio čisti dokaz želje hrvatskog naroda za demokracijom protiv dotadašnjeg komunističkog sustava. Za Hrvatsku demokratsku zajednicu glasovalo je nešto više od 40% birača, što je prema izbornom zakonu značilo da je postigla većinu saborskih mandata ili oko 60% zastupnika.³⁶ Drugim riječima, od 356 zastupničkih mandata u Saboru SR Hrvatske pripalo je: 205 Hrvatskoj demokratskoj zajednici, 107 Savezu komunista – Stranci demokratskih promjena i Savezu komunista, 21 Koaliciji narodnog sporazuma, 13 nezavisnim, izvanstranačkim kandidatima, 5 Srpskoj demokratskoj stranci i 5 ostalima.³⁷

³² N. Šetić, n.dj., 175.

³³ A. Nazor, n.dj., 27.

³⁴ N. Šetić, n.dj., 177.

³⁵ Davor Pauković, „Predizborna kampanja u Hrvatskoj 1990. u svjetlu hrvatskog i srpskog novinstva“, *Časopis za suvremenu povijest*, Vol. 40 No. 1, 2008., 16.-17.

³⁶ I. Miškulin, n.dj., 195.

³⁷ N. Šetić, n.dj., 178.-179.

Što se tiče istočne Slavonije, u Osijeku, Đakovu, Vinkovcima i Županji pobjedu je odnio HDZ, dok su u Vukovaru pobijedili reformirani komunisti.³⁸

U Zagrebu je 30. svibnja 1990. konstituiran višestranački Sabor tada još SRH koji je bio izabran po prvi puta u povijesti demokratskom voljom njezinih građana. Za predsjednika Predsjedništva SRH izabran je Franjo Tuđman, Žarko Domljan izabran je za predsjednika Sabora SRH, a Stjepan Mesić postao je predsjednik Vlade SRH.³⁹ Taj datum utvrđen je kao Dan državnosti Republike Hrvatske. Što se tiče ovog događaja, na naslovnici *Vinkovačkog lista* istaknutim slovima je pisalo: „Ovaj datum bi trebao trajno i svake godine označavati tisućljetnu težnju za suverenitetom, samostalnošću i vlastitom državom. Suverenitet i vlastita prepoznatljiva politika u cilju oživotvorenja nacionalnih interesa hrvatskog naroda i interesa svih građana Republike Hrvatske bile su odrednice nove hrvatske politike.“⁴⁰

2.4. Donošenje novog Ustava

Na svojoj sjednici, 25. srpnja 1990. Sabor je usvojio i proglasio dvanaest amandmana na Ustav SR Hrvatske. Tim amandmanima, Ustav je deideologiziran, a iz njega su uklonjeni ideološki atributi: socijalistička, socijalistički, socijalističko. Osim toga, ono što je vrlo bitno je to da je Sabor na toj istoj sjednici donio i Odluku o pristupanju donošenja Ustava Republike Hrvatske.⁴¹

Vladimir Šeks je na izlaganju amandmana u Saboru izjavio: „...Od današnjeg dana mi imamo u našem Ustavu temelj za uspostavljanje odnosa sa svim drugim suverenim državama, na način da nas druge države imaju smatrati sebi ravnima. To se odnosi kako na Jugoslaviju tako i na druge države u svijetu. Proglašavajući politički i gospodarski suverenitet Hrvatske, mi ne zadiramo u prava drugih, ali snagom ustavne riječi, poručujemo drugima da se sa Republikom Hrvatskom može razgovarati samo kao sa suverenom državom. Grb, zastava, himna i drugi simboli predstavljaju narode

³⁸ Davor Runtić, *Vukovar i istočno bojište, knjiga prva*, Vlastita naklada, Vinkovci, 2008., 50.

³⁹ A. Nazor, n.dj., 32.

⁴⁰ „Naslovnica - Obljetnica izbora“, *Vinkovački list*, 26. travnja 1991.

⁴¹ N. Šetić, n.dj., 185.-186.

države.[...] Opće je prihvaćeno mišljenje u našoj javnosti da današnji oblik grba i zastave naše Republike više ne odgovaraju društvenoj zbilji. Pri tome treba jasno kazati da zamjena državnih simbola novima, ne znači okajavanje starih. Stari simboli sami po sebi nisu krivi ni za što. [...] Stare simbole treba zamijeniti novima, iz jednostavnog razloga što treba odrediti takve simbole, koje će većina pučanstva doživjeti kao svoje.“⁴²

Na izvanrednoj sjednici Sabora 24. kolovoza 1990. donesena je Rezolucija o zaštiti ustavnog demokratskog poretka i nacionalnim pravima u Hrvatskoj. Hrvatski Sabor bio je odlučan u nakani da svim građanima koji žive u Hrvatskoj jamči sva ljudska, politička i nacionalna prava.⁴³

U 9 sati, 22. prosinca 1990. Sabor je proglasio novi Ustav Republike Hrvatske. Izvorni tekst Ustava imao je osam cjelina s ukupno 142 članka. Hrvatski Ustav poznat je kao najkraći u suvremenoj ustavotvornoj misli cijele Europe. Temeljne odredbe sastoje se od 13 članak u kojima se na jezgrovit i jasan način govori o jedinstvenosti i nedjeljivosti demokratske i socijalne Republike Hrvatske. Nadalje, u temeljnim odredbama određeno je da je suverenitet Republike Hrvatske neotuđiv, nedjeljiv i neprenosiv. Također, govori se o slobodama, jednakosti, nacionalnoj ravnopravnosti, socijalnoj pravdi, pravima čovjeka, nepovredivosti vlasništva, očuvanju prirode i čovjekova okoliša, vladavini prava i demokratskom višestranačju kao najvišim vrednotama ustavnog poretka Republike Hrvatske. Vlast je ustrojena na načelu diobe vlasti na zakonodavnu, izvršnu i sudbenu, a zakoni moraju biti u suglasnosti s Ustavom. Slobodno je osnivanje političkih stranaka, a oružane snage Republike Hrvatske štite njezin suverenitet i neovisnost, te brane njezinu teritorijalnu cjelovitost. Temeljnim odredbama regulirano je i da se granice Republike Hrvatske mogu mijenjati samo odlukom Sabora, te da se hrvatsko državljanstvo, njegovo stjecanje i prestanak uređuju zakonom.⁴⁴

Ustav predstavlja mjesto u hijerarhiji pravnih propisa, on je najviši pravni i politički akt. Njime je utvrđeno da se zastava Republike Hrvatske sastoji od 3 boje koje su položene vodoravno i to redom; crvene, bijele i plave boje s grbom Republike Hrvatske

⁴² I. Miškulin, n.dj., 218.

⁴³ A. Nazor, n.dj. 42.

⁴⁴ „Naslovnica“, *Vinkovački list*, 5. siječnja 1991.

u sredini. Grb Republike Hrvatske je povijesni hrvatski grb, u obliku štita, s 25 crvenih i bijelih polja, tako da je prvo polje u gornjem lijevom kutu štita crvene boje. Iznad štita nalazi se kruna, u kojoj je smješteno 5 manjih štitova, s povijesnim hrvatskim grbovima, koji su poredani od lijeve na desnu stranu štita ovim redom: najstariji poznati grb Hrvatske, grb Dubrovačke Republike, Dalmacije, Istre i Slavonije. Grb, zastava i himna Republike Hrvatske rabe se u skladu s odredbama Zakona, na način kojim se ističe ugled i dostojanstvo Republike Hrvatske. Zabranjeno je javno isticati dotrajale, neuredne i poderane zastave Republike Hrvatske.⁴⁵

⁴⁵ „Barjak. Temeljni državni simbol“, *Vinkovački list*, 18. siječnja 1991. 5.

Nacrt amandmana LXIV do LXXII na Ustav Socijalističke Republike Hrvatske

Ovi su amandmani sastavni dio Ustava Republike Hrvatske i stupaju na snagu na dan njihova proglašenja.

AMANDMAN LXIV

U nazivu Ustava i u njegovim odredbama riječ »Socijalistička« ispred riječi »Republika Hrvatska« briše se.

AMANDMAN LXV

1. Grb Republike Hrvatske je povijesni hrvatski grb, koji se sastoji od 25 crvenih i bijelih polja.

2. Zastava Republike Hrvatske sastoji se od tri boje: crvene, bijele i plave, s povijesnim hrvatskim grbom u sredini.

3. Oblik povijesnog hrvatskog grba i zastave kao i tekst himne Republike Hrvatske te uporaba tih državnih simbola uređuje se zakonom.

4. Točkom 1. zamjenjuje se član 6. točkom 2. zamjenjuje se član 7. a točkom 3. dopunjuje se Glava I. Ustava.

AMANDMAN LXVI

1. U Republici Hrvatskoj u službenoj je uporabi latinično pismo.

Službena upotreba ćirilice ili drugog pisma uz latinično pismo uređuje se zakonom.

2. Ovim amandmanom zamjenjuje se stav 2. člana 138. Ustava.

U Amandmanu LIX, u točki 1. stavovi 5. i 6. brišu se.

AMANDMAN LXVII

U Amandmanu XLIII, u točki 1. iza riječi »zajednice općina« dodaju se riječi »u skladu sa zakonom«.

AMANDMAN LXVIII

1. Ako organi užih društveno-političkih zajednica ne izvršavaju zakon, drugi propis ili opći akt, odnosno ako ne osiguravaju njihovo izvršavanje, Sabor Republike Hrvatske, Vlada Republike Hrvatske i nadležni republički organi uprave imaju pravo i dužnost osiguravati izvršavanje tih akata i poduzimati mjere prema skupštinama tih društveno-političkih zajednica, njihovim izvršnim vijećima ili organima uprave, u skladu sa zakonom.

2. Radi osiguranja izvršavanja zakona, drugih propisa i općih akata republički organi uprave imaju pravo i dužnost davati obavezne instrukcije organima uprave užih društveno-političkih zajednica koji te akte neposredno izvršavaju.

3. Točkom 1. zamjenjuje se stav 2., a točkom 2. stav 3. člana 347. Ustava.

AMANDMAN LXIX

1. Predsjedništvo Republike Hrvatske čine predsjednik Republike i šest članova koji imaju funkciju potpredsjednika.

2. Ovim se amandmanom zamjenjuje stav 1. točke 1. Amandmana 1.

AMANDMAN LXX

1. Za obavljanje poslova državne uprave iz nadležnosti Republike osnivaju se ministarstva i drugi republički organi uprave.

2. Ovim amandmanom zamjenjuje se stav 1. člana 403. Ustava.

AMANDMAN LXXI

U odredbama Ustava riječi »predsjednik Predsjedništva« zamjenjuje se riječima »predsjednik Republike«, riječi »Izvršno vijeće Sabora« riječima »Vlada Republike Hrvatske«, a riječi »republički sekretar« riječju »minister«.

AMANDMAN LXXII

1. Za ostvarivanje Ustavom i zakonom zajamčenih prava i utvrđenih potreba i interesa društva u oblastima odgoja i obrazovanja, znanosti, kulture, zdravstva, socijalne zaštite, mirovinskog i invalidskog osiguranja, socijalne sigurnosti i drugim oblastima utvrđenim zakonom sredstva se osiguravaju u budžetu društveno-političke zajednice, u društvenom fondu ili na drugi zakonom utvrđeni način.

Radni ljudi i građani imaju pravo da se slobodno organiziraju odnosno na tržišnoj i poduzetničkoj osnovi formiraju odgovarajuće financijske institucije, radi zadovoljavanja svojih osobnih i zajedničkih potreba u oblastima društvenih djelatnosti i socijalne sigurnosti koje nisu utvrđene kao potrebe i interesi društva i da osiguravaju sredstva za njihovo zadovoljavanje.

2. Ovim se amandmanom zamjenjuje amandman XXXIV na Ustav SR Hrvatske i prestaju važiti odredbe čl. 152. do 156. i stava 1. čl. 241. a u čl. 240. stav 1. i čl. 241. stav 2. brišu se riječi »u samoupravnim interesnim zajednicama« odnosno riječi »u okviru samoupravnih interesnih zajednica osiguranja«.

Prilog 1. Nacrt amandmana na Ustav SR Hrvatske (Vinkovački list, 13. srpnja. 1991. str. 1.)

3. Prvi nagovještaji krvavog rata u istočnoj Slavoniji

Istočna Hrvatska gospodarski je najvrjednije poljoprivredno područje u Hrvatskoj te je ujedno njezin najveći agrarni proizvođač. Kombinat za proizvodnju gume i obuće „Borovo“ nalazi se na području vukovarske općine, a do rata u njemu je radilo oko 20 tisuća ljudi. Hrvatski najistočniji grad Ilok oduvijek je bio poznat kao vinogradarsko-poljoprivredno područje s poznatim, prepoznatljivim i kvalitetnim vinskim podrumima. Veliki kompleks Spačvanskih šuma čini Županjski kraj veoma važnim iz razloga što stvaraju dobru podlogu za razvoj drvne industrije u Vinkovcima, Županji i Vrbanji. Osim drveta, u Vinkovcima je bilo nafte i zemnog plina, s nalazištem u području sela Đeletovci, koje se počelo iskorištavati 1984.⁴⁶ Također neizostavan grad u Slavoniji je Osijek, kao najveće Slavonsko središte.

Tijekom prvih par mjeseci 1990. u istočnoj Slavoniji postepeno je dolazilo do pogoršanja međunacionalnih odnosa. Prve naznake sukoba bili su grafiti ispisani na zidovima u Vukovaru s uvrjedljivim i prijetećim porukama kao što su: „Bog čuva Srbe“, „Poklat ćemo hrvatsku djecu“, „Srbija“, te mnogobrojne navijačke parole s političkim i nacionalnim konotacijama.⁴⁷

Sredinom svibnja 1990. vlasti SFRJ oduzele su gotovo cjelokupno naoružanje hrvatske Teritorijalne obrane (procjenjuje se oko 80.000 do 200.000 cijevi) te su ga smjestile u skladišta pod nadzorom Jugoslavenske narodne armije. Naoružanje je oduzeto u dogovoru sa srbijanskim vodstvom na temelju zapovijedi koju je 14. svibnja 1990. protuzakonito (bez znanja Predsjedništva SFRJ) potpisao načelnik Generalštaba Oružanih snaga SFRJ general Blagoje Adžić. Nakon tri dana, Borisav Jović, suradnik Slobodana Miloševića te srpski član Predsjedništva SFRJ i od 15. svibnja 1990. njegov predsjednik, u svojoj knjizi „Posljednji dani SFRJ (str.146)“ zapisao je: „Praktično smo ih

⁴⁶ Davor Marijan, *Bitka za Vukovar*, Hrvatski institut za povijest; Slavonski Brod : Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, Zagreb, 2004., 15.

⁴⁷ Isto

razoružali. Formalno, ovo je uradio načelnik Generalštaba, ali faktički po našem nalogu. Slovenci i Hrvati su oštro reagovali, ali nemaju kud.“⁴⁸

3.1. Istočna Slavonija 1991.

Pije nego što započnem sa ratnim zbivanjima, treba prikazati demografsku sliku Istočne Slavonije 1991. Naime, bivšu općinu Vukovar činili su gradovi Vukovar i Ilok, te seoska naselja Bapska, Berak, Bobota, Bogdanovci, Bokšić, Borovo, Bršadin, Čakovci, Ćelije, Grabovo, Klisa, Lipovača, Lovas, Ludvinci, Mikluševci, Mohovo, Negoslavci, Opatovac, Pačetin, Petrovci, Sotin, Svinjarevci, Šarengrad, Tompojevci, Tovarnik, Trpinja i Vera. Ukupan broj stanovnika bio je 84.189, od kojih je Hrvata 36.910, Srba 31.445, dok su ostali Mađari, Nijemci, Rusini i Slovaci, treba napomenuti kako su se prema popisu iz 1991., 6.124 osobe očitovale kao Jugoslaveni.⁴⁹ Općina Vinkovci je 1991. imala 98.415 stanovnika, od kojih je 78. 813 Hrvata i 14.425 Srba, dok je općina Županja imala 49.026 stanovnika, od kojih je 42.960 Hrvata, dok je Srba bilo tek 1.209.⁵⁰

Što se tiče općine Vukovar, gdje su se vodile najveće bitke, u 13 sela i dva grada Hrvati su većina, Srbi su većina u devet sela, Rusini u dva te Mađari u jednom. Dakle, mjesta gdje su Hrvati većina nalaze se istočno od Vukovara te prema Iloku čine kompaktnu i povezanu cjelinu, dok su Srbi u većini na sjeverozapadnom dijelu općine. Vrlo je jednostavno za zaključiti da će upravo iz toga smjera krenuti Srpska agresija na istočnu Slavoniju. Po očitoj vojnoj logici JNA, poseban naglasak će biti na Borovu Selu u vukovarskoj općini, na Mirkovcima u vinkovačkoj te na Tenji u osječkoj općini.⁵¹

U siječnju 1991. počela je politička akcija za stvaranje srpske autonomne oblasti u istočnoj Hrvatskoj. Dana 7. siječnja u Šidskim Banovcima je osnovano Srpsko nacionalno vijeće za Slavoniju, Baranju i zapadni Srijem. Vijeće se proglasilo legitimnim

⁴⁸ A. Nazor, n.dj., 29.

⁴⁹ Mile Dedaković, Alenka Mirković-Nađ, Davor Runtić, *Bitka za Vukovar*, Tiskara „Pauk“ Cerna, Cerna 1997., 38.-39.

⁵⁰ Davor Marijan, *Obrana i pad Vukovara*, Hrvatski institut za povijest, Zagreb 2013., 13.

⁵¹ M. Dedaković, A. Mirković-Nađ, D. Runtić, n.dj., 39.-40.

tijelom Srba u Slavoniji, Baranji i zapadnom Srijemu te si je samo dodijelilo ulogu pregovarača o budućnosti Jugoslavije i Srba u Hrvatskoj. Pri osnivanju vijeća pozvali su se na *Zaključke o ujedinjenju Države Slovenaca, Hrvata i Srba s Kraljevinom Srbijom i Crnom Gorom* koje je 24. studenog 1918. donijelo Narodno vijeće Srba, Hrvata i Slovenaca. Smatrali su ako se Hrvatska i Slovenija proglase neovisnima, da Srbi s područja nekadašnje Države SHS imaju pravo na isto.⁵²

Da je situacija veoma loša, potvrđuje događaj koji se zbio 17. veljače 1991. u Domu JNA u Vinkovcima. General Stevan Mirković, inače tadašnji predsjednik stranke SK-pokret za Jugoslaviju, doslovno je rekao: „Poručujem demokratskoj vlasti u Hrvatskoj da im ne bi bio u koži.“⁵³

Rat prije rata osjetio se na području istočne Slavonije tijekom cijelog proljeća 1991. Mjesec ožujak, a posebice travanj, protekao je čestim postavljanjima barikada, cjelonoćnim ispaljivanjima iz puške u selima sa srpskom većinom, miniranjem željezničke pruge Vinkovci-Vukovar te paljenjem hrvatskih zastava na željezničkim postajama i na mjesnim uredima. Također, vojska se svakodnevno vozila po slavonskim gradovima i selima u oklopnim vozilima sa strojnicama uperenim u civile. Strah se mogao osjetiti u zraku, kao i da se sprema nešto zaista opasno. Srpski ratni huškači Vojislav Šešelj i Milan Paroški u Borovu Selu su 14. travnja najavili da oni Srbe neće ostaviti same.⁵⁴ Na prosvjednom skupu u Jagodnjaku na jednom od mitinga 21. travnja 1991. govorio je zastupnik u Srbijanskoj Skupštini Milan Paroški, između ostalog rekao je: „Tko god vam dođe i kaže da je ovo njegova međa, taj je uzurpator, taj je došao da osvaja, tog imate prava da ubijete kao kera pored tarabe!“⁵⁵

⁵² D. Marijan, n.dj. (*Obrana...*), 49.

⁵³ M. Dedaković, A. Mirković-Nadž, D. Runtić, n.dj., 41.

⁵⁴ Isto

⁵⁵ Miljenko Manjkas, režija, *Zasjeda u Borovu Selu*, HRT 1, Zagreb, 2019., minuta 5:50

3.2. Masakr u Borovu Selu

U noći s 1. na 2. svibnja 1991. dvije policijske patrole su se sa službenim vozilima kretale pravcem Dalj - Borovo Selo. Negdje oko 3 sata zastale su na izlazu iz Borova Sela. Vozač iz prvog službenog automobila izašao je kako bi se konzultirao s kolegom iz drugog službenog automobila. Automobili su im bili na međusobnom razmaku od tri do četiri metra. Kada su se njih trojica sastali između dva službena vozila iz neosvijetljenih kuća s desne strane otvorena je na njih vatra iz automatskog oružja. Vozač prvog službenog automobila je ranjen u stopalo desne noge. Policajac, odnosno ranjeni vozač, bio je Jurica Tolj. Suvozač, policajac Mario Marinović pogođen je metkom u glavu, ali je na svu sreću bio samo okrznut. Nakon otprilike prijeđenih 150 metara zastali su da vide što se događa s kolegama iz drugog automobila te su utvrdili da se automobil uopće nije pomakao iz zone vatre. Pokušali su uspostaviti radio vezu ali je nisu mogli dobiti. Uspostavili su je s drugim patrolama te su izvijestili da na mjestu incidenta vide 15 do 20 naoružanih civila, koji su se okupili oko drugog vozila u kojem su ostala dva policajca. Ti su policajci bili Dalibor Križanović i Zvonimir Meković.⁵⁶

Vukovarska postaja nazvala je Borovo Selo u 4:30 sati, no Vukašin Šoškočanin (ekstremni član srpske radikalne stranke) im je bahato odgovorio da o tome ne zna ništa. Načelnik Policijske uprave Vinkovci, Josip Džaja, 2. svibnja u 9:00 sati osobno je nazvao Borovo Selo, no odgovor je bio isti, Šoškočanin i dalje navodno ništa nije znao. Nakon pola sata, načelnik PU Osijek Josip Reihl – Kir također je zvao Borovo Selo, te mu je Šoškočanin konačno priznao da zna za nastali incident. U pozivu je rekao Kiru kako su hrvatski policajci pucali na mještanine pri čemu je jedan Srbin ranjen, a što se tiče nestalih policajaca bahato je odgovorio kako ih je vjerojatno sklonila sama hrvatska policija kako bi imali izgovor za napad na Borovo Selo. Bilo je posve jasno kako nema nikakvog smisla pregovarati, niti tražiti istinu od Šoškočanina. Josip Džaja i Josip Reihl – Kir zaključili su da moraju otići na mjesto događaja i rekonstruirati tijekom ovog incidenta te spasiti zarobljene policajce.⁵⁷ General bojnik Marijan Ivić, zapovjednik Posebne jedinice policije PU Osijek u dokumentarnom filmu *Zasjeda u Borovu Selu* rekao je:

⁵⁶ „Zasjeda sa snajperima, automatima i tromblonskim minama“, *Vinkovački list*, 10. svibnja 1991. 6.

⁵⁷ D. Runtić, n.dj. (*Vukovar...knjiga prva*), 148.-149.

„...dvojica policajaca zarobljena su prvog na drugi svibnja, nakon toga načelnici su na svojim nivoima razmjenjivali informacije, oni (zarobljeni policajci) su bili u jako teškom stanju, bili su izmasakrirani, izranjavani, pregovori nisu uspjeli te je donesena odluka da ih se ide osloboditi“⁵⁸

O pokretu oslobađanja dvojice policajaca, bojnik Franjo Čopčić je rekao: „Zapovjednik akcije je bio Martin Matković, on je vodio momke, Stjepan Bošnjak je bio načelnik operativnih poslova, a samu akciju je vodio Martin Matković, po mom dubokom uvjerenju profesionalno i ljudski, on je jako dobar čovjek i policajac...“.⁵⁹ Tako je formirana Vinkovačka ekipa za uviđaje, koja je krenula iz Vukovara u četvrtak 2. svibnja u 12 sati, na mjesto izvršenja napada. Ulaskom u Borovo Selo ekipa za uviđaje bila je napadnuta sa snajperskim puškama s prigušivačima, automatskim oružjem iz arsenala pješadijskog naoružanja i tromblonskim minama. Vrlo brzo, već oko 12:20 sati upućena je pomoć ekipi za uviđaje jer su već prema prvim obavijestima činjenice potvrđivale da se sprema masakr. U trenutku dolaska pomoći već je bilo mrtvih i ranjenih policajaca. Iz pravca Osijeka te iz pravca Vukovara upućena je po jedna policijska jedinica. Međutim, na oba pravca policijske jedinice naišle su na barikade s kojih je na njih otvorena vatra iz istih oružja. Intenzivan napad na ekipu za uviđaje i grupu za osiguranje trajao je do 14:30 sati, dakle skoro dva sata.

Kada su se iz pravca Dalja i Vukovara pojavile jedinice JNA s oklopnim transporterima u svom sastavu, kroz policijske redove su prošle bez nesporazuma, jer su zapovjednici jedinica i policajci imali izrijekom određeni zadatak da se s jedinicama JNA ni pod kojim uvjetima ne uzrokuju sukobi i nesporazumi. Zapovjednik vojne jedinice JNA koji se nalazio u selu uložio je maksimalne napore na koordinaciji i zaštiti hrvatskih policajaca te je uvelike zaslužan što nema većeg broja žrtava sa obje strane.⁶⁰ Ipak, ne treba smetnuti s uma kako je JNA već tada imala definirane planove o zauzimanju hrvatskih teritorija što će se i otvoreno pokazati u ljetnim mjesecima 1991.

⁵⁸ Miljenko Manjkas, režija, *Zasjeda u Borovu Selu*, HRT 1, Zagreb, 2019., minuta 9:25

⁵⁹ Isto

⁶⁰ „Zasjeda sa snajperima, automatima i tromblonskim minama“, *Vinkovački list*, 10. svibnja 1991. 6.

Transporteri jugo-vojske, naposljetku su prevezli vinkovačke policajce preko pruge, a stožerni narednik Davor Biajder i General bojnik Marijan Ivić o tom događaju rekli su: Biajder: „oni bi nas vjerojatno sve pobili da JNA stvarno nije ušla pošteno u Borovo Selo, oni su ušli iz smjera Dalja i iz smjera Vukovara“, Ivić: „JNA postavila se u obliku potkove, u jednom polu luku koji je stajao ispred njihovih rovova i barikada, tamo su bili njihovi transporteri, ruku na srce oni nisu pucali na nas...“⁶¹ Izvlačenje tijela poginulih hrvatskih policajaca trajalo je do kasno navečer te su prevezeni u policijsku stanicu Vukovar.

Ubijeno je 12 pripadnika Policijske uprave (PU) Vinkovci. Oni su: Ivica Vučić iz Vinkovaca, Luka Crnković i Zoran Grašić iz Otoka, Marinko Petrušić iz Tovarnika, Antun Grbavac iz Nijemaca, Mladen Šarić iz Novih Jankovaca, Stipan Bošnjak i Zdenko Perica iz Nuštra, Željko Hrala i Janko Čović iz Ivankova, Josip Culej iz Jarmine i Mladen Čatić iz Županje. Ranjena su 23 policajca, dok je sa srpske strane, jedan poginuo te je više njih ranjeno.⁶²

Što se tiče dva nestala policajca, u 18 sati Policijsku upravu Osijek nazvao je pomoćnik sekretara gradskog SUP-a Novi Sad te je izvijestio da su iz novosadske bolnice u prostorije gradskog SUP-a dovezeni ranjeni policajci Zvonimir Meković i Dalibor Križanović, koji su prethodne noći ostali u Borovu Selu. Obvezao se da će ih dovesti do Osijeka, odnosno da će ih predati na osječkoj strani. Njima su tijekom napada u noći na njihovu patrolu nanesene prostrijelile rane. Ranjeni su jedan u lijevu podlakticu a jedan u desnu nadlakticu. Nažalost obojica su preminula od posljedica mučenja i ranjavanja.⁶³

Subota, 4. svibnja, dan kada su sahranjene poginule hrvatske žrtve proglašen je Danom žalosti.⁶⁴ Povodom ovog događaja, hrvatskoj javnosti obratio se i predsjednik Republike Hrvatske Franjo Tuđman rekavši preko televizije i radija: „Doživjeli smo najtragičniji dan u kratkoj povijesti demokratske vlasti, nakon jedva jednogodišnje

⁶¹ Miljenko Manjkas, režija, *Zasjeda u Borovu Selu*, HRT 1, Zagreb, 2019., min. 39:45

⁶² Natko Martinčić Jerčić, Ante Nazor, „Ubojstva hrvatskih policajaca 2. svibnja 1991. – najava velikosrpske agresije na Hrvatsku“, *Časopis za suvremenu povijest*, Vol. 51 No. 1, 2019., 135.

⁶³ *Vinkovački list*, 10. svibnja 1991. 6.

⁶⁴ „Dvanaest hrvatskih vojnika“, *Vinkovački list*, 10. svibnja 1991., 3.

pobjede mlade demokracije u Hrvatskoj. Suočeni smo sa, mogao bih reći, početkom otvorenog rata protiv Republike Hrvatske.“⁶⁵

Što se tiče srpske strane, nije pokazana niti najmanja empatija prema ubijenim hrvatskim redarstvenicima, čak štoviše, čovjek koji je imao ulogu glavnog šefa u Borovu Selu, već spomenuti Vukašin Šoškočanin, javno se hvalio na beogradskoj i novosadskoj televiziji da je ubio 6 te da će ubiti još 606 Hrvata.⁶⁶ Kako je cijeli događaj u Srbiji shvaćen kao pogreška iz razloga što se jasno vidjelo tko tu koga zapravo ubija, Vukašin Šoškočanin maknut je 15. svibnja pod sumnjivim okolnostima, a za novog vođu je postavljen Goran Hadžić.⁶⁷

Događaje u Borovu Selu Srbija i JNA iskoristili su za operativno postavljanje zahtjeva za intervencijom vojske. Na sjednici Predsjedništva SFRJ 8. i 9. svibnja 1991. na kojoj su bili prisutni predsjednici svih republika SFRJ, hrvatsko vodstvo moralo je prihvatiti odluku o raspoređivanju prosrpski orijentirane JNA u kriznim područjima Hrvatske. Tom odlukom i službeno je započelo razmještanje JNA, formalno kao *tampon zone* između hrvatskih snaga i srpskih terorista. Zapravo se tu radilo o zaposjedanju povoljne pozicije za napad na Vukovar. JNA je na taj način otvoreno preuzela ulogu zaštitnika i saveznika pobunjenih Srba u Hrvatskoj.⁶⁸ U svibnju 1991. Vladimir Šeks koji je tada obnašao dužnost predsjednika Kriznog štaba za istočnu Slavoniju i Baranju izjavio je: „ Hrvatska je u ratu. U Hrvatskoj je ratno stanje. Istina, formalno neproglašeno, ali jest ratno stanje. Rat.“⁶⁹

⁶⁵ N. Martinić Jerčić, A. Nazor, n.dj., 143.

⁶⁶ Davor Runtić, *Od Borova Sela do Sarajevskog mira*, Neobična naklada, Zagreb, 2006., 30.

⁶⁷ M. Dedaković, A. Mirković-Nadž, D. Runtić, n.dj., 41.

⁶⁸ A. Nazor, n.dj., 57.

⁶⁹ I. Miškulin, n.dj., 233.

Kronologija oružanih terorističkih napada i podmetanja eksploziva

od 13. kolovoza 1990. do 29. travnja 1991.

89 oružanih napada

2 smrtno stradala
30 teško ranjenih
24 napada s barikada
 oštećeno:
23 automobila
28 stanova i kuća
19 policijskih objekata
14 lokala
4 vojna objekta
 napadnuto:
17 Hrvata
12 Srba
 područje napada:
12 Knin
5 Obrovac i Pakrac
4 T.Korenica, Petrinja i Sinj
3 Gračac, Zadar, Biograd,
 Glina, Sl.Požega i Vukovar

od 18. kolovoza 1990. do 29. travnja 1991.

154 podmetanja eksploziva

mete napada:
43 x stanovi ili kuće
26 x želj. pruge
13 x automobili
16 x lokali
9 x ceste
9 x novinski kiosci
8 x prodavaonice
8 x spomenici NOR-a
5 x crkve
17 x ostali objekti
 napadnuta imovina:
31 x Hrvata
26 x Srba
 područje napada:
28 x Knin
10 x Gospić, Gračac i
 Obrovac
9 x Trogir

Prilog 2. Kronologija oružanih terorističkih napada i podmetanja eksploziva od 13.8.1990. do 29.4.1991. (*Vinkovački list*, 10.5.1991. str.5.)

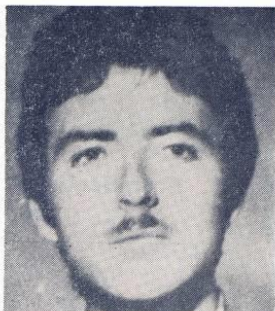
ONI SU PALI ZA HRVATSKU

- laka im hrvatska gruda -

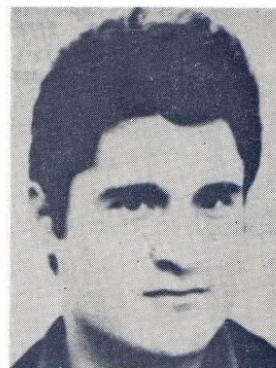
O mala svjetiljko koja od krvi goziš, na tvome plamenu pišem ove riječi. Ovaž uzlik pećine. Ovo može bez obale. Ovaž jecaj koji odzvanja u tišini.

JOSIP CULEJ rođen 1. 2. 1966. g. u Jarmini

ANTUN GRBAVAC rođen 3. 1. 1961. u Nijemcima

STIPAN BOSNJAK rođen 26. 6. 1956. god. u mjestu Polog

MLADEN SARIĆ rođen 17. 6. 1965. g. u Novim Jankovcima

ZDENKO PERICA rođen 19. 9. 1965. u Vinkovcima

ZORAN GRASIĆ rođen 28. 9. 1969. g. u Otoku

IVICA VUČIĆ rođen 3. 2. 1961. god. u Vinkovcima

LUKA CRNKOVIĆ rođen 20. 4. 1970. g. u Otoku

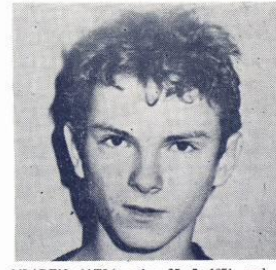
MARINKO PETRUŠIĆ rođen 29. 4. 1966. u Tovarniku

JANKO ČOVIĆ rođen 21. 4. 1965. god. u Jeseniku

ZELJKO HRALA rođen 27. 3. 1968. u Retkovcima

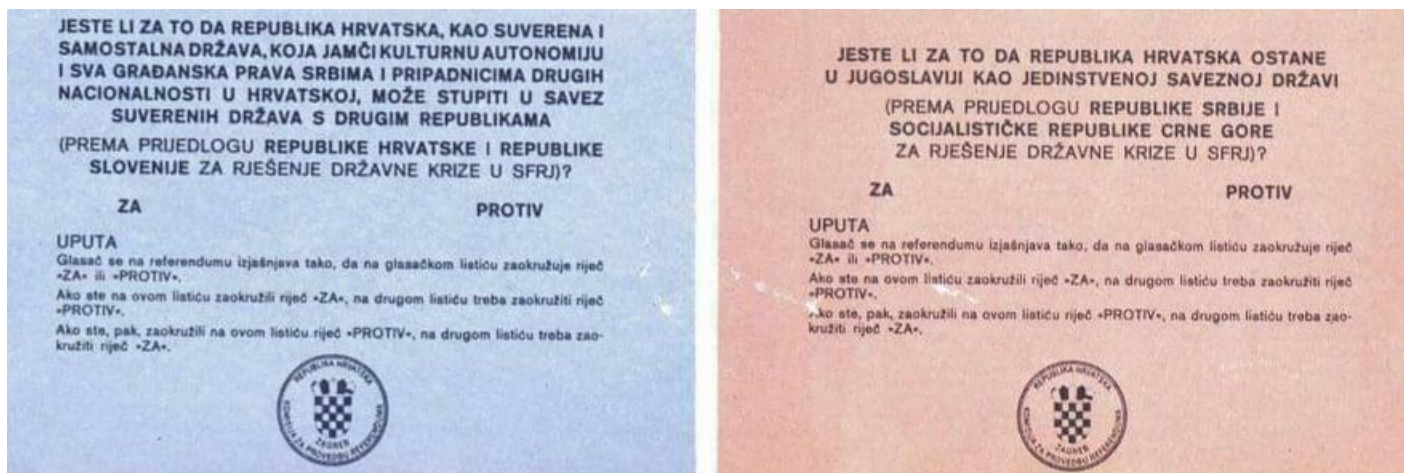
MLADEN ČATIĆ rođen 25. 5. 1971. god. u Vinkovcima

Prilog 3. 12 ubijenih hrvatskih redarstvenika (Vinkovački list, 10.5.1991. str. 5.)

3.3. Referendum o hrvatskoj samostalnosti

U povijesti moderne, suverene Hrvatske države 19. svibanj 1991. jedan je od najvažnijih datuma. Toga dana Hrvatska je izašla na referendum na kojemu je odlučivala o svojoj budućnosti. Na glasačkim listićima trebalo je odgovoriti na dva pitanja. Jesu li građani za to da Republika Hrvatska kao suverena država može stupiti u savez suverenih država s drugim republikama, ili pak da ostane u sastavu Jugoslavije kao jedinstvena savezna država što je ujedno bio prijedlog Srbije i Crne Gore.⁷⁰

Od 3.051.881 glasača, koliko ih se pojavilo na glasačkim mjestima (što čini 83.5 % ukupnog broja upisanih u biračke liste) čak 93.2 % zaokružilo je odgovor „**ZA**“ na plavom listiću. Opredijelili su se, dakle, za to da Hrvatska, kao suverena i samostalna država, koja jamči kulturnu autonomiju i sva građanska prava Srbima i pripadnicima drugih nacionalnosti u ovoj republici, može stupiti u savez suverenih država s drugim republikama. Crveno „**ZA**“ tj. prijedlog da Hrvatska ostane u Jugoslaviji kao jedinstvenoj saveznoj državi, dobio je podršku manje od 165 tisuća glasača ili 5.44% od onih koji su glasali.⁷¹

Prilog 4. Glasački listići referenduma (*Vinkovački list*, 10.5.1991. naslovna stranica)

⁷⁰ „Za Hrvatsku budućnost“, *Vinkovački list*, 17. svibnja 1991. 1.

⁷¹ „Zaokružena samostalnost“, *Vinkovački list*, 28. svibnja 1991. 1.

Vinkovački

56000 VINKOVCI
GRADSKI MUZEJ

GODIŠA XXXIX

UTORAK, 28. SVIBNJA 1991.

BROJ 21 I 22 (1953)

Umjesto klasične čestitke proćepnje predsjednika SO Vinkovci dipl. ing. Tihomira Zovaka

Gradani općine Vinkovci!

U ime Predsjedništva Skupštine općine, u ime svih njenih organa i tijela i u svoje osobno, uz godišnjicu Dana državnosti Republike Hrvatske umjesto klasične čestitke želim vam propočiti sljedeće:

Republika Hrvatska, pa tako i naša općina, tijekom protekle godine od uspostave državnosti bila je suočena s otvorenim napadom od strane četničko-komunističke i boljševičko-unitarističke velikosrbijanske politike, koja je svoje uporište imala u jednom, nadam se, manjem dijelu JNA. U takvim uvjetima i pod stalnim pritiskom protjeka je cijela godina.

Ti otvoreni napadi i stalne prijetnje, nažalost, baš u našoj općini dohile su najtragičniju potvdru.

Drugi svibnja ostat će zabilježen kao najtragičniji dan u cijelom poslijeratnom razdoblju za cijeli hrvatski narod, a napose za žitelje naše općine. Tog 2. svibnja Hrvatska je izgubila 12 svojih sinova, ali je dobila 12 heroja. Tog 2. svibnja građani naše općine pokazali su cijelom svijetu da su zreli za demokraciju, da znaju i mogu svu svoju tugu i gnjev prigušiti duboko u sebi i dostojanstveno i ponosno još odlučnije krenuti naprijed ka slobodi, ka demokraciji, ka pravdi.

Duboko sam uvjeren da ćemo sljedeću godišnjicu Dana državnosti dočekati mirnije i radosnije, u stvarnoj slobodi o kojoj smo sanjali stoljećima. To zaslužujete svi vi na koje sam ponosan, te zaslužuju naši mrtvi hrvatski heroji.

Općinski odbor HDZ-a Vinkovci uz Dan državnosti

POBIJEDILA JE DEMOKRACIJA

Upravo obilježavamo prvu godišnjicu novog demokratskog poretka u našoj Republici, Dan državnosti. Prije godinu dana nakon prvih poslijeratnih višestranačkih izbora, pobijedila je demokracija na čelu s Hrvatskom demokratskom zajednicom. Velikom većinom glasova građani su se opredijelili za suverenu i demokratsku Republiku Hrvatsku.

Mnoga iskušenja pratile su novu vlast i Vrhovništvo Republike. Upadi naoružanih četničkih bandi u južnu Hrvatsku i istočnu Slavoniju unijeli su nemir i sukobe među građane. Pale su i prve žrtve. Najboljnije je bilo nama, ovdje u Vinkovcima, jer je dvanaesti mladih redarstvenika izgubilo živote braneći naš mir i slobodu. Svojom smrću, oni su se pribrojili velikom broju hrvatskih časnika koji su pali za obranu Hrvatske. Zbog njih i svih ostalih ostaje nam samo da ustrajemo u obrani mira i suvereniteta domovine.

To su građani i potvrdili na nedavno održanom referendumu za suverenitet Republike. Ogromnom većinom glasova demokratskoj Europi i svijetu je rečeno da im se Hrvatska želi pridružiti.

Zato, svim Hrvatcima i Hrvatima i svim građanima drage nam Republike Hrvatske čestitamo Dan državnosti.

ISHOD REFERENDUMA ZAOKRUŽE- NA SAMO- STALNOST

Referendumsko izjašnjavaње građana Republike Hrvatske pokazalo je ono u što i nije trebalo sumnjati: od 3.051.881 glasača, koliko ih se pojavilo na glasačkim mjestima (što čini 83,5 posto ukupnog broja upisanih u biračke spiskove) čak 93,2 posto zaokružilo je odgovor »ZA« na plavom listiću. Opredijelili su se, dakle, za to da Hrvatska, kao suverena i samostalna država, koja jamči kulturnu autonomiju i sva građanska prava Srbima i pripadnicima drugih nacionalnosti u ovoj republici, može stupiti u savez suverenih država s drugim republikama. Crveno »NE« tj. prijedlog da Hrvatska ostane u Jugoslaviji kao jedinstvenoj saveznoj državi, dobio je podršku manje od 165 tisuća glasača ili 5,44 posto od onih koji su glasali.

Rezultat je toliko nadmoćan u korist suverenosti i samostalnosti da izbija iz ruke argumente bilo kakvim spekulacijama, što ne znači da ih neće biti. Oni koji Hrvatskoj pokušavaju onemogućiti da bude kreator vlastite budućnosti, koji sprečavaju da predsjednik Jugoslavije bude onaj kome je to zajamčeno Ustavom (Stipe Mešić), osporavali bi ishod čak da je odziv glasača bio stopostotan i da su svi zaokružili plavo »ZA«. Čak i kad bismo se upustili u nagađanje – za što nema razloga jer izjašnjavaali su se građani, a ne pripadnici nacija – bilo bi realno zaključiti da je među onima koji su se priklonili općiji suverene i samostalne Hrvatske zacijelo i podosta pripadnika srpskog naroda u Hrvatskoj. Na takav zaključak, ustalom, upućuje i puka statistika. Cinjerna je, naime, da su na tzv. politički trusnim područjima (uglavnom u općinama tzv. Krajine) Babičevi i Martičevi teroristi onemogućili izjašnjavaње ne samo tamnošijem srpskom pučanstvu, nego i hrvatskom. Da nije bilo takve opstrukcije, odziv bi bio još veći (mada je i ovako nadprosječan za takav oblik provjere javnoga mišljenja, koji je na prostoru Hrvatske primijenjen prvi put u povijesti, ali je u zapadnim, demokratskim društvima česta praksa), a pobornika »plave« varijante još i više.

Posebnu pažnju zaslužuje podatak da je od 102 općine, koliko ih je u Hrvatskoj, u čak 101 barem u nekim dijelovima (u općini Knin primjerice u selu Kijevo) obavljen referendum. Jedino na području općine Donji Lapac nije bilo izjašnjavaња ni na jednom glasačkom mjestu. To najbolje pokazuje » koliko je entuzijazma narod želio iskazati svoje bićenje, ne ustuknuvši ni pred kakvim preprekama, uključujući i prijetnje oružjem.

Glasači su se izjasnili, sada je na redu vrhovništvo. Naime, po zakonu je referendumsko odluku obavezujuća, što znači da je republičke vlasti moraju provesti. Međutim, nije naveden rok u kojemu valja izvršiti tu obvezu, a ustalom to i nije posao koji se može obaviti preko noći. Bilo da u nastavku raspjeta jugoslavenske političke krize prevladat razum pa dođe do sporazunoga osnivanja konfederacije, odnosno saveza suverenih država, na posve drugačijim temeljima u odnosu na dosadašnje, ili Hrvatska kao i ostale republike budu prisiljene na razlaz, potrebne su temeljite pripreme. Brzopletost bi mogla samo dobiti ulije na vatru, što bi bilo u suprotnosti s osnovnim težnjama i interesima čitavoga stanovništva.

(AUPON)

PRVA
OBLJETNICA
DANA
DRŽAVNOSTI
REPUBLIKE
HRVATSKE

4. Svibanj, lipanj i srpanj 1991. u Hrvatskoj

4.1. Smotra „Zbora narodne garde“

Na stadionu NK Zagreba u Kranjčevićevoj ulici u Zagrebu, 28. svibnja 1991. održan je svečani mimohod prvih postrojba hrvatske vojske koja je tada još bila pod nazivom Zbor narodne garde. Predsjednik RH Franjo Tuđman, odlučio se za ovu smotru jer je vrlo dobro znao da nijedan narod nije izborio slobodu i nezavisnost bez vlastite vojske i oružanih snaga. Pred državnim vrhom tog su se dana postrojili odredi pješništva, policije, mornarice, plave beretke, diverzanti te pripadnici protuoklopnih i zračnih snaga Republike Hrvatske. Također prisustvovali su i Sinjski alkari, čija je uloga bila podsjetiti na junaštvo mnogih hrvatskih generacija u prošlosti. Tom prilikom predsjednik Tuđman je rekao: „Mi smo miroljubiv narod, no moramo stvoriti vojsku, jer ima onih koji bi htjeli protiv hrvatske slobode i suverenosti [...] nećemo se naoružavati radi osvajanja tuđih teritorija, imat ćemo ih onoliko koliko je potrebno za slobodu Hrvatske i hrvatskog naroda u cjelini.“⁷²

4.2. Ustavna odluka Sabora Republike Hrvatske o suverenosti i samostalnosti Republike Hrvatske (25. lipnja 1991.)

25. lipnja 1991. Hrvatski je Sabor proglasio Republiku Hrvatsku, koja je do tada bila u sastavu Socijalističke Jugoslavije, suverenom i samostalnom državom. Tim činom Hrvatska je započela postupak razdruživanja od drugih Jugoslavenskih Republika te je zatražila međunarodno priznanje.⁷³ Predsjednik Sabora RH Žarko Domljan ushićeno i ponosno je zaključio ovu povijesnu sjednicu Sabora rekavši: „Rođena je država Hrvatska, neka joj je sretan i dug život!“⁷⁴ Istog dana, Republika Slovenija je također donijela odluku o samostalnosti. Idućeg dana, 26. lipnja Sabor Republike Hrvatske

⁷² Vladimir Šeks, 1991. *Moja sjećanja na stvaranje Hrvatske i Domovinski rat, prva knjiga*, Večernji list d.o.o., Zagreb, 2015., 65.

⁷³ „25. lipnja – Dan neovisnosti“, *Hrvatski Sabor*, <https://www.sabor.hr/hr/o-saboru/povijest-saborovanja/vazni-datumi/25-lipnja-dan-neovisnosti>, datum posjete 26. lipnja 2020.

⁷⁴ A. Nazor, n.dj., 69.

donio je Odluku o priznanju Republike Slovenije kao suverene i samostalne države. Slovenija je također istog dana uzvratno priznala Republiku Hrvatsku kao suverenu i samostalnu.⁷⁵ Zbog ratne opasnosti koja se mogla osjetiti u Hrvatskoj, Hrvatski Sabor je 26. lipnja donio Zakon o obrani. Prema tom zakonu, svaki građanin Hrvatske dužan je štiti i braniti neovisnost i teritorijalnu cjelovitost Republike Hrvatske. Oružane snage RH čine jedinstvenu cjelinu te se sastoje od Hrvatske vojske i Zbora narodne garde. Vojna obaveza traje od 18. do 60. godine života. Također odlučeno je (29. lipnja) i da se do daljnjega obustavlja slanje novaka u JNA. Predsjednik Tuđman je (27. lipnja) za zapovjednika Garde imenovao general – pukovnika Martina Špegelja.⁷⁶

4.3. Raspad SFRJ u očima svijeta i instaliranje Mesić za predsjednik SFRJ

Na proglašenje Hrvatske i Slovenske suverenosti i samostalnosti, vodeće sile europskih zajednica, SAD, srpsko–crnogorski dio Predsjedništva SFRJ, srbijansko vodstvo te pobunjeni Srbi u Hrvatskoj reagirali su dramatično. Europska zajednica i SAD suočili su se sa „neposluhom“ Hrvatske i Slovenije koje su se oglušile na njihove zahtjeve i pritiske da odustanu od svojih puteva prema nezavisnosti. Europska zajednica, kao i SAD su činile apsolutno sve u njihovoj moći da sačuvaju Jugoslaviju. Takav stav je posebno došao do izražaja 4. travnja 1991. kada je ministarska trojka EU (Jacques Poos, Gianni de Michelis i Hans Van den Broek) došla u Beograd. Na čelu trojke bio je ministar vanjskih poslova Luksemburga (Jacques Poos) koji je na tom sastanku izjavio: „da su republike Jugoslavije premalene da budu neovisne“. Jacques Poos je tada u razgovoru sa Jovićem (inače najbližem Miloševićevom suradniku) rekao: „Europska zajednica ne samo da ne podržava raspad Jugoslavije“ nego i da „neće prihvatiti zasebne pregovore s pojedinim njezinim dijelovima, ako bi došlo do raspada“.⁷⁷ Ova trojka je dakle zahtijevala opoziv odluke o samostalnosti Hrvatske i Slovenije, povratak JNA u vojarne te da se hrvatski predstavnik Stjepan Mesić izabere za predsjednika Predsjedništva SFRJ. Europska trojka je vjerovala da bi izborom

⁷⁵ N. Šetić, n.dj., 234.

⁷⁶ V. Šeks, n.dj., (knj.1.), 97.

⁷⁷ Isto

Stjepana Mesića, JNA dobila vrhovnog zapovjednika, a zemlja šefa države kojeg bi svi trebali slušati. Bili su u krivu, jer u takvom ozračju koje je tada vladalo, ništa više nije moglo zaustaviti proces osamostaljenja Slovenije i Hrvatske kao ni natjerati Srbe da slušaju jednog Hrvata. Inzistiranja od prije spomenute trojke na poslijetku su urodila plodom te je 1. srpnja 1991. Stjepan Mesić konačno izglasan za predsjednika Predsjedništva SFRJ. Europska trojka se ohladila od zagovaranja da Hrvatska i Slovenija odustanu od neovisnosti, ali su inzistirali na njihovom moratoriju do daljnjeg dogovora.⁷⁸

4. 4. Brijunska deklaracija

Dana 7. srpnja 1991. na Brijunima je postignut dogovor o tromjesečnom moratoriju akata o proglašenju hrvatske i slovenske samostalnosti. Također je usvojena Deklaracija o mirnom rješavanju jugoslavenske krize s dva aneksa. Deklaraciju su usvojili svi jugoslavenski sudionici u pregovorima zajedno sa ministrima vanjskih poslova Nizozemske, Luksemburga i Portugala.⁷⁹

Službeni naziv ove deklaracije glasi „Zajednička deklaracija o mirnom rješavanju jugoslavenske krize od 7. srpnja 1991.“ Borisav Jović je napustio brijunski sastanak prije negoli je dokument bio konačno usuglašen, a u narednom vremenu, Milošević je američkom veleposlaniku izjavio kako Slovenija nije vrijedna života jednog jedinoga srpskog vojnika.⁸⁰

Glavni smisao i cilj ove deklaracije bio je pristanak svih strana na mirno rješenje jugoslavenske krize. Dogovori na Brijunima uspjeli su zaustaviti rat u Sloveniji, koji je trajao 10 dana, no međutim, u Hrvatskoj sukobi nisu uspjeli biti zaustavljeni, čak štoviše spremala se najveća velikosrpska agresija koja će rezultirati krvavim ratom.⁸¹

⁷⁸ D. Runtić, n.dj. (*Vukovar...knjiga prva.*), 246-248.

⁷⁹ V. Šeks, n.dj. (*knjiga prva*), 163.

⁸⁰ Ivica Miškulin, Lucija Pofuk, „Europsko vijeće mudraca i okvir optimalne ravnoteže: korijeni, donošenje i posljedice Brijunske deklaracije“, *Pilar : časopis za društvene i humanističke studije*, Vol. IX No. 17-18, 2014., 44.

⁸¹ N. Šetić, n.dj., 240.

5. Početak sukoba u istočnoj Slavoniji

Na skorašnji rat upućivala je činjenica da je do lipnja 1991. na području istočne Slavonije uvezeno oko 600 do 800 naoružanih Srba, koji su za novac i pljačku bili spremni sve učiniti. Uvezeni Srbi u suradnji s građanima srpske nacionalnosti koji su se pobunili i prihvatili politiku Srpske demokratske stranke i Slobodana Miloševića, izvršili su pritisak na lokalne Srbe, silom su im dali oružje te ih uputili na barikade, odakle im više nije bilo povratka. Onaj koji se suprotstavljao ovakvoj politici, bio je za primjer ostalima ubijen, a ako je uspio pobjeći, postao je izdajica srpskoga roda. Treba napomenuti kako se u Slavonskim selima sa većinskim srpskim stanovništvom koristila lažna propaganda u kojoj je govoreno ljudima kako će doći ustaše poubijati njihove žene i djecu te su brojni Srbi izmanipulirani takvom propagandom odlučili uzeti oružje u ruke i zaratiti protiv dojučerašnjih susjeda.⁸²

5.1 Neprijateljske snage u istočnoj Slavoniji

Na području istočne Slavonije (osječko, vinkovačko i vukovarsko bojište) od svibnja do prosinca 1991., bilo je angažirano 7 mehaniziranih brigada, 6 motoriziranih brigada, 2 oklopne brigade, 10 topničkih brigada i pukova te oko 10 odreda TO (Teritorijalne obrane) i paravojnih postrojbi iz Srbije. Kakve su to bile snage najbolje govori podatak da je JNA imala ukupno 11 mehaniziranih i 6 oklopnih brigada. Treba još istaknuti da su ove snage imale stalnu zračnu potporu dvaju lovačko-bombarderskih avio pukova s aerodroma Tuzla i Batajnica.⁸³

Na području istočne Slavonije nalazilo se zajedno s postrojbama pobunjenih Srba, oko 80.000 ljudi, oko 1.000 tenkova, oko 900 borbenih vozila pješništva i oko 1.000 borbenih sredstava u smislu topništva podrške, od raketnih sustava do minobacača, topova i haubica raznih kalibara. Objektivna i realna procjena pretpostavlja

⁸² Skupina autora (ur. Zlatko Virc), *109. brigada na vratima Hrvatske (1991.-1992.)*, Udruga dragovoljaca i veterana Domovinskog rata Republike Hrvatske, Udruga dragovoljaca i veterana Domovinskog rata Vukovarsko-srijemske županije, Odbor za njegovanje ratnih tradicija, čuvanja ugleda i časti pripadnika 109. brigade, Zagreb-Vinkovci, 2011., 24.-25.

⁸³ Isto

da su, ovisno o vremenu provedenom u borbi, postrojbe bile popunjene 70-80% od ustroja. JNA je 1990. godine imala prema ratnom ustroju 3.109 tenkova i 1.822 borbena vozila pješništva. Na području istočne Slavonije bilo je 30% svih tenkova i 50% svih borbenih vozila pješništva JNA.⁸⁴

5.2. Crveni *fićo*

Dana 27. lipnja 1991. JNA je pokazala svoje pravo lice i svoje namjere. U centru Osijeka su tenkovi JNA izašli na ulice te su započeli s demonstracijom moći u svrhu plašenja hrvatskog stanovništva. Tenkovi su počeli uništavati i gaziti osobne automobile na raskršću Klajnove i Vukovarske ulice. Iz nekih tenkova se čula rafalna paljba. U jednom trenutku na raskršće je uletio crveni *fićo*, a vlasnik automobila je izašao iz auta vičući „Evo vam ga, pa ga zgazite – nas i našu Hrvatsku ne možete!“ Prvi tenk koji je nailazio ni trenutke nije oklijevao, samo je nastavio gazeći *fiću* u pratnji još dva tenka koji su se kretali prema središtu grada. Dnevnik HTV-a prekinut je u 19:50 sati te je na njemu emitirana snimka gaženja crvenog *fiće*. Ovaj događaj snimio je novinar TV Centra Osijek Žarko Plavenik. Snimka je u nepuna dva sata preuzeta od gotovo svih TV kuća na svijetu.⁸⁵

Nakon ovog događaja svima u Slavoniji je postalo jasno što je u stanju napraviti Jugoslavenska narodna armija koja je tada bila sve samo ne narodna. Dan kasnije, kada se uvidjelo da mirnog rješenja neće biti, izdana je zapovijed o mobilizaciji četiri slavonske brigade koje će uložiti maksimalne napore u obrani Slavonije. Riječ je o 106. Osječkoj, 107. Valpovačkoj, 108. Brodskoj i 109. Vinkovačkoj. Crveni *fićo* postao je simbolom otpora Osijeka, Slavonije ali i Hrvatske protiv velikosrpske agresije. Danas je na raskrižju Vukovarske i Trpimirove ulice postavljena umjetnička instalacija u kojoj crveni *fićo* simbolički nasrće na tenk JNA.

⁸⁴ Skupina autora (ur. Zlatko Virc), n.dj., 26.

⁸⁵ V. Šeks, n.dj., (*knjiga prva*), 102.

Prilog 6. Crveni *fičo* „nasrće“ na tenk JNA, instalacija je postavljena 27. lipnja 2011. na raskrižju Vukovarske i Trpimirove ulice u Osijeku. (fotografija iz osobne arhive)

6. Istočna Slavunija, srpanj 1991.

6.1. Čelije, prvo spaljeno selo

Prvo spaljeno, razoreno i uništeno selo u domovinskom ratu bile su Čelije. To je ujedno bilo i prvo etničko čišćenje i prvi zločin zatiranja jednog naselja u Europi nakon Drugog svjetskog rata, što je izazvalo zgražanje i nevjericu kako u Hrvatskoj, tako i izvan njezinih granica. Čelije su još od ranog proljeća u potpunom okruženju od sela s agresorskom srpskom većinom. Tenja se nalazila sjeverozapadno od Čelija, Silaš jugozapadno, Pačetin jugoistočno, dok je istočno Bobota iz koje su Čelije i najčešće napadane. Te su napade na Čelije izvršile združene snage JNA i pobunjenih Srba iz prethodno nabrojanih sela (ponajviše susjeda iz Bobote i Silaša).

Dana 4. srpnja 1991. na zahtjev branitelja iz Čelija, odlukom zapovjedništva iz Osijeka, prema Čelijama je poslana izviđačko-diverzantska skupina sa oružjem i streljivom koju je predvodio Mirko Grošelj. Svojim dolaskom, Grošelj je iznio nekoliko zamjerki na dosadašnju obranu sela koja se odnosila na cestu prema Silašu. Stoga je prema toj cesti poslao šestoricu svojih branitelja čiji je zadatak bio spriječiti svaki pokušaj napada neprijateljskog pješastva. Ova cesta imala je izrazitu važnost za Čelije jer je to bio jedini mogući izlaz mještana iz Čelija.⁸⁶

U trenutku izbijanja šestorice branitelja na Silašku cestu, na odvodnom kanalu dočekao ih je dugi rafal, a nakon njega otvorena je vatra sa svih strana. Vatru su otvorili i snajperisti. Četvorica branitelja su odmah bili ranjeni, od kojih dvojica teško. Ostali branitelji (uključujući dvojicu ranjenih) uspjeli su pronaći zaklon i organizirati obranu. Branitelji su međusobno dozivali jedan drugog provjeravajući u kakvom je tko stanju. U tom događaju Antun Slivka izjavio je: „Vidio sam ranjene i krvave prijatelje koji leže u našoj blizini, no nismo im mogli pomoći jer su stalno pucali na nas. Ja sam ranjen u ruku, no uspijevam dopuzati do kanala. Kraj mene je pao Damir Pavičić, pogođen iz snajpera u glavu.“ Nakon pucnjave, zavladao je potpuni muk. Neprijatelji su pogođene branitelje okretali kako bi utvrdili jesu li živi ili ne. Kada su došli do Branka Džanke koji je

⁸⁶ Davor Runtić, *Domovinski rat 1992.: godina i rata i mira – knjiga četvrta*, Neobična naklada, Vinkovci-Šibenik, 2014., 236.

bio teško ranjen on se pretvarao da je mrtav, te je u tom trenutku također teško ranjeni Dragutin Bedžul namjerno na sebe privukao pozornost kriknuvši. Tada je neprijatelj u njega ispalio cijeli okvir iz svog automata.⁸⁷

Hrvatski branitelji su selo Čelije branili uporno, hrabro i časno, no kada su Čelije napadnute i iz smjera Bobote, bile su okružene i više se ništa nije moglo učiniti. Pripadnici JNA pojavili su se u „humanitarnoj“ ulozi te su njezini pripadnici u kolima hitne pomoći odvezli u osječku bolnicu teško ranjenog Branka Džanka koji je nakon toga ostao trajnim invalidom te poginule, Dragutina Bedžulu i Damira Pavičića⁸⁸. Ostali preživjeli branitelji su: Antun Slivka, Zoran Bušić i Zorislav Samardžija.

Tri dana kasnije, 7. srpnja 1991. selo Čelije je napadnuto sa 17 minobacačkih mina, bilo je više ranjenih. U selu Čelije, mjestu s pedesetak kuća nije bilo vojnog ni policijskog objekta, a svrha minobacačkih napada bila je ubiti civile i srušiti njihove kuće. Zapravo cilj je bio unijeti strah među lokalnim stanovništvom. Osječka hitna pomoć odvezla je troje ranjenih. Dolaskom vinkovačke hitne službe sat vremena kasnije, lokalno stanovništvo i nešto pripadnika ZNG (sveukupno njih 80-ak) zahtijevali su da se poduzme sve kako bi žene i djecu izvukli iz Čelija prema Tenjskom Antunovcu koji je bio udaljen 7-8 kilometara. Problem je bio proći pokraj Silaša jer je postojala velika opasnost od neprijateljskih napada. Nakon inzistiranja vinkovačke hitne službe i stupanja u kontakt sa zapovjednikom vojarne, pukovnikom Mirom Vlašićem, izdana je zapovijed da se žene i djeca isprate do puta prema Tenjskom Antunovcu kako bi bili zaštićeni od potencijalnih napada iz Silaša. Zapravo započela je evakuacija stanovnika Čelija. Neki su bili na traktorima, u automobilima ili su voženi kolima hitne pomoći uz pratnju vojske. Treba napomenuti i kako je nakon ovog događaja pukovnik Miro Vlašić, zapovjednik vinkovačke vojarne jugo-vojske „Đuro Salaj“ otpremljen po kratkom postupku u mirovinu jer je očito postupio suprotno željama vrha JNA dopustivši evakuaciju ljudi prema Osijeku i Tenjskom Antunovcu.⁸⁹

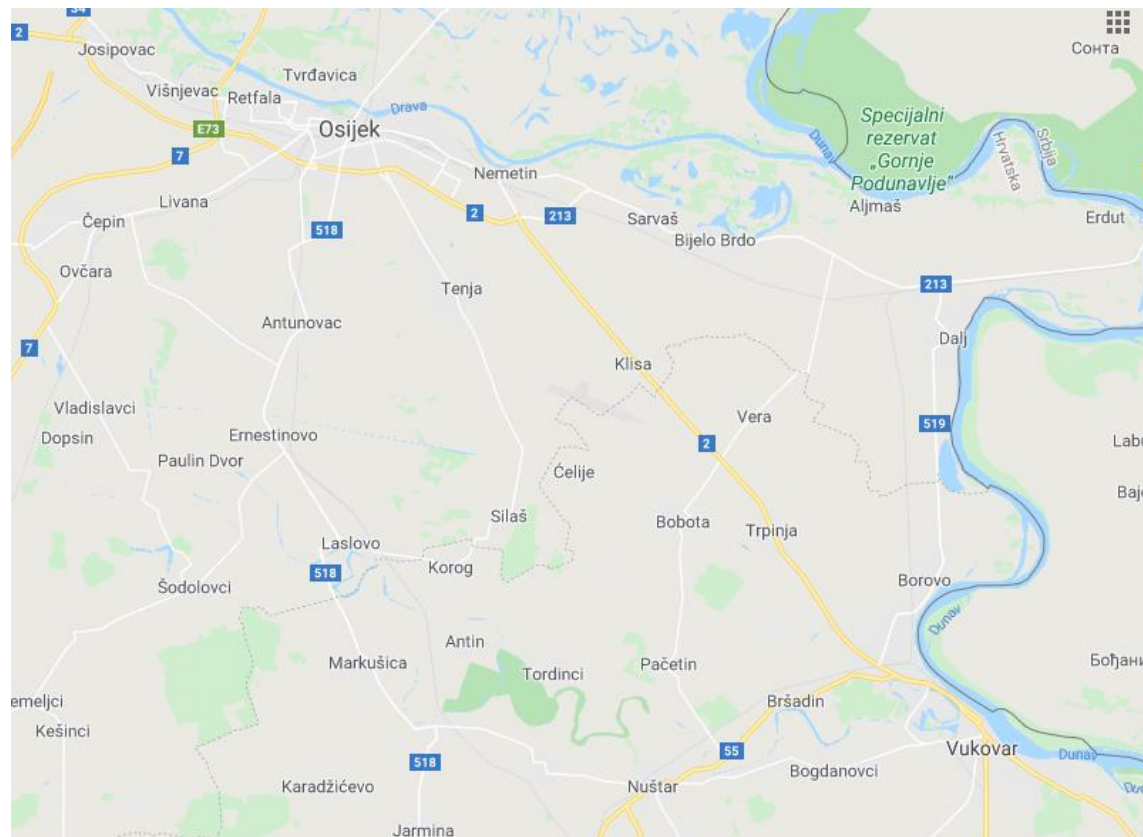
Nakon evakuacije većine stanovništva, u istoj noći svjedoci su zabilježili čak 47 teških eksplozija u selu Čelije. Vatra je zahvatila većinu kuća, a narednog dana srpski

⁸⁷ D. Runtić, n.dj., (*Domovinski...knjiga četvrta.*), 237.-238.

⁸⁸ Isto

⁸⁹ Davor Runtić, 1991. *Vukovar – Vinkovci*, Neobična naklada, 1999., 29.

agresori ušli su u selo te su zapalili sve ono što granate prethodnoga dana nisu. Čitavo selo je spaljeno do temelja.⁹⁰

Prilog 7. Selo Čelije (Screenshot google maps 2.7.2020.)

⁹⁰ Davor Runtić, *Domovinski rat – rat prije rata, knjiga prva*, Neobična naklada, Vinkovci-Šibenik, 2004., 311.

6.2. Tenja

Tijekom 5. srpnja 1991. pobunjeni Srbi iz Tenje započeli su s protjerivanjem hrvatskog stanovništva. Njihove kuće su palili te razarali miniranjem. Srbi su zahtijevali potpuno i trajno iseljavanje Hrvata i nisu pristajali na nikakve dogovore sa općinskim vodstvom u Osijeku koje je pokušavalo pregovorima smiriti stanje. U jutro 7. srpnja oko 300 ljudi iz policije i dijelova 3., 106. i 107. brigade ZNG-a angažirano je na izvlačenju okruženog dijela stanovništva. Pokušali su naselje „očistiti“ od naoružanih srpskih terorista. Tijekom borbi ubijen je podoficir JNA za čiju su smrt sukobljene strane optuživale jedna drugu. JNA je njegovu smrt iskoristila kao povod za intervenciju s oklopnim bataljunom protiv hrvatskih snaga. Ipak, do sukoba nije došlo jer su hrvatske snage imale izričitu zapovijed da izbjegavaju sukobe s JNA. Postavljena je *tampon zona* između pobunjenih Srba i hrvatskih snaga te je na taj način prekinuta blokada Tenje. Ovaj neuspjeh blokade, zbog intervencije JNA, hrvatske snage platile su sa 2 poginula i 22 ranjena pripadnika.⁹¹

6.3. Uništen prvi tenk JNA

Dana 8. srpnja 1991. u Iloku je kod mosta koji spaja grad s Bačkom Palankom tenkovskom granatom raznesen automobil hrvatske policije. Usmrćen je policajac Goran Štipak te je ranjeno nekoliko policajaca koji su s nalazili u njegovoj neposrednoj blizini. Pripadnici 1. brigade ZNG, Tigrovi, reagirali su na ovaj događaj tako što je pripadnik te brigade Iločanin Zoltan Hadrva ručnom raketom uništio treći tenk u koloni koja je iz smjera Bačke Palanke nadirala preko Iločkog mosta. Kolona je stala, a vojnici JNA su pokušali izvući već uništeni tenk.⁹² Već sutradan, u 16:00 sati zrakoplovi tipa „galeb“ napali su vojarnu ZNG-a na Principovcu iznad grada. Smrtno je stradao pripadnik 1. brigade ZNG-a Predrag Jurčec, a ranjeni su Zvonko Mikić i Marinko Vukoja.⁹³

⁹¹ D. Marijan, n.dj. (*Obrana...*), 84.

⁹² D. Runtić, n.dj. (*Od Borova...*), 55.

⁹³ D. Runtić, n.dj. (*Domovinski...knjiga prva.*), 313.

6.4. Mirkovci

Početak srpnja 3. „A“ brigada ZNG je uz pomoć vinkovačkih željezničara pronašla i zarobila na željezničkoj stanici Vinkovci vagon pun hrane, sanitetskoga materijala i 6.000 zaštitnih maski. Vagon je upućen iz Beograda. Naoružani Srbi iz Mirkovaca, kao i oni došli iz Srbije teško su se pomorili sa činjenicom da su izgubili pošiljku te su za odmazdu odlučili zatvoriti plinovod koji je opskrbljivao plinom bolnicu i građevinsko poduzeće „Dilj“. Na taj način pokušali su ucijeniti Skupštinu Općine Vinkovci da im vrati vagon pa će pustiti plin. Kada su shvatili da Vinkovčani ne žele pristati na njihovu ucjenu, pobunjeni Srbi su svakodnevno izvodili razne provokacije. Između ostalog, oštetili su i zapalili naftovodnu cijev kod Vrapčane, zaustavljali su vlakove pritom pljačkajući i zastrašujući putnike. Također je i neprekidno otvarana vatra na rubne dijelove Vinkovaca, posebno na ulicu bana Josipa Jelačića. Jedan događaj se posebno ističe, a naveden je u *Vinkovačkom listu 7. lipnja 1991.*, naime u utorak 4. srpnja u prijepodnevnim satima, nekoliko naoružanih civila iz Mirkovaca kidnapirali su Stanka Bošnjaka, svjetski poznatog proizvođača kulena, njegovog sina Viktora i zeta Željka Radovića, te Miju Sertića i Marijana Jurića, radnike vinkovačke klaonice *Bosut*. Dogodilo se to nedaleko od farme Stanka Bošnjaka u Prišincima, a teroristi su svu petoricu Vinkovčana, te hladnjaču punu suhomesnatih proizvoda i osobni automobil Stanka Bošnjaka odvezli u Mirkovce. Dva radnika s farme su događaj vidjeli prijavili Policijskoj upravi koja je odmah obavijestila vinkovačku vojarnu kako bi isposlovali puštanje zarobljenih Hrvata. Ova vijest brzo se pročula, a izazvala je ogorčenje građana Vinkovaca te veliki strah i ogorčenje u obiteljima otetih. U Mirkovce su otišli pripadnici JNA, koji su nakon nekoliko sati pregovaranja ishodili oslobađanje dvojice radnika klaonice *Bosut*, a tek nakon osam sati zatočeništva, trojica preostalih Vinkovčana su u vojnim transporterima napustili prostorije MZ Mirkovci i vratili se kućama.⁹⁴ Nakon ovog događaja hrvatske snage odlučuju blokirati Mirkovce i staviti ih pod kontrolu. Cilj napada na Mirkovce 4. na 5. srpnja 1991. bio je: razbiti agresora na prostoru Prišinci - željeznička postaja Vrapčana, izbiti na beogradsku prugu i tako spriječiti maltretiranje građana u Ulici bana Jelačića, omogućiti normalan željeznički promet Vinkovci - Brčko i

⁹⁴ „Otetih s vlastite farme“, *Vinkovački list*, 7. lipnja 1991., 4.

spriječiti daljnje istjecanje nafte iz naftovoda u visini željezničke postaje Vrapčana.⁹⁵ Napad je prekinut nakon intervencije i prijetnji zapovjednika JNA iz Vinkovaca.⁹⁶

Provokacije su nastavljene i u narednim danima. Major Ferid Tabaković iz vojarne „Đuro Salaj“ u Vinkovcima, 13. srpnja 1991. općinskim vlastima grada Vinkovaca uputio je poruku: „U najkraćem roku ukloniti sve prepreke postavljene ili pripremljene na svim saobraćajnicama i mestima, jer će sve takve prepreke sračunate na blokadu izlaska i ulaska u kasarne biti uništene vatrom iz odgovarajućih sredstava“. U 15:45 sati svoju prijetnju je prezentirao naredivši „pomoćnom poligonu“ u Mirkovcima da topničkom vatrom napadnu istočne dijelove Vinkovaca.

Šest dana kasnije, dakle 19. srpnja u 7:45 iz smjera Mirkovci, Srbi su nasumice zasuli Vinkovce velikim brojem minobacačkih projektila. Tada je ranjeno dvoje ljudi, a napad je ponovljen u 12:25 sati, ovoga puta su nažalost bili precizniji. Izravno su pogodili poštu, zgradu Općine i zgradu Radio stanice. Nekoliko projektila je pogodilo čak i vojarnu JNA.⁹⁷

Dana 22. srpnja pripadnici specijalnih postrojbi policije zajedno sa ZNG ujutro u 5 sati odlučili su odgovoriti na provokacije iz Mirkovaca oružanim napadom u cilju blokade Mirkovaca. Hrvatski redarstvenik Damir Dujčić rekao je kako teroristi iz Mirkovaca nisu čekali da branitelji prvi napadnu, već su minutu prije oni napali njih, tako da umjesto napada i faktora iznenađenja, branitelji su morali ići u protuudar. Pripadnicima 109. vinkovačke brigade ovo je bilo „vatreno krštenje“, a zadatak im je bio osigurati oslobođenje dijela terena, odnosno pružanje potpore pri eventualnom povlačenju redova. Nakon što su hrvatski branitelji uspjeli ući u Mirkovce napredujući iz tri pravca, u svrhu sprječavanja daljnjih žrtava, preko Radio postaje Vinkovci upućen je poziv teroristima da polože oružje, no oni su to odbili te je napad nastavljen. Kada se činilo da će akcija hrvatskih redarstvenika uspjeti, odjeknuli su plotuni iz vojarne JNA, a komandni kadar u vojarni dao je zeleno svjetlo za paljbu. To je bio ujedno i prvi put da su upotrijebljeni višecijevni raketni bacači i haubice velikog kalibra.

⁹⁵ Skupina autora (ur. Zlatko Virc), n.dj., 53.

⁹⁶ Skupina autora (ur. Dražen Budiša), n.dj., 120.

⁹⁷ D. Runtić, n.dj. (*Domovinski... knjiga prva*), 319.

Nakon par minuta neprekidnog pucanja iz teškog naoružanja, pridružili su im se i zrakoplovi. Nakon što su ispuicali nekoliko plotuna po gradu, počeli su pucati po pripadnicima ZNG-a i Specijalne policije. Tada su poginuli pripadnici ZNG-a: Marinko Šimunac, Franjo Jurčić, Dražen Abramović, Tunjo Perić, Vinko Dondić, Perica Bušić, Mato Božić, Mario Prusina, Nade Rogić, Ivan Pranjić, Ivo Marinović, Željko Jurčević i Dražen Tomšić. Poginuli civili na području grada Vinkovaca i sela Stari Jankovci su Marko Veselčić, Jadranka Kesegić, Zora Popović, Karanfiljka Trifunović i Josip Trifunović.⁹⁸

Nakon ove bitke, u vinkovačku bolnicu dovezeno je više od 30 ranjenika. Ovoliki broj mrtvih i ranjenih u jednom danu grad nije imao do kraja rata, čak ni nakon puno težeg bombardiranja grada i okolice.⁹⁹

Prilog 8. Selo Mirkovci (Screenshot google maps 2.7.2020.)

⁹⁸ D. Runtić, n.dj. (*Domovinski... knjiga prva*), 319.

⁹⁹ Isto, 320.

6.5. Erdut, Dalj, Aljmaš

U noći, u 1 sat i 55 minuta, 25. 7. 1991. iznenada je i ničim izazvan započeo jaki topničko raketni napad na Centar Teritorijalne obrane u Erdutu. JNA je napad izvršila pucajući s vojvođanske strane dunavskog mosta znakovita naziva „Bratstvo i jedinstvo“. Usput je uništeno i odmaralište osječkog Vodovoda, više privatnih kuća, ambulanta Centra Teritorijalne obrane te stara kula i vinarija. U Centru Teritorijalne obrane je do tada spavalo četrdesetak pripadnika 1. A brigade Zbora narodne garde koji su u to selo nedaleko Osijeka došli mjesec dana prije. Bez ikakve mogućnosti obrane, šest pripadnika je na mjestu poginulo, a njih čak 15 je teško ranjeno.¹⁰⁰ Do 5 sati ujutro potpukovnik Stojančev koji se nalazio u Bijelom Brdu (inače uporištu srpskih terorista) nije htio osigurati prolaz bolničkom vozilu kroz Bijelo Brdo. Sve do tada ranjenici ZNG-a su bili bez ikakve medicinske pomoći. Prolazili su sati, a neki ranjenici su čak 8 sati čekali na pomoć, ovo je bio zaista nehuman čin jugoslavenske vojske koja je mogla, ali nije htjela omogućiti im siguran cestovni prolaz kroz Bijelo Brdo. Put kojim su oni dopremani u bolnicu bio je preko Drave, hitna pomoć je išla do tranzitne luke u Nemetinu gdje je prihvaćala ranjenike koji su dopremani čamcima, a kasnije šleperom.

Sutradan je pred kamerama beogradske televizije, potpukovnik JNA Aleksandar Cvetković, koji je naredio ovaj napad, bez imalo empatije, bahato izjavio: „Na vatru smo odgovorili vatrom po naređenju pretpostavljene komande i uništili uočene ciljeve. Ovo smatrajte samo kao opomenu, a u idućem susretu bit ćemo još žešći.“¹⁰¹

Da se sprema nešto još puno gore postalo je jasno 31. srpnja kada je takva informacija došla do zapovjednika PP Dalj, Ivana Kovačlije od strane jednog policajca oženjenog Srpkinjom. S tom istom vijesti u postaju su došli Slavko Putnik i Josip Glibušić koji su tu informaciju dobili iz svojih izvora.¹⁰² Svi su se maksimalno angažirali oko obrane jer su znali da će neprijatelj biti nemilosrdan, tako je i bilo.

Siniša Magušić, pripadnik 3. GBR u dokumentarnom filmu *Šlep za rasute terete* o prevoženju Srba od strane JNA je rekao: „Cijelu noć su pripadnici tzv. JNA prevozili

¹⁰⁰ Nada Prkačin, redateljica, *Šlep za rasute terete*, HRT 1, Zagreb, 2011., minuta 6:05

¹⁰¹ Isto, minuta 11:10

¹⁰² D. Runtić, n.dj. (*Vukovar...., knjiga prva*), 347.

četnike, samo što mi nismo imali dozvolu da njih zaustavljamo jer nismo smjeli izazivat sukob sa JNA.¹⁰³ Te noći 1. kolovoza, Srbi su istodobno napali policijske postaje i obrambene snage u Dalju, Erdutu i Aljmašu. U Dalju je prvi napad krenuo u 3:30, a u njemu su sudjelovali domaći Srbi potpomognuti prethodno spomenutim četnicima. Policajci su pružali otpor, no napadači su napredovali dovoljno da su uspjeli okružiti postaju, a u svaku zgradu oko nje postaviti po jedno snajpersko gnijezdo. U tom trenutku u pomoć srpskim teroristima došla je JNA s tenkovima čije su posade činili rezervisti iz Vojvodine. Srpski teroristi iza kojih je stajala JNA sa tenkovima osjećali su se dovoljno moćnima da su zahtijevali predaju od hrvatskih policajca, što su oni naravno ponosno odbili, znajući ako to prihvate će ih vjerojatno sve pobiti. Jedna granata ranila je ženu i dvoje djece koji su svratili do postaje u kojoj je radio njihov suprug, odnosno otac. Da se u Dalju dogodila tragedija, moglo se naslutiti u 11:10 kada je svaka veza sa Daljem prekinuta. Civili su bježali prema Dunavu, a šleperi su bili puni očajnih ljudi koji su ostali bez svoje obitelji i domova. Kasnije je potvrđeno, da su četnici išli od kuće do kuće ubijajući sve one koji su ostali. Seoskom pekaru albanske nacionalnosti ubijena je cijela obitelj.¹⁰⁴

Nakon masakra u Dalju, agresorske snage usmjerile su se na Aljmaš i Erdut u cilju da protjeraju stanovništvo i osvoje teritorij. Hrvatsko stanovništvo je doslovno natjerano u bijeg. Riječnim brodovima Dunavom i Dravom u Osijek je stiglo oko 700 prognanika koje je čekalo 7 godina progonstva.¹⁰⁵

Bio je to otvoreni rat protiv hrvatskog naroda, njegove kulture i vjere. U napadima srpskih terorista i snaga JNA na Dalj, Erdut i Aljmaš, te nakon njihove okupacije, ubijeno je više od 110 osoba, među kojima je 39 hrvatskih branitelja (20 policajaca, 15 gardista i 4 pripadnika Civilne zaštite.) Svo ostalo stanovništvo je protjerano, a katoličke crkve i spomenici kulture u tim selima, razoreni su eksplozivom. Tako je stradala crkva sv. Josipa u Dalju, svetište Pohođenja Marijina u Aljmašu i crkva Svih Svetih u Erdutu. Ovakav princip ubijanja, raseljavanja i uništavanja, srpske

¹⁰³ Nada Prkačin, redateljica, *Šlep...*, minuta 13:40

¹⁰⁴ D. Runtić, n.dj. (*Domovinski...*, knjiga prva), 334.

¹⁰⁵ Isto, 335.

agresorske snage su primjenjivale u svim hrvatskim selima koja su okupirali.¹⁰⁶ Srbi su uz pomoć JNA u tom trenutku držali: Borovo Selo, Bobotu, Trpinju, Veru, Pačetin, Bijelo Brdo a nakon 1. kolovoza 1991. i Dalj, Aljmaš i Erdut.

Valja istaknuti da je zastrašujući napad na Policijsku postaju Dalj pokazao svu brutalnost JNA u agresiji na Hrvatsku koja je do tada pred međunarodnom javnošću glumila neutralnu stranu.

6.6. Blokada vojarni u istočnoj Slavoniji

Nakon što je rat postao više nego očit, predsjednik Republike Hrvatske Franjo Tuđman donio je 12. rujna 1991. Odluku o blokiranju i zauzimanju vojarni u Republici Hrvatskoj. Dva dana poslije hrvatske vlasti pozvale su vojnike, oficire i civilne osobe u JNA da napuste agresorsku vojsku. Oružanim snagama RH pristupio je dio pripadnika JNA, kao i Hrvati koji su služili kao profesionalni vojnici u stranim vojskama, primjerice „Legiji stranaca“ u Francuskoj. JNA je 1. siječnja 1990. imala 46.293 „aktivnih vojnih lica“ među kojima: 25.101 „oficira“, 19.165 „podoficira“ te 2.207 profesionalnih vojnika po ugovoru. Od svega toga, iz JNA u HV je prešlo oko 3.000 ljudi (6%), među kojima oko 1.700 „oficira“ i oko 1.300 „podoficira“. Naime, među 235 generala i admirala (aktivnih u navedenom razdoblju), Hrvata je bilo samo 27 (11,5%). U Oružane snage Republike Hrvatske pristupilo je njih 7 (3 aktivna i 2 umirovljena generala, te 2 aktivna admirala.) Iz mirovine ostvarene prije 1990., u HV su se aktivirala još 3 generala.¹⁰⁷

U istočnoj Slavoniji blokirane su vojarnje: „Dračice“ u Đakovu, Dom JNA u Osijeku, vojarna Maršal Tito (Osijek), vojarna narodni heroj Milan Stanivuković (Osijek), vojno skladište Lug (kraj prigradskog naselja Čepin), vojni poligon C (jugozapadno od Osijeka kraj naselja Brijest i pustare Ankin dvor) te nešto kasnije vojarna „Đuro Salaj“ u Vinkovcima (26. rujna).¹⁰⁸

¹⁰⁶ A. Nazor, n.dj., 85.

¹⁰⁷ Isto, 88.

¹⁰⁸ Davor Runtić, *Domovinski rat – Vrijeme rata, knjiga druga*, Neobična naklada, Vinkovci – Šibenik, 2005., 47.-48.

Vojarnama je prekinuta opskrba vodom, strujom i plinom, isključene su telefonske linije te je prekinuta dostava hrane. Vojarne diljem Hrvatske su se predavale ili su bile osvojene. Neka skladišta bombardirali su zrakoplovi JNA nakon što su prešle u hrvatske ruke, ali su hrvatske postrojbe uz pomoć lokalnog stanovništva uspjele brzo izvući najvrjednije oružje i opremu koja će biti ključna za obranu Republike Hrvatske. U svega šest dana, dakle od 14. do 19. rujna 1991., na prostoru Republike Hrvatske osvojeno je 36 vojarni i skladišta te drugih vojnih objekata, među kojima dva centra veze i jedna raketna baza.¹⁰⁹

¹⁰⁹ D. Runtić, n.dj. (*Domovinski...knjiga druga*), 47.-48.

7. Vukovar (kolovoz i rujan 1991.)

Organizirani napadi na Vukovar započeli su još u srpnju 1991. kada su se naoružani odredi lokalnog srpskog stanovništva sukobljavali sa snagama hrvatske policije. Prvi veliki val dovlačenja snaga za agresiju dogodio se 3. srpnja kada je iz smjera Beograd krenula kolona od 180 vozila, uglavnom oklopnih, a istog je dana u poslijepodnevnim satima krenulo još 200 vozila. U noći 3. kolovoza prema podacima iz Zapovjedništva narodne garde na grad je ispaljeno više od sto granata, uglavnom na Borovo Naselje. Grad je napadan iz smjera Trpinje između 00:30 do 5 sati. Branitelji Vukovara i Borova Naselja uzvratili su vatru iz teže artiljerijskog oružja, nakon čega su i agresorski napadi prestali.¹¹⁰

Da će doći do velikog sukoba, postalo je jasno 23. kolovoza kada je došla naredba o slanju 2. mehaniziranog bataljuna 1. proleterske gardijske mehanizirane brigade iz Šida u Borovo Selo u sastav Novosadskog Korpusa. Dan kasnije, u Bršadin je stigla paravojna skupina od 30 dobrovoljaca srpske garde koja je dobila zadatak napasti silos „Đergaj“ kod Bršadina.¹¹¹ Toga dana, 24. kolovoza, dvadesetjednogodišnji Luka Andrijanić ušao je u legendu. Borci sa silosa „Đergaj“ javili su zapovjedništvu ZNG-a da zrakoplovi JNA raketiraju njihove položaje i Borovo Naselje. Nakon kratke stanke, između 17 i 18 sati zrakoplovi su ponovno došli raketirati. Luka Andrijanić, tada je naciljao zrakoplove te je sa 156 metaka srušio dva zrakoplova.¹¹²

Otvorena srpska agresija na Vukovar, započela je 25. kolovoza 1991. Time je započelo tromjesečno neprekidno bombardiranje grada iz svih mogućih oružja, pri čemu su korištene zabranjene kazetne bombe, fosforne bombe i bojni otrovi. Vukovar je narednih 87 dana napadan s kopna, s brodova JNA na Dunavu te iz zraka koristeći zrakoplove JNA. Napadan je iz smjera Borova Sela, Trpinje, Negoslavaca, Bršadina, Lipovače, Sotina, Dalja, iz vojarne JNA u Vukovaru, gradskog naselja „Petrova gora“ te iz Vojvodine na teritoriju države Srbije. Iz Šida su neprekidno dolazile nove kolone

¹¹⁰ Davor Runtić, *Istočnoslavonska ratna kronika Vukovar – Vinkovci, 1991.-1998.*, Vlastita naklada, Vinkovci, 2019., 462.

¹¹¹ D. Marijan, n.dj. (*Obrana...*), 104.

¹¹² M. Dedaković, A. Mirković-Nadž, D. Runtić, n.dj., 45.

vojnih vozila JNA.¹¹³ Od tog datuma, pa sve do 18. studenog 1991. agresorske su snage na Vukovar i Borovo Naselje izvršile 259 težih oružanih napada, od kojih 151 topništvom i minobacačima, 62 tenkovima i 46 avionima.¹¹⁴ General JNA Veljko Kadijević u svojoj knjizi *Moje viđenje raspada* iznio je ciljeve JNA u napadu na Hrvatsku, između ostalog napisao je kako je cilj bio: „potpuno blokirati Hrvatsku iz zraka i s mora; ovladati istočnom Slavonijom, a zatim brzo nastaviti djelovanje na zapad, spojiti se sa snagama u zapadnoj Slavoniji i produžiti prema Zagrebu i Varaždinu, odnosno granici Slovenije; osigurati i držati planiranu granicu samoproglašene „Srpske Krajine“ u Hrvatskoj.“¹¹⁵

Vukovarsku bojišnicu duljine 35-40 kilometara branilo je nešto više od 1.800 uglavnom neprofesionalnih hrvatskih branitelja sa vrlo skromnim naoružanjem. Spektar naoružanja kretao se od lovačkog preko trofejnog pa sve do modernog oružja, vrlo često kupljenog privatnim putem. Branitelji su na raspolaganju imali nešto starih topova i minobacača kalibra 80 i 120 milimetara, nekoliko ZIS-ova i protuzrakoplovnih strojica, a kao topničko naoružanje koristile su se i protugradne rakete ispaljivane iz kamiona iz raznih dijelova grada koje su imale više psihološki učinak nego ubojito djelovanje. Prva ozbiljnija količina oružja braniteljima je stigla u srpnju, kada je dovezen kamion streljiva, strojica i protuoklopnih mina.

Za obranu Vukovara je od početka opsade slano ono što se moglo u tom trenutku osigurati. Tek bitkom za vojarnu, koja počinje sredinom rujna 1991., Hrvatska je dobila raspoloživa sredstva koja su se koristila u obrani Vukovara. Nakon pada varaždinskih vojarni i skladišta u Varaždin Bregu, 29. rujna u Vukovar su dovezene četiri haubice i četiri kamiona streljiva. To je ujedno bila i zadnja ozbiljna količina dovezenog oružja u Vukovar. Nakon toga branitelji će se snalaziti kako znaju izradom vlastitog oružja i otimanjem, odnosno zarobljavanjem oružja od neprijatelja.¹¹⁶ Branitelji su radili razne eksplozivne naprave na način da su u limenku coca-cola stavljali

¹¹³ Eduard Galić, redatelj, *Vukovar 1991.*, Večernji list, Zagreb 2007., min. 9:00

¹¹⁴ Davor Runtić, *Obrana i pad Vukovara, knjiga četvrta*, Neobična naklada, Vinkovci – Osijek – Raslina, 2013., 249.

¹¹⁵ A. Nazor, n.dj., 86.

¹¹⁶ M. Dedaković, A. Mirković-Nadž, D. Runtić, n.dj., 66.

eksploziv, zatim sve punili raznim čavlima, maticama ili komadićima željeza te su stavljali inicijalnu kapsulu s oko 7cm fitilja. To su bile bombe ručne izrade.¹¹⁷

Što se tiče napada koji su započeli 24. i 25. kolovoza 1991., srpski teroristi i JNA nisu samo dobro „nabili zube“ izgubivši desetak tenkova i dva zrakoplova, nego su i njihovi mitovi o srpskoj nepobjedivosti i njihova bahatost morali otrpjeti veliki poraz i sramotu za njih. Srbi su očekivali da će se vukovarski borci uplašiti tenkova te će pobacati oružje i razbježati se na sve strane. To se naravno nije dogodilo. Veselin Šljivančanin izjavio je 1996. kako je po planu i procjeni Generalštaba JNA, Vukovar trebao pasti za jedan dan i to 25. kolovoza 1991.¹¹⁸

Nakon što je JNA iz svojih zrakoplova 24. kolovoza 1991. bombardirala vukovarsku bolnicu, uništivši krovnište i jednu kiruršku salu na drugom katu, na tome se nisu zaustavili. Tri dana kasnije, bombardiran je Muzej grada Vukovara u dvorcu Eltz, Franjevački samostan zajedno sa crkvom sv. Filipa i Jakova, zgrada općine te brojni drugi kulturni i gospodarski objekti u gradu Vukovaru.¹¹⁹ Dana 25. kolovoza tenkovi su krenuli u napad rušeći sve pred sobom. Branitelji su žestoko odgovorili, a rezultat borbe je čak 9 uništenih neprijateljskih tenkova.¹²⁰

Dana 27. kolovoza 1991. na HTV-u, izvjestitelj Željko Valčić, obratio se gledateljima preko TV ekrana na sljedeći način: „Na Vukovar i Borovo Naselje tijekom današnjeg dana palo je gotovo 800 projektila svih tipova i kalibara kojima raspolaže srpsko-komunistička okupatorska vojska. Hrvatske oružane snage hrabro i uporno odgovaraju na sve napada i svakim danom uništavaju sve više neprijateljske ratne tehnike i žive sile. Na Vukovar se puca iz Borova Sela te iz ratnih brodova na Dunavu, a neprijateljsko oružje u Trpinji, Bršadinu i Ostrovu zašutjelo je, razlog je bio snažan protuudar hrvatske vojske.“¹²¹

Dana 3. rujna nastavljene su borbe u Vukovaru koje su započele oko 12 sati. Vukovar je napadnut iz Bačke višecijevnim raketnim bacačima, a u Borovu su poginula

¹¹⁷ Ivan Maković, *Bogdanovci vrata Vukovara*, K. Krešimir, Zagreb, 1998., 32.

¹¹⁸ Davor Runtić, *Vukovar i istočno bojište, knjiga druga*, Neobična naklada, Vinkovci, 2009., 68.

¹¹⁹ Isto, *Vukovar i istočno bojište, knjiga treća*, Neobična naklada, Vinkovci, 2011., 310.

¹²⁰ D. Runtić, n.dj. (*Istočnoslavonska...*), 500.

¹²¹ Zoran Margetić, režija, *Kako je obranjena Hrvatska, epizoda 7*, HRT, Zagreb, 2016., minuta 18:10

dva civila te je granatama pogođen i oštećen pogon Vuteksa. Šest dana kasnije, u poslijepodnevnim satima, agresorska vojska je tenkovskim granatama napala dio grada zvan Mitnica. Oštećeno je nekoliko kuća i objekata. Hrvatske snage su uzvratile napad te se neprijatelj povukao prema Jakopovcu i Sotinu.¹²²

Oko 14 sati, 14. rujna 1991. započeo je napad za kojeg su preživjeli sudionici rekli kako se u tom trenutku otvorilo „nebo i zemlja“. Nakon prigušene tutnjave VBR-a iz Bačke, koji su započeli sa ispaljivanjem svojih smrtonosnih projektila, tlo se s vukovarske strane Dunava počelo tresti od siline eksplozija. Napadu se pridružilo i topništvo koje je bilo stacionirano u ostalim neprijateljskim uporištima, tako da je kroz cijeli grad odjekivala buka stotina projektila koji su udarali kako po zgradama tako i po civilima. Ovi napadi bili su praćeni i zrakoplovima JNA koji su izvršili više od dvije tisuće bojnih letova te su koristili tzv. krmače i aerosolne bombe. Najveće probleme, ipak je stvaralo neprijateljsko pješništvo. U Vukovaru je vladalo zlatno pravilo legendarnog branitelja Blage Zadre koje je glasil „tenkove pusti, tuci pješništvo“. Kada bi se tenk uvukao u ulice, nisu imali mnogo izgleda jer su bili laka meta, moglo im se prići iz susjednih ulica ili vrtova te ih uništiti. Neprijateljsko pješništvo bi se moglo zavlačiti po kućama, a jedini način da ih se iz kuća istjera je mukotrpno i rizično čišćenje kuću po kuću. Agresorske snage, uspjele su se probiti sve do tvornice „Vuteks“ sa nekoliko tenkova, te su otvarali vatru na sve što se kretalo. Nakon toga povukli su se do Radničkog naselja i Naselja Josipa Cazića. Na taj način su povezali snage s Petrove gore, sa snagama u vojarni na Sajmištu. Krvave borbe vodile su se i u Borovu Naselju. Razaranja su bila strahovita, ali agresorske snage bile su prepolovljene, ukupno je uništeno 17 tenkova, jedan avion i 3 transporter.¹²³

Sljedećega dana uslijedili su novi napadi. Oko 10 sati na udaru je ponovno bila Trpinjska cesta. Toga dana, Blago Zadro je zajedno sa svojim ljudima uništio 3 tenka i 2 oklopna transporter. Nakon što su HTV-ovi reporteri Nedžad Haznadara i snimatelj Dean Lukić snimili uništene oklope koji su još gorjeli, Trpinjska cesta dobila je naziv „groblje tenkova“. Ujutro 16. rujna ofanziva je nastavljena. Stvari se nisu odvijali na način na koji je to Generalštab JNA planirao. Cilj je bio u tjedan dana pregaziti Vukovar.

¹²² Eduard Galić, redatelj, *Vukovar 1991.*, minuta 19:42

¹²³ M. Dedaković, A. Mirković-Nadž, D. Runtić, n.dj., 93.-97.

No, međutim nakon polovice tog roka, odnosno nakon trećeg dana napada, njihove snage izgubile su jedan zrakoplov, više od 30 oklopnjaka i oko 500 vojnika. Uspjeli su zauzeti tek prostor od nekoliko ulica u okolici naselja Petrova gora, dok je ostatak područja iz kojeg su se povukli vukovarski branitelji bio „ničija zemlja“, odnosno jednako opasan prostor i za agresora i za branitelje.¹²⁴

Nitko u Vukovaru nije vjerovao u dogovoreno primirje 17. rujna 1991., svima je bilo jasno kako će se bitke jednakim intenzitetom nastaviti bez obzira na dogovoreno primirje. U dnevnom izvješću Zapovjedništva 3. brigade je zabilježeno da su u 14:45 Bogdanovci odsječeni, te je Vukovar ostao u okruženju.¹²⁵ Istovremeno je selo Marinci bilo pod strahovitim udarima. Bili su to dani žestokih, krvavih cjelodnevnih uličnih borbi, iscrpljivali su malobrojne branitelje, a kraj se nije ni izbliza nadzirao. Dedaković je toga dana Zapovjedništvu u Zagrebu poručio: „Neophodna nam je pomoć u ljudstvu, naoružanju i municiji. Hitno je potrebno formirati jaku jedinicu u selu Bogdanovci s jakim snagama artiljerije za podršku, radi koordiniranog proboja i učvršćivanja linije Vukovar – Bogdanovci – Vinkovci.“¹²⁶

U manje od mjesec dana JNA je zajedno sa srpskim rezervistima i mnogim domaćim Srbima uspjela potpuno uništiti četvrtinu, a oštetiti polovinu u manjoj ili većoj mjeri grada. Na bolnicu su neprekidno bacane granate te je ona bila jedna od redovnih ciljeva neprijateljskih topova i zrakoplova. U gradu nije bilo struje ni vode, poremećeni su i priprema i dostava hrane, posebice kruha, kako na položajima, tako i u skloništima. Nije bilo vremena za nikakve popravke jer neprijatelj svojim novim napadima to nije dozvoljavao.¹²⁷

Agresor je 18. rujna 1991. nastavio s napadima na sjeverni dio vukovarske obrane. Napad na Trpinjsku cestu je odbijen, a tenkovi JNA poučeni prethodnim iskustvima plašili su se prolaziti dublje u ulicu, no na Vinkovačkoj cesti JNA je imala više uspjeha. Neprijateljske snage probile su se na područje Trokuta te su izbili na Bobotski

¹²⁴ M. Dedaković, A. Mirković-Nadž, D. Runtić, n.dj., 105.-106.

¹²⁵ D. Marijan, n.dj. (*Obrana...*), 121.-122.

¹²⁶ M. Dedaković, A. Mirković-Nadž, D. Runtić, n.dj., 107.

¹²⁷ Isto, 108.

kanal. Nakon toga, hrvatske snage morale su se povući na silos Đergaj.¹²⁸ Tih dana posljednji pokušaj osvajanja Vukovara, 21. rujna 1991. za JNA je neslavno završio. Toga jutra dogodio se teški tenkovski napad na Trpinjsku cestu, potporu su pružali i zrakoplovi JNA koji su tijekom poslijepodneva bombardirali grad i položaje branitelja. Hrvatske snage uspjele su i ovaj put odbiti napade te su tenkovi i pješništvo ponovno bili prisiljeni na povlačenje. Nakon ovih bitaka Vukovar je privukao pozornost cijele Hrvatske ali i međunarodne javnosti.

7.1. Petrovci, Marinci i Cerić, stezanje obruča oko Vukovara

Selo Petrovci, nalaze se na jugu općine Vukovar te je bilo naseljeno pretežno pripadnicima nacionalnih manjina Rusina i Ukrajinaca. Od 1.289 žitelja sela, samo 163 je bilo srpske nacionalnosti. Prvog listopada selo je bilo izloženo minobacačkim i tenkovskim granatama usmjerenim na crkvu i obližnji seoski dom. Nakon toga selo je okruženo s tridesetak tenkova. Lokalni branitelji nisu imali čime, a zapravo niti prilike braniti selo te su se povukli i krenuli u Cerić. Dio tenkova se rasporedio prema Vukovaru, a dio prema Negoslavicima koji je bilo važno agresorsko uporište. Stanovnici Petrovaca su bili uplašeni, u kućama se tih dana nije kuhalo, jer je dim iz dimnjaka bio orijentir za minobacače. Danima u selu nije bilo ni struje ni vode, telefonske linije su bile prekinute, pa je bubnjar hodao kroz selo i donosio vijesti. Kasnije nije bilo ni njega. Kada su Srbi ušli u selo, došlo je do stravičnih zločina. Selo su poštjedjeli, no ljudi su bili izloženi teškom maltretiranju i protjerivanju. Lokalni Srbi su dobro poznavali obitelji čiji su članovi bili u ZNG-u, pa su u njihove kuće provaljivali, prebijali ljude i silovali žene.¹²⁹

U selu Marinci živjeli su ljudi različitih nacionalnosti. Hrvati, Mađari i Albanci činili su 61% žitelja sela te su još u siječnju 1991. uspjeli spriječiti srpsku pobunu kada su preuzeli kontrolu sela. U gotovo nemogućim uvjetima, u srpnju je donesena odluka da se asfaltira cesta između Marinaca i Bogdanovaca što se pokazalo kao veoma mudra odluka. Sve što se kretalo u Vukovar i iz njega prolazilo je tom cestom. U grad su

¹²⁸ D. Marijan, n.dj. (*Obrana...*), 123.

¹²⁹ Davor Runtić, *Tako smo branili Vukovar, knjiga treća*, Neobična naklada, Vinkovci, 2016., 475.-480.

stizala pojačanja u ljudstvu, naoružanju, namirnicama, a iz grada su izvlačeni civili i ranjenici. Zbog važnosti ove ceste, agresorske snage su neprekidno topništvom i zrakoplovstvom udarale po njoj tijekom srpnja, kolovoza i pogotovo rujna. Padom Petrovaca, put prema Marincima i Ceriću je bio otvoren. Prvog listopada na istočnom i jugoistočnom ulazu u Marince zaustavile su se snage koje su dolazile iz Petrovaca, dok je na sjeverni i sjeverozapadni ulaz stalo petnaestak tenkova Novosadskog korpusa pristiglih iz Pačetina i Bršadina. Toga dana branitelji Marinaca vođeni zapovjednikom Markom Kukurikom ušli su oko 16 sati u Selo iz smjera Nuštra. Nakon 3 sata krvavih borbi, morali su se ponovno povući prema Nuštru. Sljedećeg dana branitelji su se odlučili ponovno suprotstaviti agresoru, no kada su uočili da se selo pali i razara, a da se kolona tenkova pruža doslovno od Petrovaca do Marinaca, morali su odustati. Nakon osvajanja Marinaca, Vukovar je bio u potpunosti odsječen, a snage JNA koje su dolazile iz Beograda, spojile su se sa Novosadskim i Tuzlanskim korpusom kod Pačetina i Bršadina preko Marinaca do Petrovaca i Negoslavaca. Rijeku Vuku su ispod Bršadina premostili pontonskim mostom, na taj su način fizički spojili snage Operativne grupe sjever i Operativne grupe jug, a obrana Vukovara u potpuno okruženje.¹³⁰

Nakon pada Petrovca i Marinaca selo Cerić se našlo u vrlo nezgodnom položaju. Prvog listopada 1991. Cerić je granatiran sa svih strana, a tenkovi su krenuli u napad iz tri smjera. Cerić je napalo tridesetak tenkova te jednako toliko oklopnih transporterata. Napad je na kratko stao kada su branitelji uništili tri oklopna vozila, no nastavljen je već sljedećeg jutra uz još žešću topničku potporu. Hrvatski branitelji uspjeli su uništiti još četiri oklopnjaka, no borba je bila suviše neravnopravna, pa su se branitelji morali povući prema Nuštru i Vinkovcima. Agresorske snage ušle su u selo te primijenile jednaku brutalnost kao i prema svim selima do tada sa većinskim hrvatskim stanovništvom.¹³¹

¹³⁰ D. Runtić, n.dj. (*Tako..., knjiga treća*), 475.-481.

¹³¹ M. Dedaković, A. Mirković-Nadž, D. Runtić, n.dj., 118.

7.2. Nuštar

Danonoćna bombardiranja Nuštra započela su još u srpnju 1991. i od tada nisu prestajala, samo se pojačavao intenzitet, a Nuštar je počeo nalikovati na razrušene gradove iz Drugog svjetskog rata. Nakon pada Cerića (2. listopada), na red je došao Nuštar. Prvi tenkovski napad započeo je 3. listopada. Agresor se s oklopnim transporterima probio sve do centra sela, odakle su iste večeri branitelji potisnuti uz gubitke u ljudstvu i tehnici. Branitelji su uništili jedan transporter i jedan tenk M-84. Odmazda za te agresorske gubitke bila je zastrašujuća: Nuštar je zasipan teškim projektilima iz svih raspoloživih sredstava – VBR-ima, topovima, tenkovskim topovima, minobacačima, haubicama, avionskim raketama, polutonskim tzv. „krmačama“, a bačena je čak i aerosolna bomba.¹³²

Odlučujuća Bitka za Nuštar, a samim tim i cijeli istok Slavonije, počela je blatnog i poprilično hladnog jesenjeg jutra, 5. listopada 1991. Cilj agresora bio je osvojiti dvorac u kojem je bilo zapovjedništvo obrane Nuštra čime bi si otvorili put prema Vinkovcima. U napad na Nuštar krenula je 252. oklopna brigada iz Kraljeva ojačana srpskim paravojnim postrojbama, a branilo ga je oko 250 domaćih pripadnika ZNG-a i policije, te 150 pripadnika raznih drugih postrojbi. Napad se odvijao iz smjera Marinaca, ekonomije Henrikovaca i Cerića, a žestoke borbe počele su se voditi već na prilazima selu. Agresorske snage su prošle centar i došle su do crkve Duha Svetoga, što je ujedno bio njihov najdublji prodor. U ovoj bitci posebno se istaknuo hrvatski branitelj, poznati lovac na tenkove Andrija Andabak.¹³³ Na bojišnici oko Nuštra, sveukupno je uništio 28 tenkova, 1 transporter i jedno borbeno vozilo.¹³⁴ Nuštar je te večeri slavio pobjedu, no ne u punom smislu riječi, na ulicama Nuštra ležala su tijela poginulih boraca, životinjske lešine, a zrakom se širio miris paleži. Tog je dana uništeno osam srpskih tenkova i četiri transportera. Poslije toga dana neprijatelj više nikada nije ušao u selo. Nakon pada Vukovara na potpuno razoreno selo nastavljeni su topnički napadi sve do proljeća 1992. godine. Neprijateljsko topništvo nije štedjelo niti školu, crkvu i

¹³² „I opet Nuštar – zaboravljena bitka Domovinskog rata“, *Vojna povijest*, <https://vojnepovijest.vecernji.hr/vojna-povijest/i-opet-nustar-zaboravljena-bitka-domovinskog-rata-965059>, datum posjete 8. srpnja 2020.

¹³³ M. Dedaković, A. Mirković-Nadž, D. Runtić, n.dj., 120.

¹³⁴ „In memoriam, Andrija Andabak – Cile“, *Vinkovački list*, 17. srpnja 1992., 4.

groblje, na kojemu gotovo da nije bilo neoštećenog groba i spomenika. Prema nekim procjenama, na selo je ispaljeno preko 100.000 teških projektila zbog čega je 9/10 infrastrukture bilo razoreno. U Nuštru su poginula 94 branitelja iz svih krajeva Hrvatske, a oko 280 ih je ranjeno, dok je 56 Nuštaraca izgubilo život u Domovinskom ratu.¹³⁵ Nekoliko stoljetnih šokačkih kuća je zauvijek nestalo. U siječnju 1992. kada je Vladimir Šeks, tadašnji podpredsjednik Sabora boravio u Vinkovcima i Nuštru, obratio se braniteljima sljedećim riječima: „Nuštar je po razorenosti drugi Vukovar, čak bi se moglo reći da je i razoreniji od Vukovara.[...] Suprotstavili smo se brutalnoj agresiji. Međutim, možda upravo mi imamo čast da s našim pothvatima ostvarimo hrvatsku državu, a buduće generacije neka prosuđuju naše dosege. Odlučni smo da u ostvarenju toga cilja ustrajemo“.¹³⁶

Prilog 9. Ofenziva na Vukovar u rujnu 1991. (Screenshot iz dokumentarnog serijala *Kako je obranjena Hrvatska*, ep. 7/12, minuta 23:00)

¹³⁵ „I opet Nuštar – zaboravljena bitka Domovinskog rata“, *Vojna povijest*, <https://vojinapovijest.vecernji.hr/vojna-povijest/i-opet-nustar-zaboravljena-bitka-domovinskog-rata-965059>, 8. srpnja 2020.

¹³⁶ „Nema uzmicanja“, *Vinkovački list*, 24. siječnja 1992., 4.

Prilog 10. Agresija na Nuštar (Screenshot iz dokumentarnog filma Zaboravljena bitka Nuštar '91, minuta

Prilog 11. Smjerovi napada na Nuštar, 5. listopada 1991. (Screenshot iz dokumentarnog filma Zaboravljena bitka Nuštar '91, minuta 25:50)

7.3. Berak i Slakovci

Napad na Berak započeo je 2. rujna 1991. kada su neprijateljske snage potpomognute pobunjenim Srbima iz okolnih sela Orolik, Negoslavci i Šidski Banovci odlučile zauzeti selo. Agresorskim snagama trebali je dva puna dana za osvajanje Berka, ta dva dana puno su značila Vukovaru. Po zauzimanju Berka, u većinskom srpskom selu Orolik JNA je smjestila 252. oklopno – mehaniziranu brigadu, te nekoliko dragovoljnih četničkih formacija. Napad na Slakovce započeo je 19. rujna hrvatski branitelji uspjeli su odbiti prve napade agresora. Moglo se naslutiti da to neće biti jedini napad na selo, pa je započelo izvlačenje civila prema Komletincima. Sljedećeg dana, 20. rujna, u 9 sati ujutro započeo je jaki topnički napad na selo. Vrlo brzo u napad su uključeni i tenkovi T-84 kada je probijena crta obrane sela.¹³⁷

7.4. Tovarnik i Ilača

U isto vrijeme kada se vodila borba za Slakovce započele su i krvave borbe za Tovarnik i Ilaču. Dana 20. rujna 1991. u 8:30 tenkovi koji su se nalazili na ulazu u selo Tovarnik otvorili su vatru na željezničku postaju, a iz smjera Šida je prema selu krenulo nekoliko tenkova praćenih pješastvom. Marko Džambo, jedan od branitelja Tovarnika, uspio je uz pomoć konopca povući ispod tenka jednu protutenkovsku minu. U tom trenutku tenk je odletio u zrak što je izazvalo veliku pomutnju u neprijateljskim redovima. Istodobno hrvatski branitelji uspjeli su odbiti agresorsku pješadiju, te je napadač bio primoran povući se iz sela. Topničkim napadima koji su pritom uslijedili uništena je najprije pravoslavna, pa zatim katolička crkva. O žestini topničkih napada govori podatak kako su mještani Tovarnika prestali brojati granate nakon što su ih izbrojali tristo.¹³⁸ Branitelji su toga dana uspjeli uništiti tri tenka i jedan transporter te su zarobili dva tenka koje su koristili u daljnjim borbama. Sljedećeg jutra započeli su novi topnički napadi na selo kojima su se pridružili i zrakoplovi JNA. Oko 18 sati, prema selu je krenulo 40-ak tenkova u čijoj je pratnji bila „specijalna“ vojna kažnjenička postrojba iz

¹³⁷ M. Dedaković, A. Mirković-Nadž, D. Runtić, *Bitka...*, 132.

¹³⁸ Isto, 133.

Valjeva, sastavljena od kažnjenika iz srpskih zatvora osuđenih za stravične zločine na dugogodišnju robiju. Nakon što su hrvatski branitelji ispucali sedam posljednjih zolja, morali su se povući, te noći su tenkovi uspjeli ući u selo.¹³⁹ Toga 22. rujna 1991. za odmazdu ubijeno je 68 mještana, 53 ih je pronađeno u masovnoj grobnici, a ostali su nađeni u drugim grobnicama. Protjerano je bilo više od 95% stanovništva od 2.500 Hrvata koliko ih je prije rata živjelo u Tovarniku, a srušeno je ili oštećeno više od 70% kuća i gospodarskih zgrada.¹⁴⁰ Mali broj Hrvata koji je ostao živjeti u Tovarniku nakon okupacije, Srbi su prisilili nositi bijelu krpu na rukavu, kao znak predaje. Istim znakom obilježene su i njihove kuće. Na preostalim stanovnicima, ponajviše starcima i ženama nastavljeno je izživljavanje.¹⁴¹

U subotu 21. rujna 1991. paravojna srpska kolona iz Tovarnika je prošla skroz do drugog kraja sela Ilače. Jedan transporter je otvorio vatru po krovovima kuća u glavnoj ulici. Kolonu su pratili hrvatski branitelji toga sela koji su uzvratili vatru. Jedan od vozača kamiona koji je prevozio haubicu 152 mm bio je pogođen te je kolona morala stati. Dio vozila JNA uspio je pobjeći prema Šidskim Banovcima, no većina je ostala u zamci, te se nisu mogli kretati ni naprijed ni nazad. Branitelji sela odlučili su napasti kolonu. Kada su se oko 00:30 približili koloni na njih je otvorena vatra. Nastala je sveopća panika, dobar dio neprijateljskih snaga se razbježio, lupali su po kapijama seoskih kuća govoreći da se predaju. Topništvo JNA nastojalo se braniti, no međutim u toj sveopćoj panici dio granata su ispalili na vlastite snage stacionirane u Šidskim Banovcima. Bitka je potrajala do 5 sati ujutro. Nakon toga su se začuli VBR-ovi i topovi iz Ilinaca, susjednog sela na teritoriju Republike Srbije, a granate su pogađale ljude i vozila u dijelu kolone koja je stajala između Tovarnika i Ilače. Okupatori su se bojali da će naoružanje pasti u ruke hrvatskih branitelja te su djelovali iz svih raspoloživih oružja po cesti ne gledajući niti na svoje vojnike. Neprijatelj je mislio da Ilaču brani veliki broj branitelja sa jakim naoružanjem čim su se usudili napasti ogromnu kolonu JNA vozila.

¹³⁹ M. Dedaković, A. Mirković-Nadž, D. Runtić, n.dj., 134.

¹⁴⁰ „Obilježavanje 20. obljetnice okupacije Tovarnika i Ilače“, *Lijepa Naša Domovina Hrvatska*, <https://www.lijepanasadomovinahrvatska.com/index.php/103-uncategorised/3847-obiljeavanje-20-obljetnice-okupacije-tovarnika-i-ilae>, datum posjete 9. srpnja 2020.

¹⁴¹ „22.9.1991. Tovarnik: pokolj 68 Hrvata nakon okupacije sela heroja“, *Braniteljski.hr*, <https://branieljski.hr/22-9-1991-tovarnik-pokolj-68-hrvata-nakon-okupacije-sela-heroja/>, datum posjete 9. srpnja 2020.

Istina je bila puno drugačija, branitelji su tukli kolonu s nekoliko minobacača i protuoklopnim oružjem. Julije Novak, inače majstor za specijalno ratovanje uspio se ubaciti u neprijateljsku komunikaciju - vezu te je navodio neprijateljsko topništvo da ispaljuje projekte na vlastitu kolonu. Ujutro, kada je već dan svanuo, učinak napada na kolonu bio je razoran. Stotine neprijateljskih vojnika je ležalo u hrpama uništenih vozila i tehnike. Poginula su trojica ilačkih branitelja, Đuro Balić, domaći čovjek i dvojica hrabrih vojnika iz okolice Zagreba, Robert Močiljanin i Marijan Kornet. Močiljanin je te večeri „skinuo“ oko deset vozila. Branitelji su iz uništene kolone uzeli vozila i topove koji su bili u raspoloživom stanju, među kojima su bile sačuvane tri haubice 152mm. Znajući da će doći do novog napada, svi mještani sela koji nisu mogli braniti selo evakuirani su u Nijemce.¹⁴²

Krenuli su 25. rujna 1991. u napad na Ilaču sa sedam tenkova T-84, koji su s ceste samo odgurnuli ostavljene olupine, tenkove su pratili oklopni transporteri pješastvom. Bitka je brzo završila, jer su neprijateljske snage bile nadmoćnije u ljudstvu i naoružanju. Hrvatski branitelji su se povukli u šumu Jelaš iz koje je dio krenuo prema Nijemcima, a dio prema Iloku.¹⁴³ Okupacijom Ilače od strane JNA i srpskih paravojnih postrojbi, izvršena su ubojstva 16 mještana Ilače, a preostalo stanovništvo je prognano.¹⁴⁴

7.5. Svinjarevci, Stari i Novi Jankovci, Đeletovci

Selo Svinjarevci, živjelo je u relativnom miru sve do 22. rujna 1991.. Sjeverno od sela nalazi se selo Negoslavci, inače poznato kao jedno od najekstremnijih srpskih uporišta. Istočno se nalazilo jednako tako snažno srpsko uporište selo Orolik, sjeveroistočno se nalazilo selo Berak, koje je bilo okupirano 2. rujna, dok su se na jugu nalazile Srijemske Laze, također jedno od srpskih uporišta. Jugoistočno selo od

¹⁴² M. Dedaković, A. Mirković-Nadž, D. Runtić, n.dj., 135.-137.

¹⁴³ Isto

¹⁴⁴ „Obilježavanje 20. obljetnice okupacije Tovarnika i Ilače“, *Lijepa Naša Domovina Hrvatska*, <https://www.lijepanasadomovinahravska.com/index.php/103-uncategorised/3847-obiljeavanje-20-obljetnice-okupacije-tovarnika-i-ilae>, 9. srpnja 2020.

Svinjarevaca bili su Slakovci, koji su okupirani 20. rujna 1991.. Selo Svinjarevci imali su jedini izlaz na zapad prema Jankovcima.¹⁴⁵

Žestoki topnički udar na Jankovce započeo je 20. rujna 1991. oko 14 sati iz Srijemskih Laza. Iz Jankovaca su ubrzo evakuirane sve osobe koje nisu mogle sudjelovati u borbi, toga dana oko 4.000 ljudi je napustilo selo. Selo je branilo 150 naoružanih branitelja s veoma malim ili nikakvim iskustvom u borbi, te 15 policajaca. Dana 21. rujna 1991. na dojavu da se u Srijemskim Lazama nalazi tridesetak vojnih šlepera s punom opremom, branitelji su odlučili uništiti ta vozila pomoću tri minobacača koja su pristigla taj dan. Uspješno su uništili pet šlepera s opremom. Na taj napad uslijedio je brzi odgovor iz Srijemskih Laza. Na 10 projektila ispaljenih iz Jankovaca, oni su uzvratili sa stotinama projektila. Nakon toga, iz smjera Srijemskih Laza, selu se počela približavati skupina tenkova te je selektivno počela razarati kuće, po svemu sudeći u tenkovima su se nalazili jankovački Srbi jer su gađane samo hrvatske kuće. Tri dana kasnije, selo je napadnuto iz zraka, zrakoplovima i helikopterima JNA. Nakon sat vremena bombardiranja, uslijedio je najžešći topnički napad kojeg je selo ikada doživjelo, kada je napadano iz svih okolnih srpskih uporišta. Nakon te topničke pripreme deseci tenkova JNA krenuli su na selo te je uslijedila bitka u kojoj su hrvatske snage uništile 30 vozila među kojima su bili tenkovi, transporteri i kamioni, svuda je bilo poginulih. Borbe su trajale do večernjih sati. Hrvatski branitelji su znali da ovo nisu bili posljednji napad na selo.¹⁴⁶

Nakon devet dana neprekidnih borbi, 29. rujna 1991. okupirana su sela Stari i Novi Jankovci. Naime, agresorska vojska krenula je iz više smjerova, ništa se više nije moglo učiniti, branitelji su bili prisiljeni povući se. Povlačili su se u dva smjera: prema Bosutu i Privlaci, odnosno prema Petrovcima i Marincima. Okupacijom Jankovaca, neprijatelj je povezo Mirkovce i Šid te na taj način došao pred sam ulaz u Vinkovce.¹⁴⁷

Selo Đeletovci je prije rata imalo 820 stanovnika, od čega je 99% bilo Hrvata. Selo je bilo poznato po postrojenju „INA – Naftaplin“, riječ je o nalazištu nafte koje je godišnje davalo 250.000. tona nafte i 16 bilijuna kubičnih metara kaptažnoga plina. Od

¹⁴⁵ D. Runtić, n.dj., (*Tako... knjiga treća*), 197.

¹⁴⁶ M. Dedaković, A. Mirković-Nadž, D. Runtić, n.dj., 137.-140.

¹⁴⁷ „Devet dana borbi za Jankovce“, *Vinkovački list*, 25. rujna 1992., 2.

polovice rujna napadi na selo su učestali, a prosječan broj granata ispaljenih na selo u tom periodu je 250. JNA je nekoliko puta pozivala na predaju oružja, što su stanovnici naravno odbijali. JNA je htjela mirnim putem osvojiti selo kako ne bi uništili naftno postrojenje. Đeletovački branitelji su jedini branili selo iz razloga što je ZNG povučen u obranu Nuštra. Krajem rujna preostali branitelji su se povukli prema Nijemcima te je na taj način prestala obrana sela. Malobrojni civili koji su ostali su poubijani i zapaljeni, a tenkovi JNA su razarali sve kuće u Đeletovcima. Dana 1. listopada 1991. srpski mediji su objavili kako su „oslobođeni srpski Đeletovci.“¹⁴⁸

7.6. Tordinci

Prema popisu stanovništva iz 1991. selo Tordinci imali su 1.016 stanovnika od kojih je Hrvata bilo 861, Srba 73, Mađara 46, Jugoslavena 16, a ostalih 20.¹⁴⁹ Mjesto se nalazi sjeverno od Vinkovaca, na lijevoj obali Vuke, okružen selima s pretežito srpskim stanovništvom: Ostrovo, Gaboš, Antinska Mlaka i Pačetin. Selo je cestom povezano, preko Ostrova, s Vinkovcima, s Antinom preko Antinske Mlake i Korođom, mjestom u kojem su pripadnici nacionalnih manjina Mađara činili apsolutnu većinu.

Prve minobacačke mine na Tordince pale su u 2:00 sata u noći 25. srpnja 1991., a na samo središte mjesta bilo je ispaljeno 5 mina. Od 20. kolovoza do 25. listopada, za Tordince se vodila otvorena i silovita borba. Napadi su bili svakodnevni topovima i tenkovima, a 7. rujna izveden je i prvi pješачki napad. Treba istaknuti kako je tijekom rujna na Tordince padalo po 100 granata dnevno. Nakon što su 30. rujna 1991. pali Korođ i Antin, Tordinci su ostali u okruženju. Jedina mogućnost izlaza iz sela bila je cestom prema Nuštru koju su mještani sami izgradili. Dana 25. listopada neprijatelj je odlučio da s 30 oklopnih vozila, uglavnom tenkova, nakon topničke pripreme i podrške s gotovo tisuću pješaka krene u opći napad. Na prilazu selu branitelji su uništili 5 tenkova, a kada su ušli u mjesto razvila se borba. Branitelji su se povukli. Povlačenje je bilo

¹⁴⁸ D. Runtić, n.dj. (*Tako..., knjiga treća*), 211.

¹⁴⁹ „Tordinci“, *Vinkovački list*, 30. listopada 1992., 2.

uspješno i dobro organizirano s minimalnim gubitcima. U silovitim borbama za Tordince hrvatski branitelji su izgubili osam boraca, a ranjeno ih je bilo devetero.¹⁵⁰

Veliki broj mještani sela Tordinci koji su ostali u selu bili su ubijeni. Preživjeli su svjedočili jednom od najtežih zločina velikosrpske agresije. Srbi su pobijene u Tordincima, zajedno sa onima iz Antina i okolnih područja pokapali u jamu, odnosno zajedničku masovnu grobnicu iskopanu bagerom ispred porušene crkve sv. Trojstva koja je do temelja bila uništena. Okupacijska vlast je krajem 1994. pokušala prikriti zločin te su posmrtni ostatke iz te grobnice počeli premještati u više manjih. Sve su to radili pred očima pripadnika ruskog bataljuna Unprofora. Na temelju iskaza preživjelih, u svibnju 1999. sudac Županijskog suda u Vukovaru donio je naredbu o ekshumiranju posmrtnih ostataka. Kod župnog ureda crkve pronađeno je pet tijela, koja su identificirana. Tijekom 2004. Ured Vlade RH za zatočene i nestale nastavio je iskapanja te je u nekoliko masovnih i individualnih grobnica pronađeno još nekoliko desetaka posmrtnih ostataka poginulih. Pretpostavlja se da je u masovnoj grobnici ispred crkve bilo pokopano 208 žrtava, za koje se u velikom broju ni dan danas ne zna gdje su.¹⁵¹

7.7. Masakr u Lovasu, Hrvati napuštaju Ilok

Selo Lovas je u listopadu 1991. doživjelo tešku tragediju. Lovas je okupiran 10. listopada, dok obližnje selo Opatovac četiri dana kasnije. Nad stanovništvom Lovasa i obližnjih sela činjeni su neljudski zločini. Stanovnici su morali nositi bijele trake (kao i u Tovarniku), danima su činjeni strahoviti zločini nad ženama, uništena je crkva u Opatovcu, dok je crkva sv. Mihaela u Lovasu, inače stara oko 250 godina spaljena i uništena do temelja. Preživjeli stanovnici tog mjesta u dokumentarnom filmu *Krvava berba grožđa* opisali su neke od tih stravičnih zločina. Zbog zaštite privatnosti tih ljudi neću iznositi njihova prava imena, a ovo su neka od njihovih svjedočanstava: Svjedok 1.: „oni su došli pijani, alkoholizirani, bahati, zlatom su se hvalili koliko imaju, koliko su

¹⁵⁰ „Tordinci“, *Vinkovački list*, 30. listopada 1992., 2.

¹⁵¹ Šimun Penava, „Masovne grobnice Hrvata ubijenih 1991. u selima Tordinci i Antin“, *Scrinia Slavonica : Godišnjak Podružnice za povijest Slavonije, Srijema i Baranje Hrvatskog instituta za povijest*, Vol. 6 No. 1, 2006., 610.-626.

vina i rakije pokrali, poubijali, ja sam to sve morala slušati jer su u mom domu boravila 32 četnika [...] mene su silovali“; Svjedok 2.: „Morali smo imati bijele trake oko ruku, obilježeni smo bili“; Svjedok 3.: „Tjedan dana nisam ništa u usta stavio osim vode.“¹⁵²

Mještani Lovasa ubijani su po kućama, na ulicama, garažama i podrumima. Veliki broj je bio mučenih, torture su bile užasne. Srpski okupatori su žrtvama vadili zube i stavljali im sol na rane, mučili ih elektro-šokovima, bušili im noge bušilicom, ranjavali noževima. Jedina krivica tih nedužnih ljudi, u očima agresora je bila činjenica da su Hrvati. Padom Opatovca, u tom mjestu je formiran zatvor u mjesnoj čitaonici u kojem je bila zatvorena većina Hrvata i Mađara uz najgora mučenja i maltretiranja te prisiljavanja na rad. Na mjesnom groblju u Lovasu bila je masovna grobnica iz koje je ekshumirano 68 žrtava, 66 iz Lovasa te dvije osobe iz drugih mjesta. Uz to deset osoba je ekshumirano iz pojedinačnih grobnica. Pokop žrtava iz masovne grobnice u Lovasu i pojedinačnih grobnica bio je moguć tek nakon završetka Domovinskog rata 21. ožujka 1998. godine. Na mjestu masovne grobnice 1999. godine hrvatska država je postavila spomen obilježje. Iz mjesta Lovas i Opatovac bilo je protjerano 1.661 osoba (1341 iz Lovasa i 320 iz Opatovca). Gotovo sva imovina koju su stjecale generacije mještana Lovasa i Opatovca je opljačkana i devastirana. U Lovasu je potpuno uništeno 261 obiteljskih kuća, dok su ostale bile manje ili više oštećene. U Opatovcu je 15 kuća bilo potpuno uništeno, a 50-ak djelomično oštećeno.¹⁵³

Dana 18. listopada 1991. srpske postrojbe odnosno 14 pripadnika Teritorijalne obrane i paravojne postrojbe "Dušan silni" učinile su zločin nad mještanima Lovasa. Naime, natjerale su pedeset i jednog Hrvata u polje djeteline puno mina. Kada je pod tijelom jednog Hrvata eksplodirala mina, neprijatelji su istodobno otvorili vatru na nesretnu skupinu ljudi, 21 čovjek je ubijen, a njih 14 je ranjeno.¹⁵⁴

Prema popisu stanovništva iz 1991., grad Ilok imao je 6.775 stanovnika. Hrvati, kojih je bilo 4.248 ili 62,7%, činili su apsolutnu većinu, a Srba je bilo 484 ili 7,14%. Ilok je bio jedan od rijetkih gradova slavonsko-srijemskog prostora u kojem Srbi nisu bili

¹⁵² Silvio Mirošničenko, režija, *Krvava berba grožđa*, Arizona, Zagreb, 2017.

¹⁵³ „Domovinski rat“, *Općina Lovas*, <https://www.lovas.hr/o-nama/domovinski-rat/>, datum posjete 13. srpnja 2020.

¹⁵⁴ Isto

najbrojnija manjina: naime, u gradu je, prema istom popisu, živjelo 1.157 Slovaka (17,08%).¹⁵⁵

Grad Ilok, je nakon okupacije Lovasa, bio odsječen od ostatka Hrvatske, odnosno u potpunom okruženju neprijatelja. Znajući kakva ih sudbina očekuje na primjerima zločina u okolnim selima, Gradska skupština Iloka se 12. listopada odlučila za referendum na kojemu je odlučeno da se prihvati odlazak iz grada. JNA je, koristeći zvučnike stacionirane na obližnjim fruškogorskim obroncima, emitirala poruke poput „još tri dana do klanja“. Unatoč takvoj psihološkoj atmosferi, na prvo pitanje, ono o dragovoljnoj predaji naoružanja i potpisivanju sporazuma s JNA, čak 71% (2.519) onih koji su izašli izjasnilo se protiv. Na drugo pitanje, ono o napuštanju Iloka u slučaju ulaska JNA u grad, isti broj građana izjasnio se potvrdno. Nakon toga je u Šidu 14.10.1991. u prisustvu generala JNA Dragoljuba Arandževića i članova europske komisije potpisan sporazum o iseljenu hrvatskog stanovništva iz grada Iloka. Toga istog dana su jedinice JNA počinile masovne zločine nad preostalim stanovništvom Šarengrada, Bapske i Mohova. U skladu sa sporazumom, odlazak stanovništva počeo je 17. listopada 1991. u 8 sati ujutro. Od ranog jutra, ljudi su skupljali najnužnije stvari, kod gradskog mlina se formirala kolona duljine desetak kilometara. JNA je cijelo vrijeme imala uperene cijevi prema stanovništvu što je izazivalo dodatan strah. Također, pripadnici JNA uhitili su tridesetak iločkih mladića koji su bili pripadnici lokalnih hrvatskih snaga, što je bilo protivno šestoj točki spomenutog sporazuma, prema kojoj je trebalo osigurati slobodan prolaz za 60 pripadnika policije i Zbora narodne garde, uključujući i njihovo pješačko naoružanje. Sve to se događalo pred očima europskih promatrača. Posljednja kolona napustila je Ilok oko 18 sati. Ukupno je, prema hrvatskim podacima, na ovaj način JNA protjerala oko 8.000 ljudi. Nakon iseljavanja stanovnika, u gradu je započela sveopća pljačka.¹⁵⁶

¹⁵⁵ Nikolina Vuković, „Ukradeni grad – o progonstvu Iloka i Iločana“, *Scrinia Slavonica : Godišnjak Podružnice za povijest Slavonije, Srijema i Baranje Hrvatskog instituta za povijest*, Vol. 15 No. 1, 2015., 318.

¹⁵⁶ N. Vuković, n.dj., 319.-320.

7.8. Bogdanovci

Selo Bogdanovci je imalo 1.113 stanovnika, od čega je bilo 914 Hrvata, 19 Srba, te oko 150 Albanaca. Tijekom opsade Vukovara, jedina veza Vukovara sa svijetom bio je "kukuruzni put" prema Vinkovcima, preko Bogdanovaca, Marinaca i Nuštra. Padom Marinaca ta je veza pukla te su Bogdanovci bili u okruženju.¹⁵⁷ Od 19. listopada 1991. bila je posve presječena veza između Bogdanovaca i Vukovara. Unatoč višemjesečnoj hrabroj obrani u kojoj su sudjelovali mještani, pripadnici policije, Zbora narodne garde, te HOS-a, nakon što su branitelji ostali bez streljiva, selo je bilo prisiljeno predati se. Branitelji su zajedno s ranjenicima i civilima 10. studenog krenuli u proboj prema Nuštru. Iako je do slobodnog Nuštra samo 6 km, proboj je za neke trajao više dana i noći, povlačili su se preko minskih polja i okupiranog hrvatskog područja. Pripadnici HOS-a formirali su tzv. „Štafetu smrti“, idući kroz minsko polje hrabro su hodali na čelu kolone kako bi drugima omogućili prolaz. Kada bi prvi stao na minu, na njegovo je mjesto svjestan da mu svaki korak može donijeti smrt, stao drugi HOS-ovac. Ni dan danas još nije utvrđeno koliko ih je živote izgubilo u „Štafeti smrti“. Za to vrijeme agresorska JNA zajedno sa pobunjenim Srbima ulazi u Bogdanovce s otprilike 1.500 ljudi, ubijaju preostalo stanovništvo, te uništavaju kuće, i sve druge objekte u selu. Nakon bitke Bogdanovci su bili potpuno razrušeni.¹⁵⁸

¹⁵⁷ M. Dedaković, A. Mirković-Nadž, D. Runtić, n.dj., 203.

¹⁵⁸ Isto, 221.

8. Vukovar (listopad i studeni 1991.)

Drugog listopada, hrvatski branitelji hrabro i krajnjim naporom odbili su žestok napad na Vukovar. Topništvo JNA ispalilo je više od 3.000 projektila na grad, a na bolnicu je palo 37 granata. Oko 17 sati dvije 250 kilograma teške bombe tzv. „krmače“ bačene su iz aviona JNA na bolnicu. Prva „krmača“ raznijela je vanjski dio zgrade i drugi kat, dok je druga bomba probila krov i svih pet betonskih ploča nove bolničke zgrade. Situacija se nije smirivala niti narednih dana, odnosno tjedana, Vukovar je tijekom cijelog listopada bio svakodnevno bombardiran, a svakog dana su se događali veći ili manji sukobi.¹⁵⁹ U jednom od najjačih sukoba, 16. listopada, poginuo je branitelj Vukovara, legendarni Blago Zadro.¹⁶⁰

Zapovjednik obrane Vukovara bio je Mile Dedaković-Jastrebo, profesionalni vojnik i bivši potpukovnik JNA, on je u Vukovar došao zajedno s bivšim kapetanom JNA Brankom Borkovićem-Mladim jastrebom. Odlaskom iz Vukovara po pomoć, Dedaković je imenovan zapovjednikom operativne grupe Vukovar-Vinkovci-Županja koja je ustrojena 16. listopada. Branko Borković preuzeo je odgovornost zapovjednika obrane Vukovara.¹⁶¹

Vukovar je bio u okruženju, a jedino se mogao deblokirati i spasiti intervencijom hrvatskih snaga izvan Vukovara. Osoba sa najvišim autoritetom na vojnu i političku vlast u Zagrebu izabrana je za zapovjednika proboja, bio je to naravno Mile Dedaković. U dokumentarnom filmu *Sveto ime Vukovar*, jedan od zapovjednika obrane Zlatko Toth Feniks rekao je kako je ovaj izlaz Jastreba jedan od najznačajnijih poteza u Domovinskom ratu, on je doprinio tome da je Vukovar ostao još mjesec dana aktivno bojište jer da je Vukovar pao početkom 10. mjeseca, moralno bi to za Srbe značilo veliku pobjedu, a nakon pada bila bi u velikoj opasnosti cijela Slavonija.¹⁶²

Prvi proboj organiziran je 13. listopada, a Dedaković je u dokumentarnom filmu *Sveto ime Vukovar* izjavio kako je to bio pravi, originalni vojni proboj. Nažalost u

¹⁵⁹ Eduard Galić, redatelj, *Vukovar 1991...*, minuta 14:00

¹⁶⁰ M. Dedaković, A. Mirković-Nadž, D. Runtić, n.dj., 203.

¹⁶¹ Isto, minuta 21:40

¹⁶² Darko Dovranović, redatelj, *Sveto ime Vukovar*, HRT, Zagreb, 2006., minuta 9:00

trenutku kada je Hrvatska vojska već ušla u Marince, Dedaković navodi kako tada nije bilo pitanje hoće li proboj uspjeti ili neće, bilo je samo pitanje trenutka kada će uzeti Marince. Međutim, negdje oko 12:30 pojavili su se liječnici bez granica, te je iz tog razloga napad morao biti prekinut kako bi oni prošli za Vukovar. Također navodi kako su oni bili sedam dana u Đakovu, a za kretanje su se odlučili baš na dan kada je isplaniran i ovaj proboj. Nažalost počelo je povlačenje i proboj je propao. Motiv liječnika bez granica nije bio humanitarni, već vojni, to je potvrđeno svjedočenjem pukovnika JNA koji je rekao kako je odluka o konvoju i spašavanju potpisana u Beogradu u Glavnom stožeru JNA uz obrazloženje da treba prekid u vojnim akcijama, zamijeniti nesposobne zapovjednike i umorne vojnike.¹⁶³ JNA je prolaz konvoja liječnika bez granica iskoristila za zauzimanje boljih položaja za napad.

Jedan od većih uspjeha JNA u zauzimanju Vukovara dogodio se drugog studenog, prodorom u Lužac, naselje između Vukovara i Borova Naselja, čime je ugrožena povezanost ta dva dijela grada. Istoga dana propao je ponovni pokušaj proboja hrvatske vojske u oslobođenju Marinaca i Cerića u svrhu prekidanja blokadu Vukovara.¹⁶⁴

Srpske snage izvele su 10. studenog 1991. napad iz smjera Lužac na Priljevsku cestu sa ciljem zauzimanja nadvožnjaka prema sjedištu Vukovara i spajanjem sa svojim postrojbama koje su djelovale na Trpinjskoj cesti. U Vukovaru srpske snage su zauzele područje Milova Brda i Slavije, a Mitnica je odvojena od užeg centra grada. Na taj način obrana Vukovara je presječena, a branitelji su sabijeni u tri odvojena „džepa“. Bilo je samo pitanje dana kada će Vukovar pasti.¹⁶⁵ Posljednji pokušaj deblokade Vukovara dogodio se 13. studenog međutim Dedaković je raspolagao sa premalim brojem vojnika te je proboj kao takav bio nemoguć.¹⁶⁶

Dan prije pada, papa Ivan Pavao II. uputio je apel za mir u Hrvatskoj za koji se molilo u svim crkvama u Rimu. Papa se na trgu svetog Petra vjernicima obratio rekavši:

¹⁶³ Darko Dovranović, redatelj, *Sveto ime...*, minuta 10:00

¹⁶⁴ M. Dedaković, A. Mirković-Nadž, D. Runtić, n.dj., 237.

¹⁶⁵ Eduard Galić, redatelj, *Vukovar 1991...*, minuta 24:00

¹⁶⁶ Skupina autora (ur. Dražen Budiša), n.dj., 126.

„Kako ostati nijem pred činjenicom trajanja takvog rata, koji sije tolike smrti po dragoj hrvatskoj zemlji. Moja misao ide sada onima koji najviše pate zbog tog sukoba. Svima još jednom iz srca ponavljam poziv da zaustave taj rat!“¹⁶⁷

Kada je neprijatelj bio poprilično siguran da će zauzeti Vukovar nakon dodatnih mobilizacija od 10.-18. studenog, Vukovar su napadala 81.884 vojnika. Što se tiče tehnike, neprijatelj je raspolagao sa 1.097 tenkova, 984 oklopna transportera, 1.036 topova, 84 VBR-a i 874 minobacača. Snage Hrvatske vojske na području operativne zone Vukovar, raspolagale su sa 6.773 branitelja, 15 tenkova, 11 oklopnih transportera, 84 topa, 1 VBR i 68 minobacača. Gledajući samo ove brojke i bez obzira na hrabro srce hrvatskih branitelja koji su mjesecima pružali otpor, grad nije mogao biti obranjen.¹⁶⁸

Znatno brojnija i nadmoćnija jugo-vojska, sastavljena od pobunjenih Srba iz slavonskih sela te uvezenih četnika iz Srbije slomila je herojski otpor malobrojnih opkoljenih branitelja. U ponedjeljak 18. studenog 1991. agresorska vojska osvojila je Vukovar. Sljedećeg dana okupirali su i Borovo Naselje. S okupacijom grada, došlo je do masovnih ubojstava hrvatskih branitelja i civila, silovanja, pljački i ostalih zvjerskih zločina. Nekadašnji susjedi su prokazivali Hrvate, veliki broj je na mjestu smaknut, dok su neki odvedeni u logore u Srbiju. Prema podacima Glavnog sanitetskog stožera Republike Hrvatske u Vukovaru je poginulo oko 1.100 civila i oko 600 branitelja. Među poginulima bilo je i 86-oro djece. Ranjeno je 2.500 osoba, od čega je 570 ostalo trajnim invalidima. Bez jednog ili oba roditelja je ostalo 858-ero djece. Prognano je 22.000 Vukovaraca, a oko 1.500 ih je odvedeno u logore u Srbiju.¹⁶⁹

U Vukovaru su se hrvatski branitelji hrabro i časno borili do posljednjeg trenutka. U borbi za samostalnu Hrvatsku to im nitko nikada neće moći zaboraviti. U napadima na Vukovar, JNA je izgubila 50 tenkova, 250 bojnih vozila pješništva i oklopnih transportera, dva topnička divizionara, stotinjak vozila, 29 zrakoplova i 1 helikopter, a poginulo je između 6-8.000 okupatorskih vojnika.¹⁷⁰

¹⁶⁷ Zoran Margetić, režija, *Kako je...*, minuta 01:56

¹⁶⁸ D. Runtić, n.dj. (*Od Borova...*), 102.

¹⁶⁹ Skupina autora (ur. Dražen Budiša), n.dj., 129.

¹⁷⁰ O. Žunec, n.dj., 83.

Slike razorenog Vukovara obišle su cijeli svijet, srpska osvajačka vojska i JNA su pred kamerom BBC-a pjevali: „Slobodane, šalji nam salate, bit će mesa bit će mesa, klat ćemo Hrvate!“.¹⁷¹ U tim okolnostima svijetu je sve više postajala jasna situacija u Hrvatskoj, a nadziralo se i međunarodno priznanje koje će uslijediti kroz nešto manje od dva mjeseca.

Prilog 12. Smjer napada na Vukovar, 2. studenog 1991. (Screenshot iz dokumentarnog serijala *Kako je obranjena Hrvatska*, ep. 7/12, minuta 31:00)

Prilog 13. Pad Vukovara 18.11.1991. (Screenshot iz animiranog zemljovida Domovinskog rata u produkciji Hrvatskog povijesnog muzeja, dostupno na <https://www.youtube.com/watch?v=EyxOBHFYVNo>)

¹⁷¹ I. Goldstein, n.dj., 710.

8.1. Ovčara

Bivša svinjogojska farma Ovčara udaljena je otprilike 5 kilometara od Vukovara. Još u listopadu 1991. bila je pretvorena u koncentracijski logor za zarobljenike iz Vukovara. Kroz nekoliko ratnih mjeseci, pretpostavlja se da je kroz Ovčaru prošlo 3-4.000 zarobljenika. Kada su 20. studenog 1991. na Ovčaru dovezeni brojni ranjenici, civili i medicinsko osoblje iz Vukovarske bolnice, neprijatelj ih je neko vrijeme mučio u hangarima, a nakon toga odveo na stratište. Strijeljani su, bačeni u rovove, a nakon toga su zakopani. Nakon mirne reintegracije Hrvatskog Podunavlja provedena je potpuna ekshumacija Ovčare, tada su pronađena tijela 198 muškaraca i dvije žene. Konačan broj žrtava nije poznat, no smatra se da je te noći 20. studenog 1991. ubijeno između 255 i 264 civila. Među njima su bili i francuski ratni dobrovoljac Jean-Michel Nicoiler i Siniša Glavašević, ali i tri žene od kojih je jedna bila u sedmom mjesecu trudnoće.¹⁷²

8.2. Bitka na Bosutu

Dana 9. studenog 1991. JNA je u 50 bojnih naleta, u skupinama sa 3, 5 ili 7 zrakoplova napadala Nijemce, Lipovac, željezničku postaju Spačva, Otok, Jarminu, Nuštar, Ivankovo i Vinkovce. Bio je to jasan pokazatelj da agresorska vojska želi zaobići Vinkovce, te južno od grada probiti u Županju, a sjeverno od Vinkovaca u Đakovo, te tako okružiti Vinkovce. Agresorske snage nisu se mogle upustiti u izravni napad na Vinkovce, jer su Vinkovci mjesecima dobivali velike količine borbenih granata i raketa. Na Bosutskom frontu, neprijatelj je 16. studenog 1991. godine pripremio velike snage te je od Dunava do Bosuta raspoređeno 35 tisuća vojnika i još 10 do 15 tisuća u rezervi na području Šid-Tovarnik-Erdevik-Morović. Neprijatelj je imao na raspolaganju 100 višecjevnih raketna bacača, više od 250 haubica i još 250 raznih topova, 650 oklopnih bojnih sredstava, a minobacača gotovo tisuću. Prvi pravi udar započeo je na sela uz

¹⁷² „Ovčara – 20. studenog“, *Dogodilo se na današnji dan – Domovinski rat*, <http://dogodilose.com/2014/11/20/ovcara-20-studenog/>, datum posjete 15. srpnja 2020.

Bosut, koja se nalaze na nekoliko kilometara od granice sa Srbijom, jedine kopnene granice sa zemljom agresora.¹⁷³

Lipovac i Nijemci od 16. studenog našli su se u borbama koje su u pravom smislu riječi herojske. Neprijateljski juriši su se smjenjivali, a borci Hrvatske vojske nalazili su se u borbama „prsa o prsa“. Toga dana neprijatelj je ostao bez deset tenkova, a poginulo je oko 300 njegovih vojnika. Tih dana na istočnom bojištu pojavio se general Martin Špegelj, što je dodatno ojačalo moral hrvatskih branitelja koji su vjerovali kako će uspjeti obraniti Bosut. Nijemci su bili ključno mjesto hrvatske obrane i neprijatelj je to vrlo dobro znao. Dana 17. studenog, u 6:30 sati, počeo je jedan od najsilovitijih napada. Toga jutra neprijatelj je izgubi još šest oklopa i stotinjak ljudi. Dan kasnije, neprijatelj je uspio osvojiti Lipovac i Apševce, a započeli su i pritisci na Donje Novo Selo.¹⁷⁴

Do 20. studenog neprijatelj je na bosutskoj fronti definitivno zaustavljen. U prvom redu zahvaljujući pripadnicima 109. vinkovačke brigade HV. Ipak, neprijatelj još neko vrijeme nije odustao u nakani ovladavanja bosutskom frontom. Od 23. studenog 1991. godine u više navrata izazvao je sukob. U noći između 3. i 4. prosinca Hrvatska vojska izvela je diverzantsku akciju na cesti Nijemci-Donje Novo Selo u kojoj je neprijatelju uništeno 5 tenkova, 3 transporter a i 30 vojnika je izbačeno iz stroja. Nakon slijedećeg dana neprijatelj je sa specijalcima iz Niša i tzv. *Belim orlovima* pokušao uzvratiti. No, to će za njega biti katastrofalno, pa se više nije upuštao u nikakve eksperimente. Obrani je na braniteljskoj fronti pomogla 105. bjelovarska brigada HV, koja je vojno osnažila front.¹⁷⁵

Ovo je bio prvi i posljednji veliki kombinirani napad srpskih snaga te agresorske JNA i pobunjenih Srba na ovom dijelu ratišta, u kojem su hrvatske snage imale određene gubitke. U obrani bosutske fronte poginuli su Igor Čorić, Ivan Dikšić, Josip Grahovac, Stevica Ivanović, Draško Pavić, Josip Sermek, Momčilo Vukašinović i Sebastijan Zupanić, a još trojica branitelja su ranjena.¹⁷⁶

¹⁷³ „Bitka na Bosutu“, *Vinkovački list*, 18. prosinca 1992. 2.

¹⁷⁴ Isto

¹⁷⁵ Isto

¹⁷⁶ „Na današnji dan 1991. godine odigrao se najveći napad agresorske JNA i pobunjenih Srba na položaje hrvatskih snaga na rijeci Bosut između Vinkovaca i Županje...“, *Braniteljski portal*, <https://www.braniteljski-portal.com/na-danasnji-dan-1991-godine-odigrao-se-najveci-napad-agresorske-jna-i-pobunjenih-srba-na-polozaje-hrvatskih-snaga-na-rijeci-bosut-između-vinkovaca-i-zupanje>, datum posjete 15. srpnja 2020.

9. Osijek 1991.

U Općini Osijek je za vrijeme rata živjelo 67,1% (110.934) Hrvata, 20% (33.146) Srba i 8% (8351) Jugoslavena. U samom gradu Osijeku živjelo je 70,9% (74.254) Hrvata, 15,2% (15.985) Srba i 5,7% (6015) Jugoslavena.¹⁷⁷

Prva bombardiranja grada započela su 19. kolovoza 1991. kada su srpski teroristi zajedno sa JNA puna 24 sata granatirali grad gađajući ponajprije javne zgrade, uključujući gradsko središte, katedralu, dječje vrtiće i tramvaje. U ovom podmuklom napadu četvero ljudi je poginulo, a 30 ih je ranjeno. U narednim danima situacija se nije smirivala jer su na grad često padale granate, ponajviše one ispaljene u selu Tenji.¹⁷⁸

Trećeg rujna, padom Baranje neprijatelj je zaposjeo sjevernim predgrađem Osijeka. Sjevernoj obrani Osijeka je u prilog išla rijeka Drava i uski pojas pošumljenog zaobalja. Tijekom cijelog rujna nerijetko je Osijek granatiran većom ili manjom silom. Padom Sarvaša (17. rujna) neprijatelj je zaprijetio Osijeku i sa istoka. Ono što je bilo veoma bitno za buduću obranu Osijeka, ali i čitave Slavonije, a samim tim i Hrvatske bilo je blokiranje vojarni. Sve vojarne u Osijeku su blokirane do 20. rujna te je na taj način JNA „istjerana“ iz grada.¹⁷⁹

Tijekom 10. i 11. listopada, grad je bio izložen jednom od najjačih dotadašnjih napada. Neprijatelj je paljbom iz višecijevnih raketnih bacača, minobacača, tenkova i topova napadao i razarao rubne i središnje dijelove Osijeka, pri čemu je pet građana ubijeno, a 15 ranjeno.¹⁸⁰ Istovremeno padom Vukovara i Borova Naselja, 20. i 21. studenog JNA je zajedno sa pobunjenim Srbima ovladala Starim i Novim Selašom, a nakon toga i Ernestinovom te Tenjskim Antunovcem.¹⁸¹ Nakon toga uslijedila je borba za Laslovo. Naime, selo je bilo prva crta obrane Osijeka puna 152 dana, nakon okupacije Ernestinova, Laslovo je ostalo u trodnevnom okruženju. Poginulo je deset branitelja, a nakon što je selo u potpunosti ostalo bez hrane, streljiva i lijekova za

¹⁷⁷ Ivan Mihanović, „Borba za vojarne i oružje u Osijeku 1991. godine“, *Polemos : časopis za interdisciplinarna istraživanja rata i mira*, Vol. XIX No. 37, 2016., 11.

¹⁷⁸ V. Šeks, n.dj. (*knjiga druga*), 13.

¹⁷⁹ „Osijek u domovinskom ratu Osijeku, do siječnja 1992.g.“, *Hrvatski časnički zbor*, <https://hcz-zu.hr/osijek-u-domovinskom-ratu-osijeku-do-siječnja-1992-g/>, datum posjete 15. srpnja 2020.

¹⁸⁰ Šeks, *Moja...knjiga druga*, 163.

¹⁸¹ Skupina autora (ur. Dražen Budiša), *Stvaranje...*, 129.

ranjene donesena je odluka o napuštanju sela i proboju do slobodnog Ivanovca. Proboj je započeo 23. studenog 1991. godine oko 16 i 30 sati. Pod okriljem mraka i magle Laslovčani su 24. studenog oko 5 sati ujutro stigli do desetak kilometara udaljenog Ivanovca. Istovremeno u Laslovo su ušle neprijateljske snage na čelu sa srpskim zločincem Željkom Ražnatovićem Arkanom. Napomenuo bih kako je jedan od heroja obrane Laslova bio Eduardo Rózsa-Flores koji je uspostavio prvu međunarodnu postrojbu hrvatske vojske. Eduardo je bio bolivijsko-hrvatsko-mađarski vojnik, glumac i novinar židovskog podrijetla koji je u Hrvatsku stigao u lipnju 1991. Nakon toga pridružio se Zboru narodne garde u Osijeku kao njen prvi inozemni dragovoljac.¹⁸²

Nakon 25. studenog, zbog učestalih i svakodnevnih žestokih raketiranja grada, Osijek je napustio veliki broj djece, žena i starijih osoba. Neprijatelj je konstantno nastojao probiti južnu crtu bojišnice te preko Našica i Valpova zatvoriti sve prilaze gradu. Na lijevoj obali Drave odbijeno je čak 15 pješačkih napada srpske vojske koja je očajnički željela ući u grad. Najkrvavije je bilo 26. i 27. studenog, agresorska vojska je tad odlučila napasti grad sa svih strana uz strahovitu topničku, tenkovsku i minobacačku vatru kao topničku pripremu pješačkim prodorima. Cijeli dan 27. studenog gradski centar je bio pod neprestanom paljbom. Tragična posljedica toga napada je 19 mrtvih i 24 teško ranjena građana Osijeka.¹⁸³

Ipak, najveći opći napad na Osijek dogodio se 5. prosinca kada je srpski agresor organizirano napao cjelokupno osječko bojište. Uz velike žrtve branitelja, neprijatelj je ipak zaustavljen kod Nemetina iz smjera Klise u pokušaju proboja na istočnom i jugoistočnom ulazu u Osijek. Na južnoj strani obrane odakle se i očekivao najjači napad, agresor je napao sa dva oklopno mehanizirana voda, a pješačkim postrojbama pridružile su se i četničke odredbe tzv. *Belih orlova*. Te noći položaj u šumi Rosinjača branilo je samo 16 pripadnika 106. brigade. Branitelji nisu dobili pomoć, a u žestokim borbama nisu se povukli, svi su hrabro poginuli braneći položaj. Ovim herojskim činom, dali su potrebno vrijeme Osijeku da organizira obranu. Zbog neuspjeha osvajanja polu-opkoljenog Osijeka, neprijatelj je 8. prosinca za odmazdu

¹⁸² „Okupacija Laslova - 24. studenog“, *Dogodilo se na današnji dan – Domovinski rat*, <http://dogodilose.com/2014/11/24/okupacija-laslova-24-studenog/>, datum posjete 15. srpnja 2020.

¹⁸³ V. Šeks, n.dj. (*knjiga druga*), 289.

punih pet i pol sati granatirao grad. Nakon ovih događanja, sredinom prosinca srpski agresor je pokušao izvesti snažan napad na Ivanovac te na taj način presjeći komunikaciju Osijek – Đakovo, a zatim zaokružiti Osijek te se u Josipovcu spojiti sa svojim, snagama iz Baranje. U žestokim borbama 18. prosinca Ivanovac je obranjen te je neprijatelj odbačen sa lijeve obale Drave u dubinu Baranje.¹⁸⁴

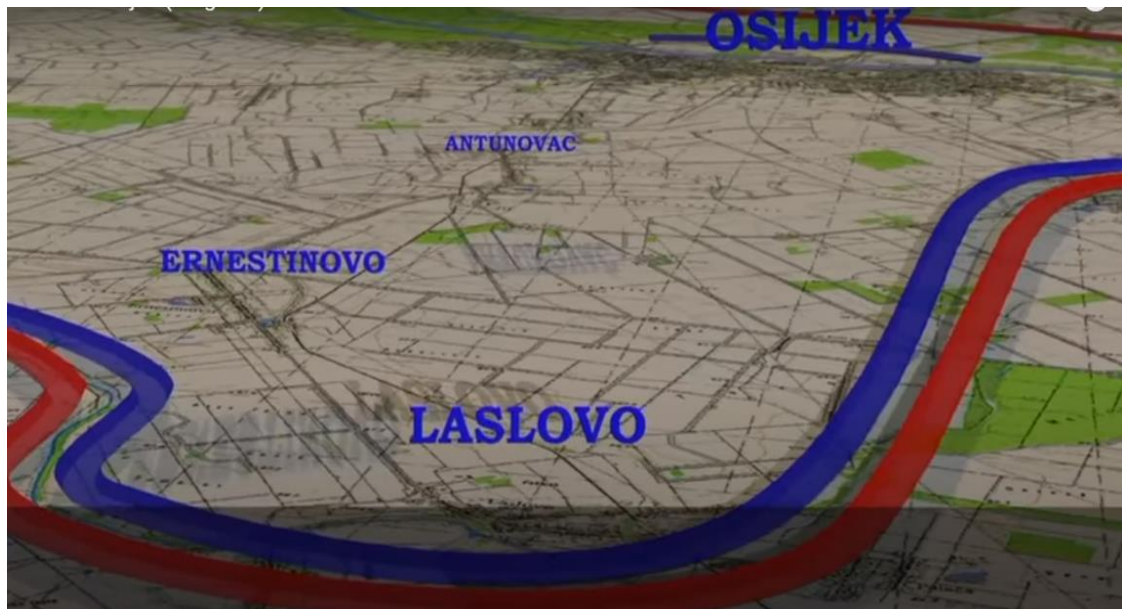
U razdoblju od 2. do 16. prosinca 1991. u obrani grada, poginula su 64 osječka branitelja, više od 90 ih je ranjeno, a 10 se i danas vode kao nestali. Još jedan drski topnički napad na grad sa više od stotinu granata i raketa uslijedio je na Silivestrovu. Na taj način je završena burna ratna 1991. Granatiranja su nastavljena i u sljedećoj godini ali grad Osijek je pokazao izuzetnu hrabrost te je oduvijek bio i ostao nepokoreni grad!¹⁸⁵

Što se tiče statističkih podataka, u cijeloj bivšoj općini Osijek za vrijeme Domovinskog rata, poginulo je ukupno 1.502 osobe. Osječka bolnica je u razdoblju od 2. svibnja 1991. do 26. srpnja 1994. pogođena sa 180 granata, a primila je 5.222 ranjene osobe. Štete u gospodarskom smislu su bile ogromne, a svi ovi napadi tijekom 1991. dodatno su motivirali Međunarodnu Zajednicu da što prije prizna Hrvatsku kao samostalnu državu.¹⁸⁶

¹⁸⁴ „Osijek u domovinskom ratu Osijeku, do siječnja 1992.g.“, *Hrvatski časnički zbor*, <https://hcz-zu.hr/osijek-u-domovinskom-ratu-osijeku-do-siječnja-1992-g/>, datum posjete 15. srpnja 2020.

¹⁸⁵ V. Šeks, n.dj. (*knjiga druga*), 430.

¹⁸⁶ „Osijek u domovinskom ratu Osijeku, do siječnja 1992.g.“, *Hrvatski časnički zbor*, <https://hcz-zu.hr/osijek-u-domovinskom-ratu-osijeku-do-siječnja-1992-g/>, datum posjete 15. srpnja 2020.

Prilog 14. Položaj okupiranih sela južno od Osijeka(screenshot iz dokumentarnog filma *Bitka za Osijek, drugi dio*)

10. Vinkovci 1991.

Napadi na Vinkovce i cijelu nekadašnju općinu Vinkovci bili su učestali tijekom cijelog kolovoza 1991.. Grad je najčešće napadan strojnicama i minobacačima, a vrlo često i zrakoplovima JNA. Vinkovci su napadani iz Mirkovaca, ali i vojarne „Đuro Salaj“ koja se nalazila na cesti prema Rokovcima i Andrijaševcima. U napadima na grad, u razdoblju od 2. svibnja do 11. rujna 55 ljudi je poginulo, a u narednim mjesecima brojke su rasle.¹⁸⁷ Drugog rujna Krizni štab općine Vinkovci donio je odluku o uvođenju policijskog sata od 23:00 do 5:00 sati. Razlog uvođenja policijskog sata leži u učestalim napadima te se u gradu pojavila vrlo organizirana „peta kolona“ koja je uznemiravala građane Vinkovaca.¹⁸⁸

Vinkovci su 12. rujna 1991. doživjeli jedan od težih dana svoje povijesti. Sve je započelo dan ranije, kada su se rezervisti JNA mađarskog podrijetla poslani iz Vojvodine na vlastiti zahtjev predali hrvatskoj policiji na ulazu u grad. Razlog zašto su se ti rezervisti iz Vojvodine predali je taj što im je rečeno da su pozvani u službu od 30 dana u Suboticu, no kako su ih vozili u kamionima s ceradom nisu znali gdje idu sve dok nisu ugledali tablu Vinkovci i shvatili što se dogodilo, tada su se srpski vojnici odlučili predati na prvom policijskom punktu na ulazu u Vinkovce. Kad su u vinkovačkoj vojarni saznali za predaju rezervista, kapetan vojarne Rodoljub Đorđević postavio je ultimatum da hrvatska policija mora vratiti sve rezerviste sutradan do 18 sati ili će Vinkovce „sravniti sa zemljom“. Nakon što je ultimatum istekao, u 18:05 u gradu je oglašen znak opće opasnosti. Deset minuta kasnije započela je strašna topnička paljba na grad, a pucalo se iz svega s čim je neprijatelj raspolagao. Grad je pogođen sa više od 500 projektila, ali na svu sreću, znak opasnosti je označen na vrijeme pa su se građani uspjeli na vrijeme skloniti u podrume i skloništa. Nakon ovog događaja uslijediti će još mnogi napadi na grad.¹⁸⁹

U noći 16. na 17. rujna dogodio se jedan od najvećih kulturocida u Domovinskom ratu. U napadu na grad je zapaljena gradska knjižnica u kojoj je izgorjelo

¹⁸⁷ D. Runtić, n.dj., (*Vukovar... knjiga prva*), 467.

¹⁸⁸ „Policijski sat u Vinkovcima“, *Vinkovački list*, 6. rujna 1991. 3.

¹⁸⁹ D. Runtić, n.dj. (*Istočnoslavonska...*), 574.

85.000 knjiga, među kojima i kompletna rukopisna ostavština Josipa Kozarca, Vladimira Kovačića i Joze Ivakića te djelomično Ivana Kozarca.¹⁹⁰ Nakon ovog napada na grad, gotovo da nije bilo neoštećene zgrade u centru Vinkovaca. Teško je nastradala župna crkva sv. Euzebija i Poliona, zgrade Gimnazije i Ekonomske škole, zgrada Suda, objekt Crvenog križa te mnoge druge javne zgrade. Također, nastradao je veliki broj kuća, a neke obitelji su ostale bez svojih domova, koji su izgorjeli u požaru.¹⁹¹

Tijekom mjeseca listopada, studenog i prosinca grad je redovito granatiran, ponekad jačeg, a ponekad slabijeg intenziteta, ljudi su se često nalazili u podrumima, onemogućen je normalan život građana, a Vinkovci su zbog svojeg geostrateškog položaja postali poznati kao *Vrata Hrvatske*.

Prilog 15. Ostatci razrušene gradske knjižnice (preuzeto sa službene stranice Vukovarsko-srijemske županije, fotografija dostupna na linku, <https://www.vusz.hr/foto-galerija/domovinski-rat-vinkovci>)

¹⁹⁰ „Knjižnica Vinkovci, 17. rujan 1991. – Najveći kulturocid u Domovinskom ratu“, Novosti.hr., <https://novosti.hr/knjiznica-vinkovci-17-rujan-1991-najveci-kulturocid-u-domovinskom-ratu/?fbclid=IwAR1-L6mhrilvHhYktzpxmHGawSAQkqtlj5-5cckFU6E3Cv8G5FT-xOhwZY>, datum posjete 20. srpnja. 2020.

¹⁹¹ „Vratit ćemo stari sjaj voljenom gradu“, *Vinkovački list*, 4. listopada 1991., 2.

11. Sarajevsko primirje

U nazočnosti izaslanika UN-a Cyrusa Vancea u Sarajevu je 2. siječnja 1992. potpisan sporazum o bezuvjetnom prekidu vatre. U ime Republike Hrvatske sporazum je potpisao Gojko Sušak, dok je jugoslavensku stranu zastupao general pukovnik Andrija Rašeta. Sporazum je trebao prema dogovoru stupiti na snagu sljedećega dana u 18 sati. Iako agresorski napadi na mjesta u Slavoniji, ali i cijeloj Hrvatskoj nisu prestali, ipak je Sarajevskim sporazumom za razliku od petnaest prethodnih dogovora o prekidu vatre napokon, barem na papiru značilo da je završen rat u Hrvatskoj. Ovo primirje je bitno i iz razloga što je omogućilo dolazak i raspoređivanje mirovnih snaga UN-a. Ovim sporazumom označen je prekid osvajanja i okupacije hrvatskog teritorija. Mirovne snage UN-a stale su između zaraćenih snaga. Ipak, ovim mirom kao što sam već rekao, provokacije u Slavoniji, ali i Hrvatskoj nisu u potpunosti prestale, ali ih je bilo znatno manje u odnosu na 1991. godinu.¹⁹²

Sarajevski sporazum smatra se svojevrsnom pobjedom hrvatske diplomacije iz razloga što su stvoreni preduvjeti za međunarodno priznanje Republike Hrvatske kao samostalne neovisne države.

11.2. Međunarodno priznanje Republike Hrvatske

Dana 19. prosinca 1991. njemačka vlada na čelu s Hansom Dietrichom Genscherom najavila je diplomatsko priznanje Hrvatske i Slovenije. Istog dana nezavisnost Republike Hrvatske priznao je i Island. Svojim zalaganjem za mir i slobodnu Hrvatsku, veliku ulogu na putu međunarodnog priznanja Hrvatske imao je papa Ivan Pavao II. Povijesnog datuma 15. siječnja 1992. države Europske Zajednice (Danska, Italija, Francuska, Luksemburg, Velika Britanija, Belgija, Grčka, Portugal, Španjolska, Nizozemska i Irska) priznale su Republiku Hrvatsku kao slobodnu i suverenu državu. Toga dana Hrvatsku je priznalo još osam zemalja (Austrija, Malta, Mađarska, Norveška, Bugarska, Poljska, Švicarska i Kanada). Već prije to su učinile i

¹⁹² D. Runtić, n.dj. (*Od Borova...*), 120.-122.

druge država među kojima su bili Njemačka i Sveta Stolica. Na trgovima svih gradova u Hrvatskoj uslijedilo je veliko slavlje, a slavlju na trgu u Zagrebu se pridružio i predsjednik Franjo Tuđman. Hrvatska je svojom hrabrošću uspjela promijeniti mišljenje svijeta i Europe, pokazala je ogromnu želju i ustrajnost za samostalnošću te se na posljjetku uspjela izboriti za ono što joj je punim pravom kroz povijest i pripadalo, a to je da bude samostalna, slobodna i priznata od svih drugih zemalja. Dan kasnije Hrvatska je priznata od Švedske, Lihtenštajna, Češke, Slovačke, Australije, Novog Zelanda, Čilea, Argentine i Urugvaja. Mnoge druge države Europe i Svijeta priznale su Hrvatsku u narednim danima, tjednima i mjesecima. Ruska Federacija priznala je RH 17. veljače, dok je SAD to učinio 7. travnja. Do prijema u Ujedinjene Narode, Hrvatska je bila priznata od strane 80 zemalja. Potpunu međunarodnu afirmaciju i vrhunac diplomatske borbe za međunarodno priznanje, Hrvatska je postigla 22. svibnja 1992. kada je kao 178 članica primljena u Organizaciju Ujedinjenih Naroda.¹⁹³

Popis zemalja koje su priznale Hrvatsku do 15. siječnja 1992.¹⁹⁴

1. Slovenija, 26. lipnja 1991.
2. Litva, 30. lipnja 1991.
3. Ukrajina, 11. prosinca 1991.
4. Latvija, 14. prosinca 1991.
5. Island, 19. prosinca 1991.
6. Njemačka, 19. prosinca 1991.
7. Estonija, 31. prosinca 1991.
8. Sveta Stolica, 13. siječnja 1991.
9. San Marino, 14. siječnja 1992.

¹⁹³ N. Šetić, n.dj., 279.-281.

¹⁹⁴ Isto

12. Agresija u istočnoj Slavoniji nakon potpisanog formalnog primirja i Međunarodnog priznanja

Tijekom noći i jutra 2. siječnja 1992. Vinkovci su bili pod paljbom iz artiljerijskog oružja, posebno iz pravca Cerića i Mirkovaca. U vrijeme sklapanja Sarajevskog mira oko 16 sati, počeli su novi napadi na Vinkovce. Neprijatelj je uglavnom koristio dalekometno oružje te je gotovo svakog dana, posebno noću, otvarao paljbu po gradu i položajima hrvatske vojske. U novogodišnjoj noći na grad Vinkovce i cijelu liniju fronte ispaljeno preko 2.500 mina, granata i raketa. Trećeg siječnja u 18 sati, neprijatelj je žestoko napadao po cijeloj dužini istočno-slavonske fronte. Naročito žestoko bilo je u noći s 2. na 3. siječnja kada je na Vinkovce palo više od 800 projektila različitih kalibara. Brojne aktivnosti agresora posebno su bile žestoke u popodnevnim, večernjim i noćnim satima. U prvih petnaestak dana primirja, agresor je na istočno-slavonskom bojištu primirje prekršio više od stotinu puta. Na Vinkovce, Nuštar i dijelove vinkovačke fronte ispaljeno je gotovo tisuću raketa, mina i granata, a poginulo je i više civila i pripadnika Hrvatske vojske.¹⁹⁵

U mjesecu veljači 1992. nastavljeni su topnički napadi na istočnoj fronti. U četvrtak 6. veljače dogodio se jači napad. Otvarana je paljba iz cjelokupnog arsenala naoružanja. Iz Cerića se minobacačima napadalo na Nuštar, a iz Markušice i Gaboša jakom pješačkom paljbom napadani su položaji Hrvatske vojske zapadno od Vinkovaca, kod šume Durgutovica. Ovo nije bio jedini napad u veljači, gotovo svaki dan je bombardirano neko mjesto u istočnoj Slavoniji, grad Vinkovci bili su vrlo česta meta. Od 3. siječnja 1992. kada je na snagu stupio sarajevski sporazum o primirju pa do 17. veljače, evidentirano je 7 poginulih i 45 ranjenih na istočno-slavonskom bojištu i to samo onih koji su dopremljeni u vinkovačku bolnicu. Primirje na istočno-slavonskom bojištu bilo je vrlo krhko i varljivo, a mir na ovim prostorima bio je na vrlo klimavim nogama.¹⁹⁶

Provokacije i topnički napadi neprijatelja nastavljeni su i u ožujku 1992.. Neprijatelj nikada nije imao mira, kad nije tukao po Vinkovcima, onda je po Osijeku, a kad nije po Osijeku, onda je po okolnim selima. Dana 22. ožujka na Vinkovce je palo

¹⁹⁵ „Kronologija ratnih dana od 25.12. 1991. do 17.1.1992“, *Vinkovački list*, 24. siječnja 1992., 2.

¹⁹⁶ „Od provokacije do otvorenog napada, *Vinkovački list*, 28. siječnja 1992., 2.

oko 150, a na Nuštar blizu 100 projektila najrazličitijih kalibara. U tim napadima ponovo je razoreno više civilnih i gospodarskih objekata, a poginuli su jedno dvogodišnje dijete i jedan hrvatski vojnik. U tjednu između 30. ožujka i 4. travnja bio je najjači napad od potpisivanja sarajevskog primirja. Prvog dana toga tjedna na Vinkovce, Jarminu, Nuštar i Borince palo je 400 različitih razornih projektila. Ono što se događalo, posebno u večernjim satima, podsjetilo je na najžešće ratne dane. U utorak, 31. ožujka, tri osobe su smrtno stradale, a desetak ih je teže ranjeno. Toga dana je samo na Vinkovce ispaljeno više od 300 različitih projektila. Neprijatelj je napadao topovima, minobacačima, haubicama i višecijevnim raketnim bacačima iz gotovo svih svojih uporišta. U srijedu 1. travnja bilo je bez raketnih udara na Jarminu i Vinkovce, dok je sljedećeg dana, na Vinkovce i njegovu okolicu palo 700 projektila. U subotu, 4. travnja, neprijatelj je s 30-tak topovskih granata napao Đakovo. U tom slavonskom gradu, nakon punih šest mjeseci, ponovo je dan znak opće opasnosti.¹⁹⁷ Tijekom cijelog travnja, gradovi Osijek, Vinkovci i povremeno Đakovo bili su napadni, kao i mnoga slavonska sela.

Ponedjeljak, 4. svibnja 1992. bio je jedan od najgorih dana za grad Vinkovce. U večernjim satima, toga dana od jednog projektila iz višecijevnog bacača raketa, na mjestu je poginulo sedam osoba, a dvije teško ranjene osobe podlegle su ranama u vinkovačkoj bolnici sljedećega dana. Istoga dana, u Komletincima su od mina stradala dva vojnika iz Vinkovaca. U samo jednom danu stradalo je 11 Vinkovčana¹⁹⁸

Od 11. rujna 1991. Vinkovci su zajedno sa svojom okolicom punih 9 mjeseci i četiri dana gotovo svakodnevno bombardirani. Procjenjuje se da je samo na Vinkovce palo više od 600.000 projektila svih kalibara. Nakon svega što je grad proživio, zajedno sa istočnom Slavonijom, dana 15. svibnja 1992. UMPROFOR je preuzeo punu odgovornost za stanje na privremeno okupiranom hrvatskom teritoriju, s mandatom od najmanje 6 mjeseci.¹⁹⁹

¹⁹⁷ „Od uobičajenih kršenja primirja do novog ratnog pakla“, *Vinkovački list*, 17. travnja 1992., 6.

¹⁹⁸ Mladen Kevo, Zoran Jaćimović, *Hrvatsko predziđe – Istočnoslavonska ratna kronika II*, Tisak gradska tiskara Osijek, Vinkovci, Osijek, 1993, 13.

¹⁹⁹ M. Kevo, Z. Jaćimović, n.dj., 18.

Dolaskom UMPROFOR-a i dalje je bilo podmuklih napada na slavonska mjesta, no, međutim, napadi su s mjesecima bili ipak rjeđi nego inače. U vremenu od svibnja 1992. pa do kolovoza 1995. bilo je povremenih napada, ali slavonski duh nikada nije bio slomljen, Slavonci su znali da će oslobođenje okupiranih područja doći i da će mir zavladatai slavonskim gradovima, selima i sokacima. Ipak, istok Hrvatske morao je pričekat mirnu reintegraciju hrvatskog teritorija.

Prilog 16. Vinkovačka bolnica u Domovinskom ratu (preuzeto iz knjige: Tanocki, Zvonimir, *Vinkovci '91*, Marabu, Vinkovci, 1993, stranica 39.)

13. Proces mirne reintegracija (Plan Z4, Erdutski sporazum i vlak mira)

Hrvatsko političko vodstvo je u periodu od 1992. do 1995. bilo sklono pregovorima i mirnoj reintegraciji, ali je istodobno upozoravala da ako bude trebalo, silom će osloboditi okupirana područja. Iako je Međunarodna Zajednica priznavala hrvatsku teritorijalnu cjelovitost, s tzv. Republikom Srpskom Krajinom se stalno manipuliralo tražeći planove i rješenja da se trajno zadrži postojeće stanje. Jedan od takvih pokušaja bio je plan Z4. Srpski političari iz okupiranih područja govorili su kako do političkog sporazuma nikako ne može doći iz razloga što njihova „država“ (tzv. Republika Srpska Krajina) želi ući u državni okvir s ostalim srpskim zemljama, a ni pod koju cijenu u državni okvir Republike Hrvatske. Međunarodna Zajednica pokušala je urazumiti, ali i udovoljiti srpskoj strani izradom Nacrta sporazuma o krajini, Slavoniji, južnoj Baranji i zapadnom Srijemu.²⁰⁰

Dana 28. prosinca 1994. Nacrt je formulirala Kontaktna Skupina te ga je mjesec dana kasnije uručila predsjedniku Tuđmanu u obliku službenog dokumenta. Kontaktnu skupinu koja je izradila Plan Z4 su sačinjavali: Peter Galbraith (veleposlanik SAD-a u RH), Leonid Kerestedžijanac (veleposlanik Ruske Federacije u RH), Jean – Jacques Gaillarde (francuski veleposlanik u RH), te Geert Ahrens i Alfredo Mattacota Cordella. Nacrt Plana Z4 predviđao je postojanje Srpske Krajine u Hrvatskoj s najvišim stupnjem autonomije. Prema tom planu, Srbi u Hrvatskoj imali svoj grb i zastavu, svoju valutu, zakonodavno tijelo, vladu, predsjednika, svoje sudstvo i redarstvenu službu. Hrvatskoj bi pripalo vođenje vanjskih poslova, vođenje međunarodne trgovine i carinske službe, vođenje poštanskog prometa te vođenje poslova obrane. Krajiški Srbi, morali bi poštovati Ustav RH te one zakone Hrvatskoga sabora koji nisu u suprotnosti s krajiškom autonomijom.²⁰¹ Iako je ovim planom zamišljena mirna reintegracija, on je bio daleko od toga jer, bila bi stvorena država u državi.

Hrvatska vlast nije imala potrebu brzo i javno reagirati na ovaj plan iz razloga što je samoprozvani krajiški predsjednik Milan Martić olakšao ovu situaciju hrvatskoj

²⁰⁰ N. Šetić, n.dj., 299.

²⁰¹ Isto, 300.

strani. Naime, on nije želio ni primiti tekst koji mu je u Knin osobno donio američki ambasador Peter Galbraith. Martić je smatrao da ne treba prihvatiti nijedan plan koji ne uvažava državnost Krajine i ne tretira hrvatsku i krajinsku stranu ravnopravno.²⁰² Na taj način, plan Z4 je propao na radost i veselje Hrvatske.

Nakon pobjede u operaciji *Oluja*, pod srpskom okupacijom u Hrvatskoj ostalo je još samo Hrvatsko Podunavlje, odnosno Baranja, istočni dio Slavonije i zapadni Srijem – tzv. UN sektor Istok. Drugim riječima, bilo je to 4.6% hrvatskog državnog teritorija. Iako je hrvatska vojska bila spremna osloboditi i to područje, predsjednik RH Franjo Tuđman bio je zagovornik da se reintegracija tog područja izvede na miran način, uz dozu strpljenja. Nakon Blijeska i Oluje svima je bilo jasno da se područje Hrvatskog Podunavlja vraća u sastav hrvatske te novi sukob nemaju smisla, rat samo značio nove ljudske žrtve i materijalnu štetu na i ovako napaćenom području.²⁰³

Kada je postignut dogovor u Daytonu (pregovori od 1. do 21. studenoga 1995., formalni potpis 14. prosinca u Parizu) kojim je okončan rat u Hrvatskoj i BiH, Galbraith i Stoltenberg otputovali su u Hrvatsku. Dana 12. studenog 1995. u Žutoj kući u Erdutu, potpisan je Temeljni sporazum o području istočne Slavonije, Baranje i zapadnog Srijema (u Erdutu i Zagrebu). Sporazum je predviđao prijelazno razdoblje u trajanju od jedne do dvije godine u okviru kojega bi područje Hrvatskog Podunavlja bilo pod administrativnim nadzorom UN-a.²⁰⁴ Erdutskim mirom, rat u Slavoniji je konačno završen, a preostalo je još samo da se u prijelaznom razdoblju pobunjeni Srbi reintegriraju u državu protiv koje su se pobunili i borili, a Hrvati da se vrate u svoje razrušene domove. Dana 15. siječnja 1998. završena je mirovna misija Ujedinjenih naroda UNTAES, te je na taj način okončan proces mirne reintegracije Hrvatskog Podunavlja u Ustavno pravni poredak Republike Hrvatske.²⁰⁵

Predsjednik Republike Hrvatske Franjo Tuđman je 8. lipnja 1997. zajedno sa brojnim hrvatskim dužnosnicima i uzvanicima, predstavnicima svih županija i

²⁰² I. Goldstein, n.dj., 744.

²⁰³ N. Šetić, n.dj., 306.

²⁰⁴ Ana Holjevac Tuković, *Proces mirne reintegracije Hrvatskog Podunavlja*, Despot infinitus : Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata, Zagreb, 2015., 72.

²⁰⁵ Dražen Živić, „Mirna reintegracija hrvatskog Podunavlja, 1996. – 2016.“, *Političke analize*, Vol. 7 No. 25, 2016., 3.

novinarima doputovao u Vukovar vlakom mira kojeg je sačinjavala kompozicija od 21 vagona, koji su predstavljali svaku županiju Republike Hrvatske. Vlak je svečano ispraćen iz Zagreba, a kratko je stao i u Vinkovcima gdje ga je pjesmom dočekalo nekoliko tisuća ljudi.

Vinkovački list je sa posebnom pozornošću ispratio ovaj događaj. U petak 13. lipnja 1997. na naslovnoj stranici Vinkovačkog lista je pisalo: „Nedjeljnim Vlakom mira uspostavljen je puni hrvatski suverenitet i na najistočnijoj hrvatskoj granici - Dunavu. Ovim činom otvorena je i nova stranica u procesu integracije hrvatskog Podunavlja, na način za koji mnogi u Hrvatskoj i svijetu nisu vjerovali, ili nisu razumjeli, da je moguć. Porukom mira i pruženom rukom pomirbe, hrvatski Predsjednik i državno vodstvo još su jednom pokazali spremnost da se na tim područjima uspostavi povjerenje i trajni suživot između onih koji danas tamo žive i onih koji će se sutra tamo vratiti, gdje su i prije živjeli. Hrvatska je pokazala da zna pobjeđivati u ratu, a dolazak Vlaka za Vukovar - vlaka mira, ali i povratka, na vukovarski kolodvor, potvrda je da Hrvatska zna pobjeđivati i u miru. Poslije gotovo šest godina tuge i patnji, Hrvatska se vratila u Vukovar. Ne ratnički trijumfalno, nego mirno, ali ipak i pobjednički.“²⁰⁶ Predsjednik Republike Hrvatske u Vinkovcima je izjavio: „ Nikad više Hrvatsku ne može ugroziti nitko izvana. Samo bismo sami sebe mogli ugroziti, ako bismo dopustili razdore, nekakvim smušenjacija, bezglavnicima, riječ. Ali hrvatski narod je zreo i sad će čuvati ono što smo stvorili, da će nastaviti tu politiku i osigurati budućnost jedne i vječne nam Hrvatske. Živjeli mi Vinkovčani i do viđenja, živjeli.“²⁰⁷

Na putu prema Vukovaru, kod Borova Naselja, vlak je kamenovala skupina ekstremnih Srba, na svu sreću nitko bio povrijeđen, samo je nekoliko prozora na vagonima bilo razbijeno. Ovaj događaj mi je ostao u sjećanju na predavanju iz kolegija Ostvarenje suvremene hrvatske države, kada je profesor koji je ujedno i mentor ovog Diplomskog rada, Nevio Šetić svjedočio o tom događaju jer se nalazio u Vlaku mira riječima: „Jedan oveći kamen uletio je u kupe u kojem sam sjedio s drugim putnicima. Na sreću nikoga nije ozlijedio bili smo jako iznenađeni tom drskošću.“

²⁰⁶ „Znak odlučnosti za mirom i pomirbom“, *Vinkovački list*, 13. lipnja 1997., 1.

²⁰⁷ „Politika razuma i mudrosti“, *Vinkovački list*, 13. lipnja 1997., 3.

U Vukovaru je ispred željezničkog kolodvora započela svečanost hrvatskom državnom himnom i minutom šutnje za sve pale branitelje. Predsjednik Tuđman pozvao je sve ljude na pomirbu i praštanje. Između ostalog, rekao je: „Pobjednik koji ne zna praštati, taj sije klice novih razdora i budućih zala.[...]Neka nam živi jedina i vječna Hrvatska!“ Svoj povijesni govor na veličanstvenom skupu u Vukovaru, predsjednik Tuđman završio je ovim riječima: „Ovo je bio jedan od najljepših gradova u Hrvatskoj i neka iznovice zablista i procvjeta. Pozivam vas, župane, da preuzmete obnovu bar po jednog objekta u Vukovaru, da se dokaže da je cijela Hrvatska s vama. Rat i strahote su iza nas, daleko smo stigli u mirnoj reintegraciji. Pred nama je obnova, stvaranje uvjeta za suživot u interesu svakog grada, općine, svakog čovjeka. Bez Hrvatske se na ovom području više ništa ne može događati.“²⁰⁸

Ovoj svečanosti prisustvovali su brojni tamburaški bendovi koji su pjevali pjesme o Vukovaru i hrabrosti hrvatskih vojnika. Tako i iznimna pjesma Hrvoja Hegedušića koja se glasno i jasno čula toga dana u Vukovaru:

„Iz majčinog krika sloboda se rađa

I uskoro bijela zaplovit će lađa

Do Sunca (...)

Iz krvi i bola niknut' će cvijeće

I nikada narod zaboravit' neće

Vukovar!“

²⁰⁸ „Vukovarsko srijemska županija napokon cjelovita“, *Vinkovački list*, 13. srpnja 1997., 3.

Prilog 17. Predsjednik RH Franjo Tuđman u Vinkovcima (*Vinkovački list*, 13. lipnja 1997., 4.)

Prilog 18. Predsjednik RH Franjo Tuđman drži govor u Vukovaru (*Vinkovački list*, 13. lipnja 1997., 4.)

14. Posljedice Domovinskog rata

Na temelju dostupnih podataka iz različitih izvora, demografske gubitke uzrokovane srpskom agresijom na Republiku Hrvatsku, možemo procijeniti na 16.091 stanovnika (to je, prema popisu 1991. godine, 0.34% ukupnoga stanovništva Hrvatske). Od navedenih izravnih demografskih gubitaka 89.7% čine hrvatski branitelji i civili poginuli, ubijeni i umrli zbog posljedica rata, a 10.3% nestali branitelji i civili.²⁰⁹

Kategorija stradalnika	Apsolutno	%
Poginuli ili umrli hrvatski branitelji	7 828	48,6
Nestali hrvatski branitelji	618	3,8
Ukupno hrvatski branitelji	8 446	52,5
Poginuli ili umrli civili	4 137	25,7
Civili ekshumirani iz masovnih grobnica*	1 868	11,6
Nestali civili	1 040	6,5
Civili ubijeni za vrijeme UNPROFOR-a	600	3,7
Ukupno civili	7 645	47,5
Svega	16 091	100

Prilog 19. Popis stradalih u Domovinskom ratu (Tablica je preuzeta iz izvornog znanstvenog rada Dražena Živića, „Izravni demografski gubitci (ratne žrtve) Hrvatske (1991.-1998.) uzrokovani velikosrpskom agresijom i neke njihove posljedice“, *Društvena istraživanja : časopis za opća društvena pitanja*, Vol. 10 No. 3 (53), 2001., 471.)

U ukupnom broju iskazanih izravnih demografskih gubitaka nešto veći udjel imaju poginuli, ubijeni, umrli i nestali hrvatski branitelji (52.5%), a udjel je civilnoga stanovništva 47.5%. Analizirajući samo poginule, ubijene i umrle zbog rata, udjel poginulih branitelja iznosi 54.2%, a civilnog stanovništva 45.8%. Najveće izravne demografske gubitke imala je Vukovarsko-srijemska županija, s procijenjenih 5.358 poginulih, ubijenih, umrlih i nestalih hrvatskih branitelja i civila, ili 33.3% od ukupnih gubitaka u Hrvatskoj izazvanih agresijom. To znači da je čak 2.3% prijeratnog stanovništva županije smrtno stradalo u ratu ili zbog rata, odnosno, da je županija

²⁰⁹ Dražen Živić, „Izravni demografski gubitci (ratne žrtve) Hrvatske (1991.-1998.) uzrokovani velikosrpskom agresijom i neke njihove posljedice“, *Društvena istraživanja : časopis za opća društvena pitanja*, Vol. 10 No. 3 (53), 2001., 470.

tijekom srpske agresije izgubila stanovništvo veličine jednoga svojega grada, kao što je primjerice Ilok.²¹⁰

Županija	Poginuli ili umrli branitelji	Poginuli ili umrli civili ¹	Ekshumirani civili ²	Nestali ³	Poginuli civili u UNPA ⁴	Ukupno	%
Vukovarsko-srijemska	1 165	2 000	1 083	789	321	5 358	33,3
Osječko-baranjska	894	605	116	153	97	1 865	11,6
Grad Zagreb	692	20	-	-	-	712	4,4
Brodsko-posavska	613	124	7	14	20	778	4,8
Sisačko-moslavačka	604	167	344	335	27	1 477	9,2
Karlovačka	553	157	91	47	25	873	5,4
Splitsko-dalmatinska	546	47	3	7	1	604	3,8
Zagrebačka	321	39	-	7	-	367	2,3
Bjelovarsko-bilogorska	288	50	2	25	-	365	2,3
Zadarska	286	236	131	37	38	728	4,5
Ličko-senjska	224	106	7	53	17	407	2,5
Požeško-slavonska	212	150	26	46	24	458	2,8
Virovitičko-podravska	209	100	-	18	-	327	2,0
Primorsko-goranska	207	6	-	1	-	214	1,3
Dubrovačko-neretvanska	185	125	-	11	-	321	2,0
Varaždinska	147	3	-	-	-	150	0,9
Šibensko-kninska	134	99	53	7	30	323	2,0
Koprivničko-križevačka	116	-	-	-	-	116	0,7
Krapinsko-zagorska	78	3	-	-	-	81	0,5
Međimurska	65	3	-	-	-	68	0,4
Istarska	39	1	-	1	-	41	0,3
Ostali i nepoznato	250	96	5	107	-	458	2,8
<i>Ukupno</i>	<i>7 828</i>	<i>4 137</i>	<i>1 868</i>	<i>1 658</i>	<i>600</i>	<i>16 091</i>	<i>100</i>

Prilog 20. Popis stradalih po županijama u Domovinskom ratu (Tablica je preuzeta iz izvornog znanstvenog rada Dražena Živića, „Izravni demografski gubitci (ratne žrtve) Hrvatske (1991.-1998.) uzrokovani velikosrpskom agresijom i neke njihove posljedice“, *Društvena istraživanja : časopis za opća društvena pitanja*, Vol. 10 No. 3 (53), 2001., 472.)

Sveukupno se procijenjeno da je Republika Hrvatska tijekom i zbog velikosrpske agresije imala izravne demografske gubitke od približno 20.091 stanovnika. Taj se podatak odnosi na poginule, ubijene, umrle zbog rata i nestale hrvatske branitelje i civile te pripadnike srpskih paravojnih postrojbi i civilno stanovništvo koje je rat provelo na okupiranim područjima zemlje. Od navedenog broja 14.433 ili 71.8% su poginuli, ubijeni ili umrli zbog rata hrvatski branitelji i civili, 1.658 ili 8.3 % nestali hrvatski branitelji i civili

²¹⁰ D. Živić, n.dj., 472.

te 4.000 ili 19.9% poginuli, umrli i nestali pripadnici srpske paravojske i civilno stanovništvo tzv. Krajine.²¹¹

Izravna i neizravna šteta procijenjena je na 37 milijardi USD (po cijenama iz 1990.godine). Utvrđeno je da za ponovnu izgradnju svega razorenog treba potrošiti oko 20 milijardi USD. Neizravnim štetama treba smatrati činjenicu da su gotovo pet godina bile blokirane bitne ceste i pruge u zemlji, te je pet godina bilo pod okupacijom oko 25% teritorija s relativno velikim gospodarskim potencijalima. To se ponajviše odnosi na bogato poljoprivredno područje istočne Slavonije i Baranje. Također, ne treba smetnuti s uma kako je zbog nesigurnosti hrvatski turizam u 1992. i kasnijim godinama praktički propao. Koliko je hrvatski turizam bio uništen govori podatak kako su strani turisti tijekom 1988. ostvarili 59.470,000 noćenja, a 1992. svega 7.555.000 noćenja (uglavnom u Istri), što je pad od 87.3%.²¹²

²¹¹ D. Živić, n.dj., 478.

²¹² I. Goldstein, n.dj., 791.-792.

15. Zaključak

Iz svega navedenog možemo vidjeti kako je Hrvatska prošla veoma težak i krvav put do svoje samostalnosti. Pobjedom u Domovinskom ratu, hrvatski narod je nakon čitavog tisućljeća ponovno stekao toliko željenu slobodu i potpunu državnu nezavisnost. Hrvatskoj je ovaj rat bio nametnut od strane režima Slobodana Miloševića koji je svim sredstvima pokušavao nametnuti svoju vlast i hegemoniju. Agresorska srpska vojske, potpomognuta snagama JNA za cilj si je postavila zauzimanje hrvatskog teritorija u svrhu stvaranja tzv. Velike Srbije. Hrvatski branitelji odlučno su stali u obranu svoje Domovine, branili su je krvlju te su znali da tajna uspjeha i slobode leži u hrabrosti. Napadani su i razarani hrvatski gradovi, veliki broj ljudi je izgubilo živote, obitelji su razorene, počinjen je neviđeni kulturocid, no hrvatski duh nije bio slomljen, čak štoviše on je iz dana u dan sve više jačao. Na posljetku bih istaknuo kako se Hrvatska obranila sama i bez ičije pomoći, želja za slobodom i ljubav prema domovini bili su glavni motivi kojim je Hrvatska obranjena. Danas Hrvatska ponosno stoji gdje joj je i mjesto, kao suvremeni član Europske unije i Nato saveza, kao samostalna i suverena država zahvaljujući jednoj viziji i koncepciji hrvatskog političkog vodstva te hrabrosti hrvatskih oružanih snaga, vojske i ljudi koji su svojim djelovanjem to omogućili. Na samome kraju ovog rada, citirao bih pjesmu jednog velikog dubrovačkog pjesnika, Ivana Gundulića, koji je vrlo dobro znao kolika je vrijednost slobode, te je napisao *Himnu slobodi* koja je u budućim stoljećima hrvatskom narodu služila kao podsjetnik ali i smjernica što znači istinska sloboda.

*„O liepa, o draga, o slatka slobodo,
dar u kôm sva blaga višnji nam Bog je dô,
uzroče istini od naše sve slave,
uresu jedini od ove Dubrave,
sva srebra, sva zlata, svi ljudcki životi
ne mogu bit plata tvôj čistoj lipoti!“*

16. Popis literature

1. Dedaković, Mile, Mirković-Nadž, Alenka, Runtić, Davor, *Bitka za Vukovar*, Tiskara „Pauk“ Cerna, Cerna 1997.
2. Goldstein, Ivo, *Hrvatska 1918.-2008.*, Europapress holding Novi Liber, Zagreb, 2008.
3. Holjevac Tuković, Ana, *Proces mirne reintegracije Hrvatskog Podunavlja*, Despot infinitus : Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata, Zagreb, 2015.
4. Kevo, Mladen, Jaćimović, Zoran, *Hrvatsko predziđe – Istočnoslavonska ratna kronika II*, Tisak gradska tiskara Osijek, Vinkovci, Osijek, 1993.
5. Martinić Jerčić, Natko, Nazor, Ante, „Ubojstva hrvatskih policajaca 2. svibnja 1991. – najava velikosrpske agresije na Hrvatsku“, *Časopis za suvremenu povijest*, Vol. 51 No. 1, 2019.
6. Marijan, Davor, *Bitka za Vukovar*, Hrvatski institut za povijest ; Slavonski Brod : Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, Zagreb, 2004.
7. Marijan, Davor, *Obrana i pad Vukovara*, Hrvatski institut za povijest, Zagreb 2013.
8. Matković Ivan, *Bogdanovci vrata Vukovara*, K. Krešimir, Zagreb, 1998.
9. Mihanović, Ivan, „Borba za vojarnje i oružje u Osijeku 1991. godine“, *Polemos : časopis za interdisciplinarna istraživanja rata i mira*, Vol. XIX No. 37, 2016.
10. Miškulin, Ivica, Pofuk, Lucija, „Europsko vijeće mudraca i okvir optimalne ravnoteže: korijeni, donošenje i posljedice Brijunske deklaracije“, *Pilar : časopis za društvene i humanističke studije*, Vol. IX No. 17-18, 2014.
11. Miškulin, Ivica, Šeks., *Politička biografija*, Alfa d.d., Zagreb, 2017.
12. Milanović, Toni, „Kriza 1980-ih u Jugoslaviji i međunarodni pogledi“, *Rostra: Časopis studenata povijesti Sveučilišta u Zadru*, Vol. 4. No. 4., 2011.
13. Nazor, Ante, *Velikosrpska agresija na Hrvatsku 1990.-ih*, Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata – Zagreb, Zagreb, 2011.
14. Pauković, Davor, „Predizborna kampanja u Hrvatskoj 1990. u svjetlu hrvatskog i srpskog novinstva“, *Časopis za suvremenu povijest*, Vol. 40 No. 1, 2008.

15. Pauković, Davor, „Posljednji kongres Saveza komunista Jugoslavije: uzroci, tijek i posljedice raspada“, *Suvremene teme : međunarodni časopis za društvene i humanističke znanosti*, Vol. 1 No. 1, 2008.
16. Penava Šimun, „Masovne grobnice Hrvata ubijenih 1991. u selima Tordinci i Antin“, *Scrinia Slavonica : Godišnjak Podružnice za povijest Slavonije, Srijema i Baranje Hrvatskog instituta za povijest*, Vol. 6 No. 1, 2006.
17. Runtić, Davor, *Od Borova Sela do Sarajevskog mira*, Neobična naklada, Zagreb, 2006.
18. Runtić, Davor, *Istočnoslavonska ratna kronika Vukovar – Vinkovci, 1991.-1998.*, Vlastita naklada, Vinkovci, 2019.
19. Runtić, Davor, *1991. Vukovar – Vinkovci*, Neobična naklada, 1999.
20. Runtić, Davor, *Domovinski rat – rat prije rata, knjiga prva*, Neobična naklada, Vinkovci-Šibenik, 2004.
21. Runtić, Davor, *Domovinski rat – Vrijeme rata, knjiga druga*, Neobična naklada, Vinkovci – Šibenik, 2005.
22. Runtić, *Vukovar i istočno bojište, knjiga prva*, Vlastita naklada, Vinkovci, 2008.
23. Runtić, Davor, *Vukovar i istočno bojište, knjiga druga*, Neobična naklada, Vinkovci, 2009.
24. Runtić, Davor, *Vukovar i istočno bojište, knjiga treća*, Neobična naklada, Vinkovci, 2011., 310.
25. Runtić, Davor, *Tako smo branili Vukovar, knjiga treća*, Neobična naklada, Vinkovci, 2016.
26. Runtić, Davor, *Obrana i pad Vukovara, knjiga četvrta*, Neobična naklada, Vinkovci – Osijek – Raslina, 2013.
27. Runtić, Davor, *Domovinski rat 1992.: godina i rata i mira – knjiga četvrta*, Neobična naklada, Vinkovci-Šibenik, 2014.
28. Skupina autora (ur. Zlatko Virc), *109. brigada na vratima Hrvatske (1991.-1992.)*, Udruga dragovoljaca i veterana Domovinskog rata Republike Hrvatske, Udruga dragovoljaca i veterana Domovinskog rata Vukovarsko-srijemske županije, Odbor za njegovanje ratnih tradicija, čuvanja ugleda i časti pripadnika 109. brigade, Zagreb-Vinkovci, 2011.

29. Skupina autora (ur. Dražen Budiša), *Stvaranje hrvatske države i Domovinski rat*, Školska knjiga, Zagreb, 2006.
30. Šetić, Nevio, *Ostvarenje suvremene hrvatske države*, Družba „Braća Hrvatskog Zmaja“, Zagreb, 2017.
31. Šeks, Vladimir, 1991. *Moja sjećanja na stvaranje Hrvatske i Domovinski rat 1*, Večernji list d.o.o., Zagreb, 2015.
32. Šeks, Vladimir, 1991. *Moja sjećanja na stvaranje Hrvatske i Domovinski rat 2*, Večernji list, Zagreb, 2015.
33. Vuković, Nikolina, „Ukradeni grad – o progonstvu Iloka i Iločana“, *Scrinia Slavonica : Godišnjak Podružnice za povijest Slavonije, Srijema i Baranje Hrvatskog instituta za povijest*, Vol. 15 No. 1, 2015.
34. Živić, Dražen, „Mirna reintegracija hrvatskog Podunavlja, 1996. – 2016.“, *Političke analize*, Vol. 7 No. 25, 2016.
35. Živić, Dražen, „Izravni demografski gubitci (ratne žrtve) Hrvatske (1991.-1998.) uzrokovani velikosrpskom agresijom i neke njihove posljedice“, *Društvena istraživanja : časopis za opća društvena pitanja*, Vol. 10 No. 3 (53), 2001.
36. Žunec, Ozren, „Rat u Hrvatskoj 1991.-1995. Prvi dio: Uzroci rata i operacije do sarajevskog primirja“, *Polemos: časopis za interdisciplinarna istraživanja rata i mira*, Vol. I No. 1, 1998.

Popis dokumentarnih filmova

1. Dovranović, Darko, redatelj, *Sвето ime Vukovar*, HRT, Zagreb, 2006.
2. Galić, Eduard, redatelj, *Vukovar 1991.*, Večernji list, Zagreb 2007.
3. Margetić, Zoran, redatelj, *Kako je obranjena Hrvatska*, epizoda 7, HRT, Zagreb, 2016.
4. Manjkas, Miljenko, režija, *Zasjeda u Borovu Selu*, HRT 1, Zagreb, 2019.
5. Mirošničenko, Silvio, režija, *Krvava berba grožđa*, Arizona, 2017.
6. Prkačin, Nada, redateljica, *Šlep za rasute terete*, HRT 1, Zagreb, 2011., minuta

Web stranice

1. „25. lipnja – Dan neovisnosti“, *Hrvatski Sabor*, <https://www.sabor.hr/hr/o-saboru/povijest-saborovanja/vazni-datumi/25-lipnja-dan-neovisnosti>, datum posjete 26. lipnja 2020.
2. „22.9.1991. Tovarnik: pokolj 68 Hrvata nakon okupacije sela heroja“, *Braniteljski.hr*, <https://branieljski.hr/22-9-1991-tovarnik-pokolj-68-hrvata-nakon-okupacije-sela-heroja/>, datum posjete 9. srpnja 2020.
3. „Domovinski rat“, *Općina Lovas*, <https://www.lovas.hr/o-nama/domovinski-rat/>, datum posjete 13. srpnja 2020.
4. „I opet Nuštar – zaboravljena bitka Domovinskog rata“, *Vojna povijest*, <https://vojnepovijest.vecernji.hr/vojna-povijest/i-opet-nustar-zaboravljena-bitka-domovinskog-rata-965059>, datum posjete 8. srpnja 2020.
5. „Na današnji dan 1991. godine odigrao se najveći napad agresorske JNA i pobunjenih Srba na položaje hrvatskih snaga na rijeci Bosut između Vinkovaca i Županje...“, *Braniteljski portal*, <https://www.braniteljski-portal.com/na-danasnji-dan-1991-godine-odigrao-se-najveci-napad-agresorske-jna-i-pobunjenih-srba-na-polozaje-hrvatskih-snaga-na-rijeci-bosut-između-vinkovaca-i-zupanje>, datum posjete 15. srpnja 2020
6. „Obilježavanje 20. obljetnice okupacije Tovarnika i Ilače“, *Lijepa Naša Domovina Hrvatska*, <https://www.lijepanasadomovinahrvatska.com/index.php/103-uncategorised/3847-obiljeavanje-20-obljetnice-okupacije-tovarnika-i-ilač>, datum posjete 9. srpnja 2020.
7. „Ovčara – 20. studenog“, *Dogodilo se na današnji dan – Domovinski rat*, <http://dogodilose.com/2014/11/20/ovcara-20-studenog/>, datum posjete 15. srpnja 2020.
8. „Osijek u domovinskom ratu Osijeku, do siječnja 1992.g.“, *Hrvatski časnički zbor*, <https://hcz-zu.hr/osijek-u-domovinskom-ratu-osijeku-do-sijecnja-1992-g/>, 15. srpnja 2020.

9. „Okupacija Laslova - 24. studenog“, *Dogodilo se na današnji dan – Domovinski rat*, <http://dogodilose.com/2014/11/24/okupacija-laslova-24-studenog/>, datum posjete 15. srpnja 2020.
10. „Knjižnica Vinkovci, 17. rujan 1991. – Najveći kulturocid u Domovinskom ratu“, *Novosti.hr.*, <https://novosti.hr/knjiznica-vinkovci-17-rujan-1991-najveci-kulturocid-u-domovinskom-ratu/?fbclid=IwAR1-L6mhriIvHhYktzpxmHGaWSAQkqtlj5-5cgkFU6E3Cv8G5FT-xOhwZY>, datum posjete 20. srpnja. 2020.

Tiskani izvor

1. Vinkovački list, 1989., 1990., 1991., 1992.

Popis priloga

1. **Prilog 1.** Nacrt amandmana na Ustav SR Hrvatske
2. **Prilog 2.** Kronologija oružanih terorističkih napada i podmetanja eksploziva od 13.8.1990. do 29.4.1991.
3. **Prilog 3.** 12 ubijenih hrvatskih redarstvenika
4. **Prilog 4.** Glasački listići referenduma
5. **Prilog 5.** Naslovnica Vinkovačkog lista nakon izglasanog referenduma
6. **Prilog 6.** Crveni *fićo* „nasrće“ na tenk JNA
7. **Prilog 7.** Selo Čelije
8. **Prilog 8.** Selo Mirkovci
9. **Prilog 9.** Ofenziva na Vukovar u rujnu 1991.
10. **Prilog 10.** Agresija na Nuštar
11. **Prilog 11.** Smjerovi napada na Nuštar, 5. listopada 1991.
12. **Prilog 12.** Smjer napada na Vukovar, 2. studenog 1991.
13. **Prilog 13.** Pad Vukovara 18.11.1991.
14. **Prilog 14.** Položaj okupiranih sela južno od Osijeka
15. **Prilog 15.** Ostatci razrušene gradske knjižnice

16. **Prilog 16.** Vinkovačka bolnica u Domovinskom ratu
17. **Prilog 17.** Predsjednik RH Franjo Tuđman u Vinkovcima
18. **Prilog 18.** Predsjednik RH Franjo Tuđman drži govor u Vukovaru
19. **Prilog 19.** Popis stradalih u Domovinskom ratu
20. **Prilog 20.** Popis stradalih po županijama u Domovinskom ratu

17. Sažetak

Domovinski rat bio je obrambeni rat za neovisnost i cjelovitost Hrvatske protiv agresije udruženih velikosrpskih snaga – pobunjenih Srba u Hrvatskoj, Srbije, Crne Gore i JNA. Domovinskom ratu prethodila je pobuna dijela srpskoga pučanstva u Hrvatskoj koja je izbila u kolovozu 1990. Ubrzo nakon toga izvršena je vojna agresija na Hrvatsku koja je bila prisiljena na obranu. Hrvatska je bila izložena izravnoj agresiji iz Srbije, uz sudjelovanje JNA. Prvi oružani sukob u istočnoj Slavoniji dogodio se 2. svibnja 1991. u Borovu Selu kada je masakrirano i ubijeno 12 hrvatskih policajaca. Nakon toga se situacija u istočnoj Slavoniji, ali i cijeloj Hrvatskoj samo pogoršavala, što je dovelo do krvavog rata u kojemu je stradao veliki broj civila i branitelja. Istočna Slavonija bila je veliko bojište, počinjeni su mnogi zločini nad civilima, paljena su sela, uništavane crkve i mnogi drugi objekti. Veliki broj stanovnika je prognan, a njihove kuće su pokradene i uništene. Vukovar je bio uništen do neprepoznatljivosti. Bilo je to najveće uništenje nekog grada na europskom tlu nakon Drugog svjetskog rata. Potpisivanjem Sarajevskog primirja i Međunarodnim priznanjem Republike Hrvatske agresija na istočnu Slavoniju nije stala, međutim, sve je bilo drugačije obzirom da Hrvatsku više nitko ne može oteti onima koji su ginuli i dali živote za nju. Hrvatski narod je u ratu, koji je trajao od 1991. do 1995. godine, podnio veliku žrtvu braneći svoju domovinu od velikosrpske agresije, te se naposljetku uspio izboriti za toliko željenu samostalnost. Mirnom reintegracijom koja je započela 15. siječnja 1996., a završila 15. siječnja 1998. godine istočna Slavonija, Baranja i zapadni Srijem konačno su postale dio jedinstvene i cjelovite Republike Hrvatske.

Ključne riječi: Domovinski rat, Republika Hrvatska, istočna Slavonija, velikosrpska agresija, Mirna reintegracija

18. Abstract

The Croatian War of Independence was a defensive war for independence and integrity of Croatia against the aggression of the united Serbian forces - extremists in Croatia, JNA, as well as Serbia and Montenegro. The war was preceded by a rebellion from a part of the Serbian population in Croatia, which broke out in August 1990. Shortly after, a military aggression was committed on Croatia, which was forced to defend. Croatia was exposed to direct aggression by Serbia and JNA. The first armed conflict took place on May 2, 1991 in Borovo Selo in East Slavonia, when 12 Croatian police officers were massacred and killed. After that, the situation in East Slavonia, and in Croatia overall, was only deteriorating, which brought to a war in which a lot of civilians and defenders were killed. East Slavonia was a battlefield; a lot of crimes were committed over civilians, villages were burned, churches and many other buildings were destroyed. A large number of residents were banished, and their houses were robbed and destroyed. Vukovar was destroyed to the point of being unrecognizable. It was the biggest destruction of a city in Europe since World War II. With signing The Implementation Agreement and the International recognition of the Republic of Croatia, the aggression in East Slavonia did not stop, however it was different because of the cognition that no one could take Croatia from the people that had died for their country. The people of Croatia took a great sacrifice in the war that lasted from 1991 to 1995 while defending its fatherland from the Serbian aggression, and ultimately managed to gain the long-desired independence. With a peaceful reintegration which started on 15th of January 1996 and ended on 15th of January 1998, East Slavonia, Baranja and Western Syrmia where ultimately returned to Republic of Croatia.

Keywords: War of Independence, Republic of Croatia, East Slavonija, Serbian aggression, Peaceful reintegration